

Intelligens szakosodási program a Kaposvári Egyetemen
EFOP 3.6.1-16-2016-00007

Európai Unió
Európai Szociális
Alap

BEFEKTETÉS A JÖVŐBE

KAPOSVÁRI EGYETEM

SZÉCHENYI 2020

Európai Unió
Európai Szociális
Alap

BEFEKTETÉS A JÖVŐBE

DUNÁNTÚLI MANDULAFÁ 2019 – A hobbitól az élményen át a világ felfedezéséig

Kaposvári Egyetem
EFOP 3.6.1-16-2016-00007

Dunántúli Mandulafa 2019

A hobbitól az élményen át
a világ felfedezéséig

Kaposvár, 2020

DUNÁNTÚLI MANDULAFÁ 2019

A hobbitól az élményen át a világ felfedezéséig

DUNÁNTÚLI MANDULAFÁ 2019

A hobbitól az élményen át
a világ felfedezéséig

Szerkesztette
Bencéné Fekete Andrea

A kötet az az EFOP 3.6.1-16-2016-00007 azonosítószámú,
Intelligens szakosodási program a Kaposvári Egyetemen című
pályázat keretében készült.

Kaposvári Egyetem Pedagógiai Kar
Kaposvár, 2020

Szerkesztette
Bencéné Dr. Fekete Andrea

Szakmai lektor
Prof. Dr. Rosta István

Anyanyelvi lektor
G. Szabó Sára

A szerkesztésben közreműködött
Geiger Livia

A borítórajzot készítette
Farkas Beáta

A kötet az az EFOP 3.6.1-16-2016-00007 azonosítószámú,
Intelligens szakosodási program a Kaposvári Egyetemen című pályázat keretében készült.

© Szerzők, 2020
Szerkesztés © Bencéné Fekete Andrea, 2020

A műre a Creative Commons 4.0 standard licenc alábbi típusa vonatkozik: CC-BY-NC-ND-4.0.
<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>

Ennek értelmében a mű szabadon másolható, terjeszthető, bemutatható és előadható, azonban nem használható fel kereskedelmi célokra, továbbá nem módosítható és nem készíthető belőle átdolgozás, származékos mű. A licenc alapján a szerző vagy a jogosult által meghatározott módon fel kell tüntetni a szerző nevét és a szerzői mű címét.

ISBN 978-615-5599-80-4 (nyomtatott)
ISBN 978-615-5599-81-1 (pdf)

Kiadja
Kaposvári Egyetem Pedagógiai Kar

Felelős kiadó
Prof. Dr. Józsa Krisztián, dékán

Műszaki szerkesztés
Somogy Design Kft.
Felelős vezető: *Csere Tamás*

Nyomtatta
XDekor Kft.
Felelős vezető: *Kurucz Krisztián*

Tartalomjegyzék

Előszó	9
I. ÁLTALÁNOS ISKOLÁSOK DOLGOZATAI, TANULMÁNYAI	11
Rejtelmes kristályaim (Szabó Marcell László)	13
Túl kevés, amit tehetünk? – A somogyjádi és a parajdi diákok környezettudatosságának vizsgálata (Bencze Zolta)	19
A csodálatos napraforgó (Fehér Panna)	31
Kalandozások a természetben (Németh Vendel Sándor)	37
Csokoládészív – Csokoládéfogyasztási szokások a Csokonai Vitéz Mihály Általános Iskola és Gimnázium 4. évfolyamán (Drescher Emma)	51
Berzencei „ászlós” lakodalom (Németh-Jó Izabella)	69
Rétisas mint a Boronka-melléki Tájvédelmi Körzet lakója (Tinusz Máté)	75
Az USA és Japán harca a Csendes-óceánon – Kamikáze verzus tengerészgyalogság (Horváth Attila)	83
A szavak rendkívüli élete (Szabó Léna)	95
Fiatalok hozzáállása a fogyatékos emberekhez – attitűdvizsgálat (Győri Tessza Regina)	106
Házasságkötések a külai Szent György-templomban 1771 és 2017 között (Balogh Laura)	115
A Mesztegyői HONI Néptánc Együttes története (Kósi Réka)	121
A kéthelyi Hunyadyak Sisi udvarában (Sohler Judit)	130

II. KÖZÉPISKOLÁSOK TANULMÁNYAI	141
Hiphop (Ország Vivien Letícia)	143
Jákó helytörténete – A Kacs Kovics-kúria rekonstrukciós makettjének elkészítése (Benkovics Donát)	153
A buzsáki hagyományos népművészet – Hímzés- és tánc történet (Hajdu Csenge – Miseta Dorottya Bianka – Proity Noémi)	163
Áramlatok a 21. századi kortárs fotográfiában (Takács Bálint Levente)	173
III. SZAKKÉPZÉSBEN TANULÓK TAPASZTALATAI	181
Kirándulás a gluténmentes világban (Dienes Dóra)	183
Mesterséges színezőanyagok (Kovács László)	191

JANUS PANNONIUS

EGY DUNÁNTÚLI MANDULAFÁRÓL

*Herkules ilyet a Hesperidák kertjébe' se látott,
Hősi Ulysses sem Alkinoos szigetén.
Még boldog szigetek bő rétjein is csoda lenne,
Nemhogy a pannon-föld északi hűs rögein.*

*S íme virágzik a mandulafácská merészen a télben,
Ám csodaszép rügyeit zuzmara fogja be majd!
Mandulafám, kicsi Phyllis, nincs még fecske e tájon,
Vagy hát oly nehezen vártad az ifju Tavaszt?*

Előszó

A társadalom, a család, az iskola elsődleges feladata, hogy segítséget nyújtson a felnövekvő nemzedéknek az információk sokaságában történő eligazodáshoz. Meg kell mutatni a fiataloknak az ismeretszerzés új útjait, hogy a modern kor elvárásának megfelelően készen álljanak a folyamatos megújulásra.

A kutatáson alapuló tanulás már az iskolába lépéskor gondolkodásra, kreativitásra ösztönzi a gyerekeket, felkészíti őket az információk és források önálló használatára, a problémák iránti érzékenységre. A Dunántúli Mandulafa a 10–19 éves ifjú kutatók konferenciája, ahol a diákok bemutatják első prezentációjukat, és elkészítik korosztályuknak megfelelő tudományos igényű publikációjukat.

A Kaposvári Egyetem Pedagógiai Kara immár negyedik alkalommal rendezte meg nagy sikerrel az ifjú kutatók konferenciáját, amely lehetőséget nyújtott a tehetséges fiatalok számára – általános iskola harmadik osztályától a középiskola 12. osztályáig – a bemutatkozásra a tudományos életben. A program neve: *Dunántúli Mandulafa*, utalva Janus Pannonius metaforájára. Híven a költő szellemiségéhez célunk a kisiskolások és az ifjúság tudományos tevékenységének felpezsdítése, felhívás közös gondolkodásra, munkálkodásra, valamint az ifjú kutatók motiválása a kutatói életpályára, és a jövőbeni potenciális szellemi pályafutásuk megalapozása. A kutató fiatalok seregszemléjére 2019 tavaszán már 51 versenyző jelentkezett, akik Kaposvár és környéke általános és középiskoláiból, valamint az osztopáni, a somogyjádi, a barcsi, a bodrogi, és debreceni általános és középiskolákból érkeztek. Részt vettek a versenyen szakképző intézmény tanulói is, akik a cukrászat területén végzett kutatásaikat mutatták be. Első alkalommal köszönthettünk az ifjú kutatók sorában határon túli általános iskolás diákot is, aki helytörténeti kutatását mutatta be.

Ebben a kötetben az olvasók a legsikeresebb kutatásokkal ismerkedhetnek meg, amelyeket a szerzők nagy lelkesedéssel készítettek el, azért, hogy megismertessék a társaikkal, környezetükkel újító ötleteiket, kísérleteiket és a világ csodáinak felfedezésére tett első lépéseiket. Az általános iskolások tollából megismerhetjük a kristályok gyógyító erejét, a növények és állatok világának titkait, helyzetjelentést kapunk a diákok környezettudatosságáról, csokoládéfogyasztási szokásaikról. Felidézésre kerülnek népszokások, hagyományok, szókincsünk változásának fonto-

sabb lépései, valamint jelentős történelmi események a gyerekek szemszögéből nézve. Az ifjú kutatók feltárták és elemezték társaik fogyatékos emberekhez kötődő attitűdjeit. A középiskolások kutatásaikban bemutatják, hogy hogyan lehet makettet készíteni régi kúria meglévő építészeti dokumentumai alapján, honnan ered, és hogyan viszonyulnak a mai fiatalok a hipoptánchoz. Bevezetést kapunk a népi hímzés rejtelseibe és a 21. századi kortárs fotózás világába. A cukrász- és szakácstanulók bemutatják nekünk a gluténmentes lisztek hazai választékát, a ropogós briós titkait és a mesterséges színezőanyagok káros hatásait.

Tiszta szívvel ajánlom a kötetet az olvasóknak, kívánom, hogy sok kellemes percet töltsenek el az ifjú kutatókkal, akik nagy lelkesedéssel dolgoztak mentoraik segítő közreműködésével.

Kaposvár, 2019. december 10.

Bencéné dr. Fekete Andrea
szerkesztő

I. ÁLTALÁNOS ISKOLÁSOK DOLGOZATAI, TANULMÁNYAI

Hunyady Kinga, Hunyady József és Sohler Judit

SZABÓ MARCELL LÁSZLÓ¹

Rejtelmes kristályaim

*„Bár kő vagyok csak, szemre mint a többi,
De bennem, érzem, ami mégse földi.”*

(Reviczky Gyula: Meteorit)

1. Bevezetés

Kisgyermekkorom óta kíváncsian gyűjtöttem az érdekes köveket, kristályokat. Rácsodálkoztam a szépségükre, megragadott a csodálatos színük, különleges alakjuk, eltérő csillogásuk, mintázatuk, felületük és nagyságuk. Minél több információt szerettem volna róluk tudni, ezért választottam tanulmányom témájául a féldrágakövek vizsgálatát.

Dolgozatomban bemutatom, hogy hogyan bővítettem ismereteimet e témában, milyen érdekességeket találtam a szakirodalomban, az interneten és egy természetgyógyással való interjú készítése során. Így találkoztam a kristályok sokféleségével, tulajdonságaikkal és gyógyító hatásaikkal is. Ez fokozottan felkeltette az érdeklődésemet, és további kutatásra ösztönzött, hogy személyes tapasztalatszerzés útján magam is meggyőződhessenek hatásaikról.

Első találkozásom az ásványokkal még óvodáskoromban történt a somogyvári Szent László Napokon. A sok színes és különleges kő közül egy vörös jáspisra esett a választásom, melyre mint első ásványomra azóta is szívesen emlékszem vissza. Ezzel vette kezdetét gyűjtőmunkám. Családi kirándulásokon a Badacsonyan, Dobogókőn, a Mecsekben, illetve ásványkiállításokon és vásárok alkalmával folyamatosan növeltem gyűjteményemet. Ajándékként születésnapomra is mindig kristálynövesztő és -vésős régészkeszletet kértem. Jelenleg közel ötven kristályom van.

¹ A Palonai Magyar Bálint Általános Iskola (Fonyód) 3. osztályos tanulója (balogh.zsuzsa60@gmail.com). Mentortanára: Balogh Zsuzsanna (balogh.zsuzsa60@gmail.com).

Amikor egy-egy követ a kezembe veszek, számtalan kérdés fogalmazódik meg bennem. Vajon mikor és hogyan keletkeztek? Mitől lett ilyen változatos a színük és különleges az alakjuk? Milyen hatással lehetnek az élőlényekre? Mindez arra ösztönzött, hogy e témával továbbra is foglalkozzam.

2. Kutatásaim

2.1. Szakirodalomban való vizsgálódás

Dolgozatom tudományos területe a drágakőtudomány (gemmológia). A drágakövek természetes ásványok, kristályok, amelyek szépségük, ritkaságuk, megfelelő keménységük és időtállóságuk miatt már ősidők óta megnyerték az emberiség tetszését. Minden korban különböző értéket tulajdonítottak nekik. A kristályok szilárd anyagok, amelyekben az atomok ismétlődő mintázatban, úgynevezett szabályos kristályrácsban helyezkednek el. Összesen hétféle van egyébként. Olykor a külső alak tükrözi a kristály szerkezetét.²

2.2. Internetes kutatásaim

Megtudtam, hogy a világ leghosszabb kristályai 4 km mélységben találhatóak Új-Mexikóban, egy kiszáradt sós tó medréből alakult barlangban. Szelenitből vannak, fehér színűek és 12 méter hosszúságúak. Olyan ásvány is akad, amely UV-fénnyel megvilágítva világít, ez a fluorit. Itt talákoztam a világ egyik legnagyobb gyémántjával, melyet a lelőhelyére utalva Afrika csillagának is neveznek, és jelenleg az angol koronaékszereket ékesíti. Felfigyeltem arra is, hogy az ásványok mindennapi életünknek is szerves részét képezik, többek között a kvarc az órában, a talk a hirtőporban vagy a szilícium a számítógépekben. De az egyik leggyakrabban használt ásványunk a konyhasó, amely a kősó üledéktől megtisztított formája.³

2.3. Interjú dr. Kiss Adrienn természetgyógyással

A doktornő válaszaiból sok új, számomra érdekes információt tudtam meg. Most csak néhányat emelek ki.

² Finan, Karin, (2017): *Mi micsoda?! Ásványok és kőzetek – A természet ékszerei*. Budapest: Babilon Kiadó.

³ Farndon, John, (2017): *Séta az ásványok között*. Budapest: Napraforgó Könyvkiadó.

Hogyan fejtik ki a gyógyító hatásukat a kristályok?

A kristályok információt rögzítenek, bocsátanak ki. Szilárd, stabil szerkezetük miatt ezek a rezgések mindig azonosak. Mint minden élőlény, az ember is bocsát ki bizonyos energiákat, rezgéseket. Abban az esetben, ha a szervezetben az egyensúly felbomlik, akkor ez a rezgés már nem lesz harmonikus, ami egészségügyi panaszokra, betegségekre utalhat. A kristályok stabil, mindig azonos rezgései pedig ezeket az egyenlőtlenségeket segíthetnek feloldani, harmonizálni.

Hogyan lehet használni őket?

Az ásványokat használatuk előtt szükséges kiüríteni, tisztítani és feltölteni. Ezt követően használhatjuk magunkra helyezve, zsebünkben hordva (marokkó), karláncként, nyakláncként, gyűrűben, valamint medíthatalunk is velük kezünkben fogva, vagy magunk mellé téve. Kirakhatjuk az íróasztalunkra is, az elektroszmog ellen is védenek bennünket. Hat hétnél tovább viszont nem ajánlatos viselni a kristályt.

Figyelnünk kell a javaslatokra a folyóvízes mosásnál, hogy melyik követ nem érheti direkt módon víz. Bizonyos kristályok állaga ugyanis olyan puha, hogy a víz csak károsítja, szinte feloldja, elmossa a követ. Ilyen például a szelenit.

A természetgyógyásztól azt is megtudtam, hogy a kristályoknak van egy különleges felhasználási módja is. Ez az úgynevezett elixír, amikor vízbe helyezük a követ, és lemosásra (például sebekre) vagy belsőleges fogyasztásra használjuk a vizét. Viszont fontos szem előtt tartanunk, hogy bizonyos kövek vize nem fogyasztható, akár mérgezést is okozhat. Ilyen veszélyes ásvány többek között az azurit és a cinóber opál.

3. Kísérleteim

3.1. Kísérlet öt mesterkristály használatával

Az összegyűjtött információk alapján az a feltevésem alakult ki, hogy a kristályok jótékony hatást gyakorolnak az élőlényekre.

Elhatároztam, hogy utánajárok a kristályok különleges gyógyító hatásának. Tekintettel arra, hogy korom és ismereteim hiánya miatt egészségügyi vizsgálatok elvégzésére még nem vagyok képes, ilyen irányú kutatást nem folytattam, kizárólag a kövek tulajdonságaiban végbemenő változásokat vizsgáltam.⁴

⁴ Csomai Zita (2019): *Gyógyító kristályok*. Budapest: Édesvíz Kiadó.

A kísérletemhez kiválasztottam öt mesterkristályt (ametisztet, citrint, hegyikristályt, rózsakvarcot és a szodalitot). Az ismerőseim közül öten vállalták, hogy hat héten keresztül használják azokat.

Használatuk alatt a kristályokat folyamatosan megfigyeltem, lefotóztam, és feljegyeztem a változásokat. A kutatás tárgyát képező egyes ásványok külső és különleges tulajdonságai a következők:

1. *Ametiszt*: lila színű féldrágakő, amely segíti az éberséget és a koncentrációt.
2. *Citrin*: színe sárgától a barnáig terjed, növeli a jókedvet, önbizalmat.
3. *Hegykristály*: színtelen, átlátszó vagy áttetsző kristály, amely segít a gondolatok tisztázásában.
4. *Rózsakvarc*: világos rózsaszínű ásvány, melyet a szeretet kövének is neveznek.
5. *Szodalit*: sötétkék színű kristály, amely segíti az összpontosítást, koncentrációt.⁵

A kutatás lefolytatása során a kísérletben részt vevő alanyok általános kedélyállapot-javulásról számoltak be. A hat hét letelte után a vizsgált kristályoknál színbeli eltéréseket (többnyire halványodást és apró szemcseszerű foltokat) észleltem a kísérlet kezdeti állapotához képest. Legnagyobb változást az ametiszt és a rózsakvarc kristályoknál tapasztaltam. Az észlelt változások a következők:

1. Az *ametiszt* korábbi sötétlila színe jelentősen kivilágosodott, halványodott, apró sötétszürkés foltok jelentek meg rajta.
2. A *citrin* külsején repedés keletkezett.
3. A *hegyikristály* egyik sarkában megjelent egy folt, és repedések keletkeztek rajta.
4. A *rózsakvarc* egységes halvány rózsaszínű felszínén megjelent egy nagyobb fehérés színű sáv.
5. A *szodalit*nál először észlelhető világosabb kék sáv kiszélesedett.

A feltevésem tehát beigazolódott: miközben a kristályok kifejtették jótékony hatásait az embereknél, önmagukban is szemmel látható változás következett be.

3.2. Kísérlet növényeknél

Az emberek mellett az ásványok jótékony hatására növényeknél is kíváncsi voltam. Elvettem kertisarkantyúka-magokat azonos időben két edénybe. A biztos csírázás érdekében a növényeket kezdetben az egyik játékom hungarocellcsomagolásából saját magam által készített üvegházban tároltam. Az egyik növényt csapvízzel lo-

⁵ Bruder, Bernhard (2017): *Milyen gyógyító ásvány ez?* Budapest: Sziget Könyvkiadó.

csoltam, míg a másikat hegyikristályból és rózsakvarcból készített elixírral. A kísérletet négy héten keresztül folytattam.

A kísérlet során magasságukat, növekedésüket tekintve észleltem eltéréseket a növényeknél. Ugyanis az elixírral öntözött növények sűrűbb hajtásokat hoztak, és körülbelül három hét elteltével a magasságuk elkerülte a csapvízzel öntözött társaiét. Továbbá míg a csapvízzel öntözött növénykéék 2-2 hajtást hoztak, az elixírral öntözöttek többnyire 3-4-et.

Összességében tehát azonos körülmények között termesztett növények közül az elixírral öntözött növények jobban fejlődtek. Ezzel feltevésem ebben az esetben is beigazolódott.

4. Összegzés

Dolgozatom megírása közben sok új ismeretet, tapasztalatot szereztem a féldrágakövekről, azok hatásairól és a kutatási módszerekről.

Kutatásom során az alábbi következtetésekre jutottam:

- A feltevésem, mely szerint a kristályok pozitív hatást gyakorolnak az élőlényekre (emberekre, növényekre), számomra a tapasztalt eredmények által beigazolódott.
- Bármelyik követ is választjuk, jobb lesz a közérzetünk és harmonikusabb az életünk.
- A természetgyógyással készített interjú is megerősített abban, hogy gyermekek is bátran alkalmazhatják ezeket a kiegészítő módszereket.
- A kutatás megerősít abban, hogy jó szívvel tudom ajánlani alternatív, kiegészítő módszerként a hagyományos gyógyító eljárások mellett a kristályok alkalmazását egy-egy probléma kezelésére, megoldására.

Végezetül elmondhatom, hogy látóköröm szélesedett, tudásom bővült e kutatás révén. Örülök, hogy tudásomat megoszthattam. Remélem, hogy egyre többen megtapasztalják a kristályok csodás hatásait. Bátran biztatom társaimat a kristályok megismerésére, gyűjtésére, használatára. Megbizonyosodtam arról, hogy a jövőben is fogok ásványokkal, gyógyító kristályokkal foglalkozni. Fontos számomra, hogy megőrizzem és továbbadjam a természet szépségeit, kincseit.

*„Ha meg akarod fejteni az univerzum titkait,
gondolkodj energiákban, frekvenciákban és rezgésekben”*

(Nicola Tesla)

5. Irodalomjegyzék

- » Bruder, Bernhard (2017): *Milyen gyógyító ásvány ez?* Budapest: Sziget Könyvkiadó.
- » Csomai Zita (2019): *Gyógyító kristályok.* Budapest: Édesvíz Kiadó.
- » Farndon, John (2017): *Séta az ásványok között.* Budapest: Napraforgó Könyvkiadó.
- » Finan, Karin (2017): *Mi micsoda?/Ásványok és kőzetek – A természet ékszerei.* Budapest: Babilon Kiadó.
- » Ujhelyi Péter (2018): *Természettudományi enciklopédia/Kőzetek és ásványok.* Budapest: Kossuth Kiadó Zrt.

- » Interjú dr. Kiss Adrienn természetgyógyással [2019. január].

BENCZE ZOLTA¹

Túl kevés, amit tehetünk?

A somogyjádi és a parajdi diákok környezettudatosságának vizsgálata

1. Bevezetés

Előző mandulafás dolgozatomat a mezőgazdaság környezetkímélő eszközeiről írtam, mert nagyon fontos számomra a környezetvédelem. Az akkor elért siker egyrészt motivált arra, hogy újra nekivágjak a munkának, másrészt ráébresztett arra, hogy milyen fontos, hogy környezettudatosan éljünk.

Nagyon érdekel a természet, a növény- és az állatvilág. Szívesen nézek ezekről szóló dokumentumfilmeket, olvasok könyveket, újságokat. Örömmel megyek túrázni, biciklizni a családommal. Szerencsésnek érzem magam, hogy gyakran lehet részem ilyen élményekben (1. kép).

1. kép: A Csobánc meghódítása közben. Fotó: Bencze Bea

¹ Somogyjádi Illyés Gyula Általános Iskola és AMI 4. osztályos tanulója (bencze.bea8@gmail.com). Mentortanára: Bencze Bea (bencze.bea8@gmail.com).

Kirándulásaink során sajnos egyre többször látom, hogy nagyon sok szemét borítja az erdőket, mezőket, folyókat. Nagy bánatomra időnként Somogyjád határában is található szeméttel borított terület, illegális szemétlerakó hely (2. kép). Az önkormányzat munkájának hála, ezek a területek folyamatosan megtisztulnak.

2. kép: Illegális szemétlerakó hely Somogyjád határában. Fotó: Bencze Bea

Az emberek helytelen magatartása igen komoly gondokat okoz a világban is. A National Geographic 2018. júniusi számában megdöbbenéssel olvastam a Csendes-óceánban úszó szeméthegyről. „Földünk óceánjaiban északon és délen, a felszíntől az aljzatig egyre több a plasztikhulladék. Évről évre sok millió tonnányi műanyag kerül a vízbe – jórészt onnan, ahol felelőtlenül szemetelnek, súlyosan szennyeznek a tengerekbe ömlő folyókat. Az óceáni áramlásokkal a világ legfélreesőbb zugaiba is eljut a hulladék.”² Sajnos a felelőtlen viselkedésnek évszázadokra, az egész bolygóra kiható következményei lehetnek.

Félek attól, hogy mire nekem is gyerekeim lesznek, annyira elhatalmasodik ez a probléma, hogy már mindent szemét fog borítani, és ők már nem láthatják ilyen szépnek a világot. Mindennapi viselkedésünkkel, szokásainkkal mi is hozzájárulhatunk a környezeti problémák fokozódásához, de szerencsére csökkentéséhez is. Hiszek abban, hogy egy-egy ember viselkedése is meg tudja változtatni a körülötte élők hozzáállását, és ezzel pozitív irányba módosíthatja ezt a folyamatot. Mert egy is számít (3. kép).

Fentiek miatt döntöttem úgy, hogy tanulmányom témájaként a környezettudatos viselkedés vizsgálatát választom.

² Parker, Laura (2018): Műanyag. In: *National Geographic*, 2018. június 6. 1. p.

3. kép: Egy is számít. Forrás: <http://picdeer.com/filantropikum>

2. Iskolám környezettudatosságra nevelő programjainak bemutatása

Nemcsak számomra, a környezetemben élő felnőttek számára is nagyon fontos, hogy megóvjuk a környezetünket. Családom is így nevel, és iskolám is számos programot szervez környezettudatos viselkedésünk formálása érdekében. A következőkben ezeket a programokat szeretném bemutatni.

2.1. Te szedd! – Önkéntesen a tiszta Magyarorszáért

Iskolámmal minden évben részt veszünk a Te szedd! – Önkéntesen a tiszta Magyarorszáért mozgalomban. Gumikesztyűt húzunk, szemeteszsákokat veszünk magunkhoz, és az alsósok az iskola környékén, a felsősök a faluban gyűjtik a szemetet (4. kép). Szerencsére kevés dolgunk akad, mert az önkormányzat nagy figyelmet fordít Somogyjád tisztaságára, de még így is találunk szemetet. „A fenntartható nevelés egyik fontos eleme a környezettudatos gondolkodásmód, amelybe a hulladékcsökkentés is beletartozik, akár úgy is, hogy összegyűjtjük az illegálisan eldobált szemetet, és talán eljutunk oda, hogy egyre kevesebben szemetelnek majd illegálisan.”³ – olvasható a program honlapján. Bízom abban, hogy a szemétszedés után iskolatársaim is meggondolják, mielőtt legközelebb szemetelnének.

2.2. Papírgyűjtés

Korábban évente csak egyszer tettük, de már évente kétszer szervezünk papírgyűjtést. Az alsósok leginkább otthonról és a rokonoktól, a felsősök a falukat járva gyűjtik az újságokat. A gyűjtés napján a diákönkormányzat tagjai segítenek a

³ Te szedd – Önkéntesen a tiszta Magyarorszáért. [Hirdetés]. [online]. Szelektalok.hu honlapon. URL: <http://szelektalok.hu/teszedd/#mi-az-a-teszedd> [2018. 12. 26.]

4. kép: Az alsó tagozat a 2018-as Te szedd! programon. Fotó: Bencze Bea

pakolásban, lemérésben (5. kép). Az évfolyamok versenyében tavaly májusban a 3. helyen végeztünk osztályommal. A kapott összeget az osztálykirándulásra fordítottuk. Az őszi és a tavaszi időszakban is körülbelül 4-4 tonna papír gyűlt össze. „Egyes számítások szerint 1 tonna papír újrahasznosításával 17 fa kivágása kerülhető el.”⁴ Ha ezt vesszük alapul, akkor a programmal évente 136 fát mentünk meg.

5. kép: Papírgyűjtés 2018 szeptemberében. Fotó: Bencze Bea

⁴ A Somogyjádi Illyés Gyula Általános Iskola és Alapfokú Művészeti Iskola honlapja [online] <https://jadsuli.eoldal.hu/cikkek/esemenyek-2017-2018/68-fat-mentettunk-meg-.html> [2018. 12. 26.]

2.3. Kupakgyűjtés

Körülbelül két éve kezdtünk műanyag kupakokat gyűjteni az iskolában. Egy beteg kisfiú anyukája kereste meg igazgató nénit ezzel a kéréssel. Az első időszakban mindenki rendszeresen vitte és leadta az otthon összeszedett mennyiséget, de aztán már nem működött a dolog. Ha lenne iskolabüfénk, valószínűleg az ott vásárolt üdítők kupakját beraknánk a gyűjtőbe, de mivel nincs, általában otthonról, kulacsban hozzuk az innivalót. Otthon pedig mindenki inkább a szelektív gyűjtőbe dobja, és nem rakosgatja külön. A neten böngészve arra jutottam, hogy igazán nem is éri meg a gyártóknak ezzel foglalkozni. Egy nagy haszna azért mégis volt a programnak: jól megtanultuk, hogy a szemétbe dobás előtt csavarjuk le az üvegről, dobozról, mert akkor azok jobban zsugoríthatók.

2.4. Szárazelemek gyűjtése

Iskolámban a szárazelemeket is rendszeresen gyűjtjük. Az előző tanévben részt vettünk a Re-bat Nonprofit Kft. versenyén, melynek során összesen csaknem fél tonna elemet vittek el iskolánkból. Az én osztályomnak sikerült a legtöbbet, 306 kg-ot gyűjteni. Ezzel az országos versenyben 23. helyezést értünk el. Egy jóízű fagyiztunk a megnyert tízezer Ft-ból. Bár ez a nyereség nem tűnik nagynak, mégis folytatjuk a gyűjtést, hiszen a használt elem nagyon veszélyes hulladék. Soha nem dobnék el használt elemet a természetben, de a többi hulladék közé sem, hiszen jól tudom, hogy „a külső burkolat megsérülése következtében a szárazelem alkotóelemei, főleg a nehézfémek, a környezet nedvességével érintkezve kioldódhatnak, és az oldatok a talajt és a talajvizet szennyezhetik. (...) A hulladékkal együtt az égetőbe kerülve pedig szennyezik a levegőt, illetve a hulladéklerakókban a talajvizet.”⁵ Egy kg kidobott szárazelem a talajban 8000 liter vizet tesz használhatatlanná.

2.5. Nem rendszeres iskolai programok

A Zöldszívvel Egyesület évente ellátogat hozzánk, hogy játékos formában, vetélkedőkkel, csapatversenyekkel környezettudatosságra neveljen bennünket. Az Erzsébet nyári napköziben találkozhattuk velünk utoljára, de a fenntarthatósági témahét keretein belül is vendégeink voltak.

2018-ban a Nature's Design Magyarország országos pályázatra több osztályunk is nevezett. A fődíjat a 2. osztályosok nyerték meg PET-palackból készített sakk-

⁵ Szerző nélkül (2018): Gyűjts velem, játssz velem, nyerj velem! [online] A PontVelem Nonprofit Kft. honlapján. URL: <https://www.pontvelem.hu/hasznaltelem-gyujtese-ajandekokert/mi-lesz-az-elemekkel> [2018. 12. 26.]

készletükkel. 50 000 Ft értékű technikaórához szükséges eszköz- és alapanyagcsomagot kaptak.

A víz világnapjára rajzpályázatot hirdettek alsós tanulóknak, itt több osztálytársam is helyezést ért el.

Minden év tartogat valami új kezdeményezést is a témában. 2018-ban például „Hulladékból – Hasznosat” címmel hirdettek pályázatot iskolánkban, melyre anyukám segítségével két pályaművet is készítettem. A program célja volt, hogy felhívják a figyelmet a szelektív hulladékgyűjtés, illetve a hulladék újrahasznosításának fontosságára. Nagy örömmre sikerült az alsós kategória első helyét megszerezni az autógumiból készült puffal (6. kép) és a kávékapszulákból készült ékszereimmel (7. kép). De a többi pályázó is nagyon különleges dolgokat készített „szemétből”.

6. kép: Az autógumiból készített puff

Fotó: Ruszó Györgyi

7. kép: A kávékapszulából készített medálok

Fotó: Ruszó Györgyi

2.6. Egyéni kezdeményezések

Ha a családom vásárolni indul, mindig viszünk magunkkal szatyrot, nem veszünk műanyagot.

A Greenpeace „Mondjunk nemet az egyszer használatos műanyag szatyrokra!” című kampányát családtagjaim is aláírták. Megkértem nagynénemet, hogy iskolám osztályainak Facebook-csoportjában is osszuk meg a felhívást. Nagy örömmre sokan visszajeleztek, hogy aláírták. Remélem a kampány sikeres lesz, és 2020. január 1-jétől hazánkban sem lehet egyszer használatos műanyag szatyrokat forgalmazni!

3. Kutatás a somogyjádi és a parajdi diákok körében

A témát körüljárva elgondolkodtam azon, hogy vajon társaim mennyire figyelnek a környezetvédelemre, mit tesznek a környezeti katasztrófa elkerülése érdekében. Hogy választ kapjak, kérdőíves kutatást végeztem. Iskolám negyedik és nyolcadik osztályos tanulóit 12 kérdésből álló kérdőív kitöltésére kértem fel. Közben jött az az ötlet, hogy a testvériskolánk, az erdélyi Parajd tanulóit is megkérdezem. Kíváncsi voltam, hogy vajon máshogy gondolkodnak-e a témáról az ottani gyerekek. Dolgozatomban a két iskola tanulóinak véleményét hasonlítom össze. A megszólítás miatt két külön kérdőívet készítettem, de a kérdések szinte teljesen azonosak voltak. Szerencsére magyar nyelvű iskoláról van szó, így nem kellett lefordítani román nyelvre.

A kérdéstípusok között alkalmaztam egyszeres, illetve többszörös választást, válaszmátrixot és nyitott végű kérdést is. A kérdések témája kitért a szelektív hulladékgyűjtésre, a szemetelésre, a veszélyes hulladékok kezelésére (gyógyszer, lemezzelt elem), műanyag szatyrok használatára és a környezetvédő magatartásra.

3.1. A válaszadók köre

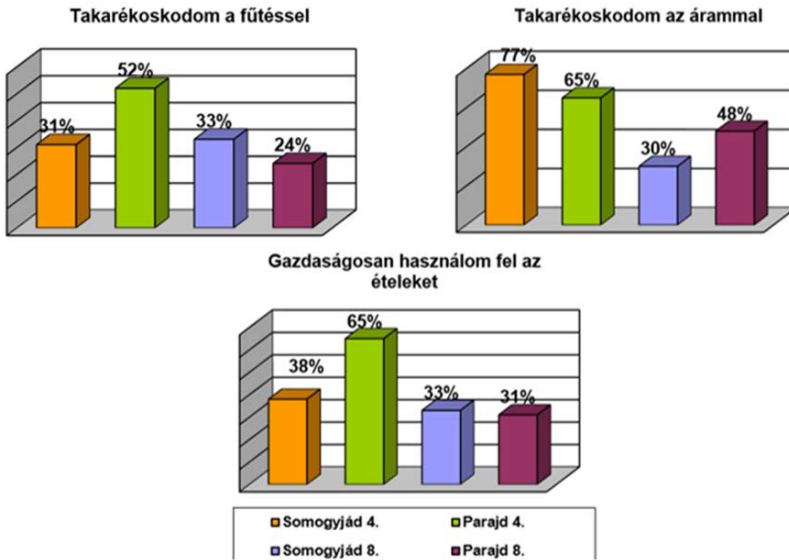
A somogyjádi iskolából 13 negyedikes és 24 nyolcadik osztályos, Parajdon 24 negyedikes és 27 nyolcadik osztályos tanuló töltötte ki a kérdőívet. Az első két kérdésben a tanulókról kértem információt: az osztályukat és a nemüket. Érdekel, hogy ezek az adatok meghatározzák-e, hogy hogy állnak a környezettudatosságban.

3.2. A vizsgálat eredményei

Kérdőívem sok területre kiterjedt. Jelen dolgozatomban az elemzés során öt fontos kérdésre szeretnék kitérni.

3.2.1. Szemetelés

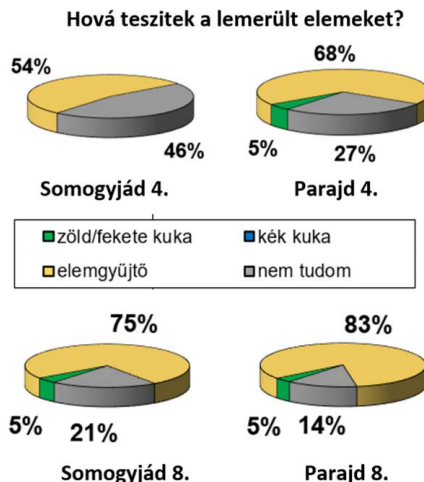
Előfordult már, hogy szemeteltél? – tettem fel a kérdést. A somogyjádi és a parajdi 4. osztályosok azonos arányban nyilatkoztak úgy, hogy soha sem szemetelnek. A kuka hiányára fogja a szemetelést a 8. osztályosaink negyede, a parajdiak csaknem harmada. A negyedikeseknél jóval kisebb ez az arány. Meglepően sok azon parajdi negyedikes gyerekek száma, akik mindig eldobják a szemetet. Sajnos a mi 8. osztályosaink között is sok a gyakran és mindig szemetelőik összessége.

8. ábra: Előfordult már, hogy szemeteltél?

3.2.2. A veszélyes hulladékok kezelése: szárazelem

A veszélyes hulladékok közül a szárazelemet emeltem ki. A parajdi és a somogyjádi iskolában is van elemgyűjtő tartály, ahova helyezhető a lemerült elem. A vizsgálatból kiderült, hogy a parajdi gyerekek közül mindkét évfolyamon többen teszik az elemgyűjtőbe ezeket, mint Somogyjádön. Sajnos osztálytársaim csaknem fele a 8. osztályosok negyede nem tudja, hová kell tenni a lemerült elemet. Parajdon jóval kisebb ez az arány.

9. ábra: Hová teszik a lemerült elemeket?

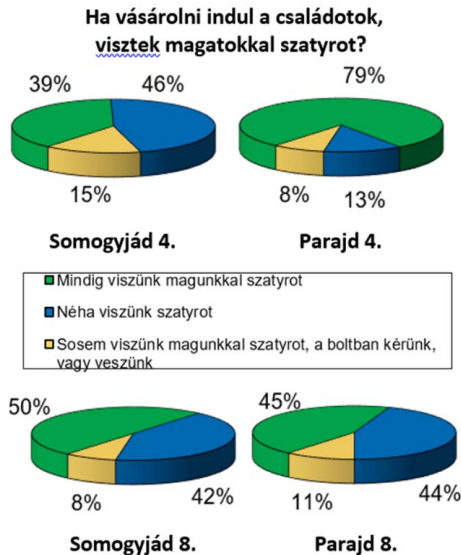
3.2.3. Műanyag szatyrok használata

A Csendes-óceánban úszó szemétsziget nagy része műanyag zacskó. Ezért mindenképpen rá akartam kérdezni ezek használatára.

Romániában idén január 1-jétől már betiltották az egyszer használatos műanyag szatyrokat. A kitöltés idején még nem élt ez a törvény.

A vizsgálatból kiderült, hogy feleannyi jádi negyedikes visz magával szatyrot, ha vásárolni indul, mint ahány parajdi. A nyolcadikasoknál körülbelül azonos ez az arány. Érdekes, hogy nálunk a nagyobbak közül többen visznek szatyrot magukkal, míg Parajdon pont fordítva.

Azok száma, akik a boltban szereznek szatyrot, kétszer annyi a jádi negyedikeseknél, mint a parajdiaknál. A 8. osztályban itt is a parajdiaknál nagyobb ez a szám.

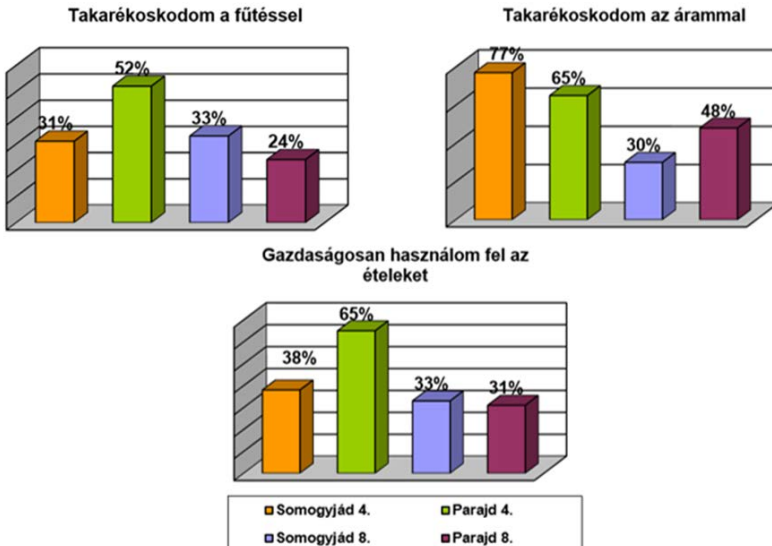

10. ábra: Ha vásárolni indul a családok, visztek magatokkal szatyrot?

3.2.4. „Környezetvédő” megoldások

A kérdőív 10. kérdése a gyerekek által gyakorolt „környezetvédő” megoldásokra kérdez rá (fűtés, áramfogyasztás, környezetkímélő közlekedés, vízfogyasztás, papírtakarékosság, tudatos vásárlás, ételfelhasználás).

A három leggyakrabban választott az ábrán látható. A 4. osztályosok nagyobb arányban takarékoskodnak a fűtéssel, az árammal és az étellel, mint a nagyobbak. A legkevesebben a papírtakarékosságot és a környezetkímélő közlekedést írták.

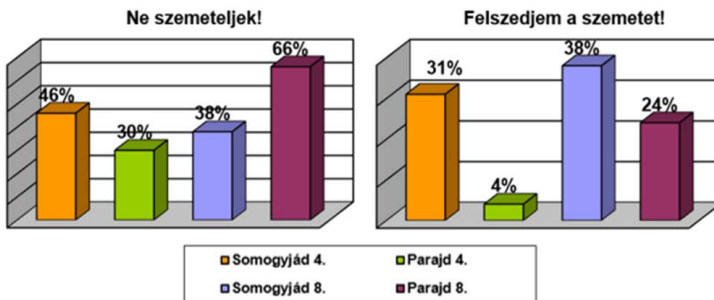
11. ábra: „Környezetvédő megoldások”

3.2.5. Mit kellene változtatnod viselkedéseden?

A kérdőív utolsó kérdésében a tanulók megfogalmazhatták, hogy mit kellene változtatniuk viselkedésükön, hogy az eddigieknél jobban óvják környezetüket.

Megdöbbenő volt számomra, hogy a legalapvetőbb környezetvédő magatartást nevezték meg társaim az első helyen: „Ne szemeteljek”, „Felszedjem a szemetet!” Ezek szerint még ezen is van mit változtatni!

Megfigyeltem, hogy kitöltés közben ez okozott a legtöbb fejtörést nekik, itt időztek a legtöbbet. De mindenki talált olyan területet, amin változtatnia kellene.

12. ábra: Mit kellene változtatnod viselkedéseden, hogy környezettudatosabban élj?

4. Következtetéseim, javaslataim

Vizsgálataim alapján a következő megállapításokra jutottam. Sajnos még mindig probléma a szemételés, de szerencsére a gyerekek tudják, hogy ezzel kapcsolatban változtatni kell viselkedésükön. Saját bevallásuk szerint a többség a kukák hiánya miatt szemetel. Véleményem szerint több kuka kihelyezése csökkenthetné a környezetszennyezést.

Mint megtudtam, Parajdon központi helyen található az elemgyűjtő tartály. Talán ennek köszönhető, hogy ott többen viszik be az iskolába az elemet. Javasoltam igazgató néninek, hogy nálunk is jól látható helyre kellene tenni, hogy a gyerekek nap mint nap találkozzanak vele! Így talán több alkalommal eszükbe jut elhozni és bedobni a lemerült elemeket.

Az egyszer használatos műanyag szatyrok betiltása megoldaná ezt a környezeti problémát. Bízom benne, hogy társaim aktiválásával én is előremozdítottam az ügyet.

5. Összegzés

Dolgozatom megírása közben sok újat megtudtam a környezetvédelemről, a környezettudatos viselkedés fontosságáról.

Különleges élmény volt egy másik ország számomra ismeretlen diákjainak véleményét olvasni. Köszönöm Bíró Zsolt úrnak, a parajdi iskola igazgatójának, hogy lehetővé tette a kérdőívek kitöltését!

Nagynéném volt segítségemre a dolgozat megírásában, szerkesztésében, mert még csak fél éve tanultok informatikát. Közben sokat tanultam tőle is.

A dolgozat megírása közben saját viselkedésemet is felülvizsgáltam, és rájöttem, hogy nagyon sok olyan dolog van, amin változtatnom kellene. Talán személyes példám alapján mások is tudatosabban cselekednek majd.

Dolgozatom címében feltettem a kérdést: Túl kevés, amit tehetünk? A Válaszom egyértelműen NEM! Egy ember is nagyon sokat tehet a környezete megóvásáért, magával ragadhatja a körülötte élőket, megváltoztathatja hozzáállását. Egyetértek Zig Zaglarral, aki azt mondta: *„Nincs nagyobb vétség, mint semmit sem tenni, mert azt hisszük, túl kevés, amit tehetünk.”*

6. Irodalomjegyzék

- » Parker, Laura (2018): Műanyag. In: *National Geographic*, 2018. június 6. 1. p.
- » A Somogyjádi Illyés Gyula Általános Iskola és Alapfokú Művészeti Iskola honlapja [online] URL: <https://jadsuli.eoldal.hu/cikkek/esemenyek-2017-2018/68-fat-mentettunk-meg-.html> [2018. 12. 26.]
- » Szerző nélkül (2018): Gyűjts velem, játssz velem, nyerj velem! [online] A PontVelem Nonprofit Kft. honlapján. URL: <https://www.pontvelem.hu/hasznaltelelem-gyujtese-ajandekokert/mi-lesz-az-elemekkel> [2018. 12. 26.]
- » Szerző nélkül (Évszám nélkül): Te szedd – Önkéntesen a tiszta Magyarországért. [Hirdetés]. [online]. Szelektalok.hu honlapon. URL: <http://szelektalok.hu/teszedd/#mi-az-a-teszedd> [2018. 12. 26.]
- » Szerző nélkül (Évszám nélkül): Tiltsuk be az egyszer használatos műanyagszatyrokat [online] A Greenpeace honlapján. URL: <https://www.greenpeace.org/hungary/cselekedj/tiltsuk-be-az-e egyszer-hasznalatos-muanyag-szatyrokat/> [2018. 12. 26.]

FEHÉR PANNA¹

A csodálatos napraforgó

1. Bevezetés

A családomban fontos szerepet tölt be a napraforgó. Egyik nagyapám agrármérnök és a napraforgó-termesztéssel is foglalkozik, másik nagyapám méhész, számára a méztermelésben fontos ez a növény. Nekem mindig is tetszett a szépsége miatt, majd később egyre inkább felkeltette érdeklődésemet, hiszen egyre több dolgot hallottam nagyapáimtól erről a sokoldalú növényről. Kíváncsi lettem, hogy hogyan lesz abból a kis magból egy ilyen csodálatos virág? Vajon miért forog? Melyik fajta megfelelő a méhek számára? Mennyi mindenre használják? Ezért elkísértem nagyapámat a szántóföldekre, hogy jobban megismerjem és megfigyeljem ennek a növénynek a fejlődését, termesztését és kérdéseimre választ kapjak. Tanulmányomban tapasztalataimat mutatom be.

A napraforgó a legszebb, nagyterületen termesztett haszonnövényünk. Ha egy napraforgótábla mellett megyünk el, akkor olyan, mintha ezernyi nap sütne ránk. Szerencsére többször járok napraforgótáblák közelében, mert mindkét nagyapám számára fontos növény. Apai nagyapám napraforgó-vetőmagot termel. Anyai nagyapám méhekkal foglalkozik. Neki az egyik legfontosabb méhlegelő a napraforgó.

2. Rendszertani besorolása

A napraforgó (*Helianthus annuus* L.) a Fészkesek (*Asteraceae* /*Compositae*/) családjába tartozik. Kétszikű, egyéves, lágyszárú növény. Erős főgyökérrendszerrel rendelkezik, amely akár 2 méter mélyre is lehatol, ezért nagyon jól bírja a szárazságot. Összetett fészkes virágzata van, amit tányérnak nevezünk. Színe gyönyörű

¹ Somogyjádi Illyés Gyula Általános Iskola és AMI 4. osztályos tanulója (kigyosiszilvi78@gmail.com). Mentortanára: Fehérné Kigyósi Szilvia, Fehér István (kigyosiszilvi78@gmail.com).

sárga, ami nekünk nagyon szép, de a fő feladata, hogy a rovarokat – főleg a méheket – odacsalja, hogy segítsék a megtermékenyülést.

Származási helye Észak- és Közép-Amerika. A napraforgó 1510-ben került Európába. Nyugat-Európában körülbelül kétszáz éven keresztül dísznövényként tartották. Magyarországon is a XVII. századig kerti dísznövényként termesztették. Jelenleg Magyarországon körülbelül 500 ezer hektáron termesztik. Ma elsősorban olaj-előállításra, madáreleségnek, zöldtrágyának, takarmánykeveréknek és dísznövénynek használják.²

3. A napraforgó helye a világ élelmezésében

Elsősorban az olajáért termesztik. A napraforgóolaj-felhasználás a világon a 4. helyet foglalja el. Az olajon kívül nagyon fontos megemlíteni a fehérjefelhasználást is, ami az olajipar mellékterméke, ez az olajpogácsa. Ez akár 50% fehérjét is tartalmazhat. A világ fehérjefelhasználásában a napraforgó a harmadik helyen van. Az olajtartalma a mai korszerű hibrideknél a 60%-ot is elérheti. Az első helyezett pálmaolajat és a második helyezett szójaolajat főleg Amerikában és Ázsiában – Kínában – használják. És amit Kínában szeretnek, az mindjárt az első...

4. A napraforgó nektártermelése

1. kép: A napraforgó virága. Fotó: Fehér István

A napraforgó nektártermelése nagyon változó. Függ a napraforgó fajtájától. Vannak jól mézelő fajták és kevésbé jól mézelők. Sokkal jobban függ azonban az

² Csajbók József (2012): Szántóföldi növények termesztése és növényvédelme. Debrecen: Debreceni Egyetem. [online]. URL: http://www.agr.unideb.hu/ebook/szantofoldinovenyek/a_napraforgo_rendszer_tana_s_alaktana.html [2019. 01. 23.]

időjárástól. Akkor jó a hordás, ha meleg van, és nem csapadékos az idő. A napraforgó virágzása június utolsó hete és július közepe közt van. Akkor tudnak a méhek zavartalanul dolgozni, és a nektárkiválasztás is akkor a legmagasabb, ha 25 C° van ebben az időben. Ha jó hordás van, és minden körülmény megfelelő, akár 25-30 kg mézet is tud gyűjteni egy család méh. Ha kellő számú méhcsalád van az adott területen, az nagymértékben befolyásolja a napraforgó termését. Ezért főleg vetőmag-előállításnál érdeke a gazdának, hogy megfelelő számú méh legyen a táblán. Ez akkor jó, ha legalább 3-4 család esik 1 ha-ra.

5. A napraforgó-vetőmag előállítása

A vetőmag-előállítás a napraforgónál elég bonyolult, mivel az ipari célra használt napraforgó hibrid növény. Ez azt jelenti, hogy két fajtát kereszteznek, és ezek jó tulajdonságait örökli az utód, ezért az egészséges, nagy hozamú növény lesz.

Igen érdekes, hogy a keresztezést úgy tudják megoldani, hogy vannak apasorok, amelyek a porzást biztosítják (ezeket virágzás után kivágják), és vannak anyasorok, amelyek a termést hozzák. A termesztés során nagyon szigorú szabályok vannak, amelyeket feltétlen be kell tartani, hogy megfelelő, jó minőségű hibrid napraforgó-vetőmagot kapjunk. Jól látszik a két apasor és tíz anyasor a képen.

2. kép: Napraforgó-ültetvény Fotó: Fehér István

A virágzás során többször kell ellenőrizni a növényeket, hogy csak azok maradjanak meg, amelyek teljesen azonosak, és megfelelnek az előírásoknak. A nem azonos (idegen) növényeket ki kell vágni, hogy ne kerülhessenek a vetőmagba. Ez a munkafolyamat az idegenelés és a tányérszelekció. Ezt többször meg kell ismételni a termesztés során, de a legfontosabb a virágzás ideje alatt, ezért ezt sok ember végzi.

3. kép: Egy jól látható idegen Fotó: Fehér István

Amikor a mag beérik, learatják, és a vetőmagüzemekben feldolgozzák. Ez a kész napraforgó-vetőmag. Ma Magyarországon a szegedi Agromag Kft. dolgozza fel a legtöbb napraforgó-vetőmagot. 2000 ha-ról származó alapanyagot dolgoznak fel, amelynek majdnem kétharmada Baranya és Somogy megyéből származik.³

6. Miért is forog a napraforgó?

Már a napraforgó neve is izgalmas. Vajon miért forog, és hogyan? Már a virágzás előtt is követi a napfényt, és forog a nappal. Reggel mindig kelet felé fordul, estére nyugat felé néz, reggelre visszafordul kelet felé. Sokkal jobban látszik ez, ha már kint vannak a virágok is. Ilyenkor az egész tábla „egyfelé néz”.

³ Izsáki Zoltán – Lázár László (2016): Szántóföldi növények vetőmagtermesztése és kereskedelme. Budapest: Mezőgazda Kiadó. [online]. URL: <https://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tkt/szantofoldi-novenyek/ch10s04.html> [2019. 02. 10.]

4. kép: Forog a napraforgó Fotó: Fehér István

Miért pont keletre? Mert így gyorsabban felmelegszene a virágok, és több beporzót tudnak odavonzani. A napraforgó tudja, hogy a méhek a meleg virágokat szeretik, és kihasználja ezt.

Így ötször több beporzót csábít magához, mint a többi növény. Mikor megérik, már nem forog, elfásodik a szára. Ilyenkor általában kelet felé néz.⁴

A növények növekedését hormonok szabályozzák. Ezek okozzák a napraforgó forgását is. A növényi növekedési hormonkoncentrációja (auxin) a fény hatására csökken, azaz a növény fényben lassabban nő, erőteljesebb, egészségesebb lesz. Árnyékban, fényben szegényebb környezetben gyorsabban nő, de nyurga, vézna lesz. Ez különösen jól látszik a sűrűn ültetett palántán, „felnyurgult”.⁵

⁴ Szerző nélkül (2016): Megfejtették, mitől és hogyan forog a napraforgó. [online] Margo.hu honlapon. URL: <https://www.magro.hu/agrarhirek/megfejtettek-mitol-es-hogyan-forog-napraforgo/> [2019. 02. 10.]

⁵ Szerző nélkül (2016): Tudja, hogy miért és hogyan forog a napraforgó? [online]. Agroinform portálon. URL: <https://www.agroinform.hu/gazdaelet/tudja-hogy-miert-es-hogyan-forog-a-napraforgo-29300-001> [2019. 01. 18.]

5. kép: A palánta is a fényre fordul Fotó: Fehér István

Nagyjából ez a helyzet a napraforgónál is, amikor forog. Amikor a növények követik a napot, a fény felőli oldalon a növekedés lelassul, az árnyékos oldal gyorsabban nő, ezért mindig a fény felé fordul. Bár ilyen alapon minden növénynek forognia kellene, amit igazán meg is tesznek, csak a napraforgó fiatalkorában ezt sokkal gyorsabban tudja!

Következő dolgozatomban azt szeretném megvizsgálni, hogy mi történik, ha nem forog a napraforgó? Befolyásolja-e a növény növekedését, tápanyagnagyságát, terméshozamát? Ezekre és ezekhez hasonló kérdésekre keresem a választ a jövőben!

7. Irodalomjegyzék

- » Csajbók József (2012): Szántóföldi növények termesztése és növényvédelme. Debrecen: Debreceni Egyetem. [online]. URL: http://www.agr.unideb.hu/ebook/szantofoldinovenyek/a_napraforg_rendszertana_s_alaktana.html [2019. 01. 23.]
- » Szerző nélkül (2016): Tudja, hogy miért és hogyan forog a napraforgó? [online]. Agroinform portálon. URL: <https://www.agroinform.hu/gazdaelet/tudja-hogy-miert-es-hogyan-forog-a-napraforgo-29300-001> [2019. 01. 18.]
- » Szerző nélkül (2016): Megfejtették, mitől és hogyan forog a napraforgó. [online] Margo.hu honlapon. URL: <https://www.magro.hu/agrarhirek/megfejtettek-mitol-es-hogyan-forog-napraforgo/> [2019. 02. 10.]
- » Izsáki Zoltán – Lázár László (2016): Szántóföldi növények vetőmagtermesztése és kereskedelme. Budapest: Mezőgazda Kiadó. [online]. URL: <https://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tkt/szantofoldi-novenyek/ch10s04.html> [2019. 02. 10.]

NÉMETH VENDEL SÁNDOR¹

Kalandozások a természetben

1. Bevezetés

Már egészen kicsi korom óta érdekelnek az állatok. Kijárok apukámmal az erdőbe, aki igyekszik sok mindenre megtanítani, és kérdéseimre válaszolni. A természet járva gyakran találkozom rovarokkal, hüllőkkel, madarakkal és emlősökkel is. Nagy kedvenceim az éjszakai lepkék közé tartozó szenderek. Szeretem a vizet és a vízparti élővilágot is. Mostani munkámban azokat az állatokat szeretném bemutatni, amelyek közelebb állnak hozzám, vagy volt már velük személyes kapcsolatam, megfigyelésem.

Kíváncsi voltam arra is, hogy a többi velem egykorú 4. osztályos gyerekek mi a véleménye a minket körülvevő környezetről. Az általuk kitöltött kérdőívekből megállapíthattam, hogy az iskolámba járó gyerekek közül szerencsére sokan gondolkodnak velem hasonlóan a természetről.

2. Eszközeim

Az egyes élőlények megfigyeléséhez, tanulmányozásához, valamint gyűjtéséhez nem feltétlenül szükséges különleges hely és bonyolult felszerelés. Elegendő egy lepkeháló, határozókönyv, néhány gyűjtődoboz, fényképezőgép – manapság egyre inkább telefon –, jegyzetfüzet és egy nagyító. Ezekkel az eszközökkel szoktam én is felszerelkedni, amikor kirándulni vagy gyűjtőútra indulok. Szüleimtől kaptam egy mikroszkópot, amelyet szintén gyakran használok otthon.

A következőkben szeretném az általam megfigyelt, megismert állatokat az élővilág törzsfáján keresztül bemutatni, találkozásaink körülményeit elmesélni.

¹ Kaposvári Csokonai Vitéz Mihály Általános Iskola és Gimnázium 4. osztályos tanulója (pikaly.viktoria@mail.com). Mentortanára: Szabóné Kovács Gabriella (kovacsjabi.22@gmail.com).

3. Szemölcsös medúza

Az élővilág törzsfáján az állatok közül a legalacsonyabban helyet foglaló élőlény – amellyel tavaly az Adriai-tengeren találkoztam – a szemölcsös medúza.

3.1. Megjelenése

Testének 97%-a víz. 30-35 cm átmérőjű, sárgásbarna úszóharangja tetején egy dudor látható. „A 8 db többszörösen elágazó karon, kék szemölcsben végződő, kicsiny tapogatószerű függelékkel visel. Szájnyílása nem látható.”² Csalánmérge gyenge, emberre nem veszélyes. Nyílt vízi faj, általában magányosan látható, de az áramlásoknál többeszes rajok is kialakulhatnak.³

3.2. Saját tapasztalat

Az első szemölcsös medúzát úszás közben vettem észre, de hamar megláttam a többit is. Nagyon szépnek és rendkívül érdekesnek találtam kékeslila tapadókorongszerű függelékeivel. Először megijedtem, mert a TV-ben láttam, hogy rokona, a kockamedúza milyen súlyos mérgezést és sebeket tud okozni. Szüleim azonban megnyugtattak, hogy az Adriai-tengerben nem élnek ilyen fajok. Így közelebb úsztam hozzá, és igyekeztem jól figyelni, de megérinteni így sem mertem.

4. Házi méh

A természetet kedvelők kirándulásaik során tavasszal és nyáron leggyakrabban rovarokkal találkozhatnak. A legyek, hangyák, lepkék és egyéb rovarok az állatvilág legnépesebb osztályát alkotják. Ide tartoznak a méhek is.

A méhek 100 millió évvel ezelőtt jelentek meg, háziásításuk 6000 évvel ezelőtt történt. Az általuk termelt méz, virágpor, propolisz és méhpempő ma is gyakran keresett termékek.

A méh államalkotó rovar. A virágok megporzásában rendkívül fontos szerepük van. Azt mondják, ha kipusztulnának a méhek, kipusztulna az emberiség is.⁴

² Farkas János – Németh Szabolcs – Tóth Zoltán (2013): Tengerbiológiai terepgyakorlatok. Budapest: ELTE TTK. [online]. URL: <http://elte.prompt.hu/sites/default/files/tananyagok/TengerbiológiaiTerepgyakorlatok/ch07.html>

³ Uo.

⁴ Carter, David (1994): A világ lepkéi. Budapest: Egyetemi Nyomda.

4.1. Megjelenése

A méhek színe az aranyárgától a sötétbarnaig változik, gyakran a potroh csíkozott. Szívó-nyaló szájszerve van. Nagy, összetett szemekkel rendelkeznek. A herék összetett szeme nagyobb, mint a nőnemű egyedeké. A méhek három kisebb pontszemükkel csak közelre látnak. A legtöbb méhfaj fegyvere a fullánk.

4.2. Saját tapasztalatok

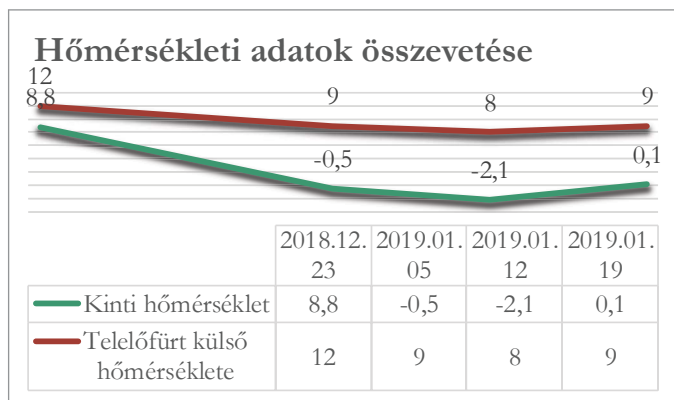
A méhekkal apukám ismertetett meg, aki néhány családdal méhészkedik is. Többször beszélt róluk, néhányszor el is vitt hozzájuk, és megmutatott néhány műveletet, betekintést nyújtott a családok életébe.

Érdekesnek tartottam, hogy a méhek képesek szabályozni a kaptár belső hőmérsékletét. Nyáron hűtik, télen, a telelőfűrtben viszont fűtik egymást. A telelőfűrt maghőmérséklete akár 25°C is lehet. Így nagy hidegben a méhek folyamatosan változtatják egymást a telelőfűrtben, hogy ne dermedjenek meg.

Négy alkalommal – decemberben és januárban is kétszer-kétszer – próbáltam megmérni a kaptár hőmérsékletét egy apukám segítségével átalakított hőmérővel. Csak rövid ideig és csak egy családnál tudtam a hőmérsékletet mérni, mivel a telelő családokat nem szabad zavarni. Talán a rövid mérés miatt, talán mert a zavarás hatására a család valószínűleg kicsit széthúzódott, nem kaptam a szakirodalomban olvasható magas hőmérsékletet, viszont azt megállapíthattam, hogy a benti hőmérséklet minden esetben magasabb volt a kintinél.

1. kép: Kaptár megfigyelése

1. diagram: A külső hőmérséklet és a telelfűtő külső hőmérsékletének összevetése

5. Szenderek

A szenderek az éjszakai lepkék világszerte elterjedt családja, mintegy 1000 közép- és nagytermetű faj tartozik ide.

5.1. Megjelenésük

Nyúlánk, erőteljes lepkék, testüket sűrű szőrbunda takarja. Jellegzetes áramvonalas szárnyaik – ahol az első szárny jóval hosszabb a hátsónál – és vastok testük alapján könnyen felismerhetőek. Testfelépítésüknek köszönhetően rendkívül gyorsan és kitartóan tudnak repülni. Akár a 60 km/h sebességet is képesek elérni, és kontinenseket, óceánokat repülnek át.

A legnagyobb termetű szender a Közép- és Dél-Amerikában élő ablakos szender, melynek szárnyfesztávolsága eléri a 18,5 cm-t, legkisebb termetű pedig a hazánkban is előforduló, védett Pöször szender, melynek szárnyfesztávolsága alig 4 cm.

Színük rendkívül változatos. Miután azonban rejtett életmódjuknak köszönhetően csak egy-két nappali faj kerül a szemünk elé, ezért a hazánkban előforduló 20 faj nagy részében csak kevesen gyönyörködhetnek.⁵

5.2. Saját tapasztalatok

Nyári estéken többször álltam lesben a petúniaágyások és a kerítésekre kúszó loncbokrok mellett egy-egy nagyobb szenderfajra pályázva. Próbálkozásaimat sokszor csekély eredmény kísérte. Szerencsémre azért néha sikerült begyűjtenem néhány

⁵ Carter, David (1994): i. m.

példányt, és így tovább gyarapíthattam a gyűjteményemet. Érdekesnek tartottam a hernyók begyűjtését, tápnövényeiken való felnevelését. Ezt több alkalommal magam is megtettem, így megfigyelhettem a teljes átalakulás folyamatát. Egyszer kaptam egy halálfejes lepkebábót, amelyből hamarosan ki is kelt a lepke. Sajnos a szárnya nem fejlődött ki teljesen. Néhány napig cukorsziruppal tápláltam, de végül elpusztult. Kutyatejszendert és folyófüszendert is sikerült keltetnem.

2. kép: Halálfejes szender

6. Tengeri sünök

A tüskésbőrűek törzsébe tartozó tengeri sünökkel szintén nyaralásaink során, az Adriai-tengeren találkoztam. A tengeri sünöknek körülbelül 1000 faja ismert, és a világ minden tengerében megtalálhatók.⁶

6.1. Megjelenésük, életmódjuk

A testük általában gömb alakú, esetleg ovális. A tüskésbőrűekre jellemző meszes vázuk van, amelyen hegyes, törékeny tüskék meredeznek. A tüskék általában nagyon hegyesek, a bőrbe fúródva gyulladást, fertőzést okozhatnak. Néhány faj mérget is termel. Mivel a tüskék is mészalapúak, a befúródás pillanatában elpattannak, és a bőrben, izomban maradnak. Kivételük fájdalmas és hosszadalmas művelet. A váz tetején található a végbélnyílás, az alján pedig a szájnyílás. „A tengeri sünök nagy része növényevő, algákat, moszatokat fogyasztanak.”⁷

⁶ Szerző nélkül (Évszám nélkül): Tengeri sünök. [online] Természettár c. weboldalon. URL: <http://www.termeszettar.hu/anyagok/sun/sun.html> [2019. 02. 22.]

⁷ Farkas János – Németh Szabolcs – Tóth Zoltán (2013): i. m.

6.2. Saját tapasztalatok

A tengeri fürdözések alkalmával nagyon szeretek búvárkodni is. Szabadtüdős merüléseim során gyakran láttam kővájó tengeri sünöket, illetve sötétlila tengeri sünöket is. Néhány példányukat sikerült megfognom és felszínre hoznom, majd megfigyelésük után visszaengedtem őket. Ilyenkor gyakran magammal vittem a hálómát, hogy könnyebben ki tudjam emelni őket a vízből, illetve így egyszerre több példányt is be tudtam gyűjteni. Hallottam róla, hogy vannak olyan országok, ahol előszeretettel fogyasztják a tengeri sünöket. Egyszer én is szívesen megkóstolnám!

5. kép: Sötétlila tengeri sünök

7. Közönséges tengeri csillag

A tengeri sünök mellett sikerült egy-két tengeri csillagot is fellelnem horvátországi nyaralásunk alkalmával.

7.1. Megjelenése, életmódja

A közönséges tengeri csillagnak öt karja van, átmérőjének hossza 45 cm-ig terjed, míg karhossza 20 cm-es. Színe vörösbarna, sárgás, szürkésfehér, barnás és zöldes. Az állat felső oldalát tüskék borítják. Tapadólábai a karok alsó oldalán helyezkednek el, végükön szívókoronggal. A közönséges tengeri csillag a csöves karjaival kúszik a tenger fenekén. Az állat sziklákon és köves-homokos aljzaton él. Táplálékai túlnyomórészt kagylók, de csigák, tengerisünök és rákok is. A kifejlett állat naponta elfogyasztja testtömege háromszorosát, a fiatal állat akár tízszeresét is.

7.2. Saját tapasztalatok

A tengeri csillagokkal szintén az Adriai-tengeren találkoztam, és néha csak jó nagy levegővétellel tudtam lemerülni hozzájuk. A parttól távolabb, inkább már a mélyebb részeken – 5-6 m-en – találtam rájuk. Számuk jóval kevesebb volt, mint a tengeri sünökké. Amikkel találkoztam, azoknak öt karjuk és narancsszínű testük volt. Megfigyelésük után mindig messze visszaúsztam velük a tengerbe, és ott engedtem el őket, ugyanis utánanéztam, és kiderült, hogy az Adriai-tenger fenekéről tilos bármit felhozni. Különösen igaz ez a műemlékekre, de vonatkozik a tengeri élőlényekre – tengeri csillagokra és tengeri sünökre – is.

8. Mocsári teknős

Az élővilág másik nagy törzsét a gerincesek alkotják. Ide tartoznak a leggyakoribb állatfajok, mint a hüllők, halak, madarak és emlősök.

A mocsári teknős „Magyarország egyetlen őshonos teknősféléje, amely mára már komoly veszélynek van kitéve a betelepített vörösfülű ékszerteknős agresszív szaporodása következtében.”⁸ Emiatt természetvédelmi státuszát tekintve mérsékelten fenyegetett fajnak számít, eszmei értéke 50.000 Ft. Magyarországon minden kételtű és hüllő védett.

6. kép: Mocsári teknős

⁸ Szerző nélkül (Évszám nélkül): Mocsári teknős. [online] Wikipédián. URL: https://hu.wikipedia.org/wiki/Mocs%C3%A1ri_tekn%C5%91s [2019. 01. 11.]

8.1. Megjelenése, életmódja

Hátpáncélja ovális, hátrafelé szélesedő, 12–38 centiméter hosszú. „Bőre zöldes-vagy barnásfekete, amit sárga vagy sárgásfehér pettyek vagy csíkok tarkítanak.”⁹ Márciustól októberig főleg a reggeli és az esti órákban aktív. Telelni az iszapba vagy a parti fövénybe ássa be magát.

A fiatalok szeptember elején vagy a következő tavasszal kelnek ki, és azonnal megindulnak a víz felé. Szeret a vízből kiálló tuskókon, köveken pihenni. Nagyon jól úszik.

Tápláléka is vízi eredetű. Különbőféle ízeltlábúak, kétéltűek, puhatestűek és férgek kifejlett és lárvaállapotú egyedeit, dögöket fogyaszt.

8.2. Saját tapasztalat

Egyszer apukámmal a Boronka-melléki Tájvédelmi Körzetben kirándultunk, amikor egy kikapart üregre lettünk figyelmesek, amely körül tojáshéjdarabokat találtunk.

Apa azt mondta, hogy egy róka vagy borz kaparhatta ki a teknősfészket. Kicsit lejjebb kutattunk, és találtunk még három sértetlen tojást. Megjelöltük a helyszínt, hogy később könnyen megtalálhassuk őket. A nyár folyamán többször visszamentem hozzájuk, de sokáig nem láttam semmi változást, majd augusztus közepén tojáshéjakat vettem észre a fészek helyén. Valószínűleg a tavalyi nagyon meleg nyárnak köszönhetően még ebben az évben kikeltek a kisteknősök, és elindultak a víz felé.

9. Az amur

A horgászat szépsége nemcsak a halak zsákmányul ejtésében rejlik, hanem a természetben töltött időben. Ha halakra lesve nyitott szemmel járunk a vízparton, nagyon sok érdekes megfigyelést is tehetünk.

9.1. Megjelenése, életmódja

„Rendkívül izmos, nagy testű, torpedó alakú hal. Szája félig alsó állású, nagy szemei alacsonyan ülnek, ajkai vaskosak, bajusza nincs. Háta zöldesbarna, oldala a pikkelyek fekete kontúrja miatt szürkészüst, hasa sárgásszürke színű. A méteresre megnövő amur maximális tömegét 25–30 kg-ra becsülik, általában 4–16 kg-os

⁹ Uo.

példányok kerülnek a horgászok horgaira. Növényevő, édesvízi hal, főleg fonalas algákat, lágyszárú hínárféléket fogyaszt.”¹⁰ Vízinövényből naponta akár testtömege 140%-át is képes elfogyasztani.

9.2. Saját tapasztalatok

Nagyon jó érzés egy nagy halat kifárasztani és kifogni, de legalább olyan jó érzés visszaadni a szabadságát. Ugyanezt tettem én is a tavaly nyáron fogott amurommal, amelyet fényképezés után visszaengedtem a vízbe. 6-7 kg lehetett, de szerencsére apukám és a testvérem is látta, így nem kellett füllentenem, hogy mekkora halat fogtam.

A nyári horgászataim alkalmával több halat is sikerült fognom, és az amur után a legbüszkébb egy compóra vagyok.

7. kép: A nagy fogás

¹⁰ Szerző nélkül (Év nélkül): Amur. [online]. Wikipédián. URL: [https://hu.wikipedia.org/wiki/Amur_\(hal\)](https://hu.wikipedia.org/wiki/Amur_(hal)) [2019. 02. 10.]

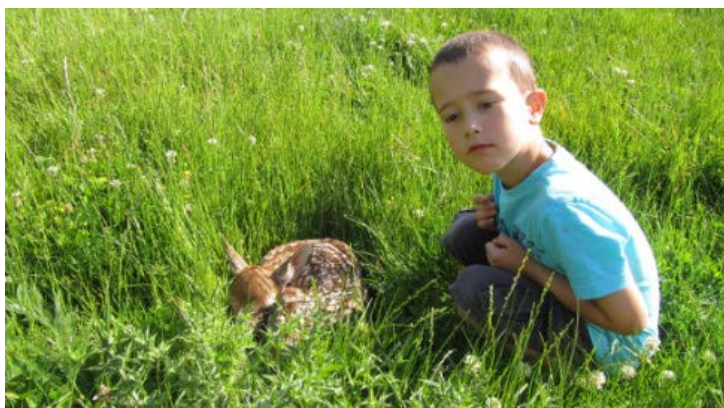
10. Gímszarvas

„A gímszarvas Magyarország legnagyobb testű kérődző vadfaja.”¹¹ Hímjét bikának, nőstényét tehénnek, kicsinyét borjúnak nevezik.

10.1. Megjelenése, életmódja

Általában a bikák testtömege 100–250 kg, a teheneké 60–120 kg. A hímek ágasbogas agancsot viselnek, melyet minden évben elhullajtanak és újat növesztenek. A gímszarvas szőrzete télen szürkésbarna, nyáron vörhenyesbarna. A tavasszal született borjak szőrzete vörösesbarna, sárgásfehér pettyekkel. A gímszarvas kérődző, fő jellemzője a négyüregű összetett gyomor és a hasított paták.

A bikák egyedül vagy kis csapatokban, a tehenek kis családi kötelékekben élnek. Napközben rendszerint védett helyen pihennek, és csak este indulnak táplálkozni. Tápláléka: lágyszárú növények, de tavasszal a bokrokról és fákról a rügyeket is elfogyasztja.¹²

8. ábra: Dámszarvasborjú

10.2. Saját tapasztalat

Korábban nagyon sokszor sétáltunk apukámmal az erdőben. Ha csendesen és figyelmesen mentünk, többször találkoztunk különféle nagyvaddal, például gímszarvassal, dámszarvassal is. Mindig meglepődtem, hogy ezek a nagytestű állatok milyen gyorsan tudnak mozogni. Tavasszal gyakran kerestünk és néha találtunk

¹¹ Szerző nélkül (Év nélkül): Gímszarvas. [online]. Wikipédián. URL: <https://hu.wikipedia.org/wiki/G%C3%ADmszarvas> [2019. 02. 08.]

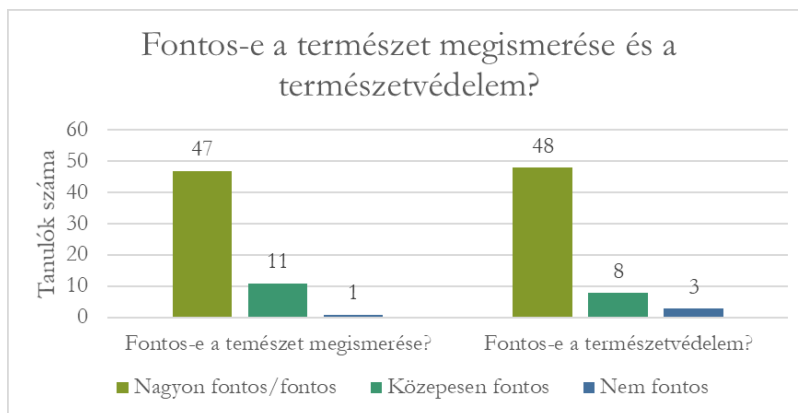
¹² Uo.

is hullajtott agancsot, szeptemberben pedig néha kimentünk szarvasbögést hallgatni. Egyik júniusi sétánk alkalmával egy szarvasborjúba botlottunk. A szarvasfélék újszülött borjaikat az első 8-10 napban, a fűben „elfektetik”, hogy a tehén is táplálékot tudjon magához venni, és eleinte csak szoptatáskor látogatja. A tehén 6–8 hónapig szoptatja borját, aki a legközelebbi ellésig marad az anyjával. Az újszülött borjakhoz ezért semmi esetre se nyúlunk hozzá, ne emeljük fel, mert ha nem háborgatjuk, akkor anyjuk hamarosan visszatér hozzájuk. Ellenkező esetben könnyen a vesztüket okozhatjuk, mert az ember által megfogdosott borjakat az anyjuk már elutasítja.

11. A mai 10-11 évesek kapcsolata a természettel

Kíváncsi lettem, hogy a velem egyidős gyerekek vajon mennyire szeretnek a szabadban tartózkodni, érdeklődnek-e az állatok iránt, fontosnak tartják-e környezetük megismerését és annak védelmét. Ezért készítettem egy 16 kérdésből álló kérdőívet, amelyet a 4. évfolyamos tanulók közül 59-en töltöttek ki.

A válaszokból megállapítottam, hogy a gyerekek döntő többsége – 47 tanuló – nagyon fontosnak tartja a természet megismerését, és csupán csak egy tanuló válaszolta azt, hogy számára ez nem fontos. A természetvédelem fontosságánál is hasonló válaszok születtek, azzal a kis különbséggel, hogy itt már három tanuló volt, akinek egyáltalán nem fontos környezetének védelme.

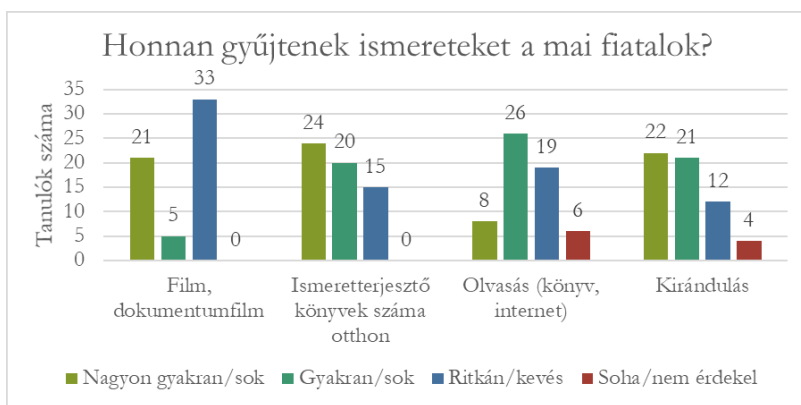
2. diagram: Fontos-e a természet megismerése és a természetvédelem?

A megkérdezett tanulók szeretnek a szabadban tartózkodni. Legszívesebben valamilyen sporttevékenységet végeznek, például bicikliznek, fociznak, tollaslabdáz-
nak, nyári szünetben pedig a vízparton vannak. Többségük – 43 fő – gyakran jár kirándulni, csupán négyen jelölték azt, hogy soha nem mennek kirándulni. Kíván-

csi voltam rá, hogy az évfolyamtársaimnak, hozzám hasonlóan van-e természettel kapcsolatos gyűjteménye. Meglepődve láttam, hogy kétharmaduknak – 40 tanulóknak – van ilyen gyűjteménye.

Nekem többféle háziállatom – halak, egy német vizsla, egy szálkásszőrű tacsizó és egy törpehőrcsög – van otthon, így arra is rákérdeztem, hogy ki tart otthon háziállatot. 22 diák karikázta be azt a választ, hogy több állata is van, 21-nek egy, és csak 16-nak nincs. Akinek nincs, azok közül többen is írták, hogy szeretnének valamilyen házikedvcenet.

Érdekelt, hogy a gyerekek tudják-e, melyik madár a magyar természetvédelem címerállata. Jó volt látni, hogy többségük – 36 fő – tudta. A mai fiatalok a környezettel kapcsolatos ismereteiket alapvetően a családból és az iskolából gyűjtik. Érdekes volt azonban látni, hogy a saját tapasztalás és az internet mint forrás egyenlő arányban van jelen ebben a korosztályban.

3. diagram: Honnan gyűjteneik ismereteket a mai fiatalok?

A tanulók többsége – 33 fő – ritkán néz természettel kapcsolatos dokumentumfilmet, viszont sok ilyen témájú könyvük van otthon. A válaszokból látszik, hogy minden gyereknek van legalább egy állatokról, természetéről szóló könyve.

A kérdőívemben feltettem azt a kérdést is, hogy hallottak-e már az ökológiai lábnyom fogalmáról. A válaszokból kiderült, hogy többségük még soha nem hallotta ezt a kifejezést. Lehet, hogyha erről többet tudnánk mi, gyerekek is, a jövőben már jobban odafigyelnénk rá, tudatosabban ügyelnénk Földünk erőforrásaira. Esetleg már most változtathatnánk egy-két rossz szokásunkon. Például a hulladékot – otthon és az iskolában egyaránt – már mi is gyűjthetjük szelektíven, szétválogatva. Az iskolában fogyasztott innivalót jó lenne, ha mindenki kulacsban vinné, így kevesebb PET-palackot használnánk fel.

Örültem neki, hogy az iskolámba járó gyerekek fontosnak tartják a minket körülvevő természetet, érdekli őket, és vigyáznak is rá. Sajnos azonban sokszor halla-

ni, hogy a mai fiataloknak egyre kevesebb kapcsolata van a természettel, melynek megismerése és szeretete pozitív irányba terelné a személyiségük alakulását. Így bizony nem meglepő, hogy a most felnövő generáció sok téves ismerettel rendelkezik a természettel kapcsolatosan. A szabadban tölthető hasznos időt, kalandokat jelentősen lecsökkentik a technika újdonságai, a különféle elektronikus, szórakoztató eszközök használata.

12. Összegzés

Az élővilág megismerése, a természet szeretete, védelme és tiszteletben tartása nagyon fontos feladat a mai világban. Az egyes élőlények megfigyelése, a velük kapcsolatos ismeretek bővítése olyan kapukat nyit meg ehhez, amelyeken keresztül a mai számítógép előtt ülő gyerekek nagy része sajnos nem léphet be, nem ismerhet meg.

Nagyon kedvelem az állatokat. Vannak, amelyek jobban érdekelnek, és vannak, amelyek kevésbé, de azt biztosan tudom, hogy mindegyikükre szükség van. A dolgozatomban említett élőlények csupán apró kis pontok az élővilág palettáján, de együttesen egy olyan szép képet adnak, amit természetnek hívunk. Ebben minden egyes kis pontnak nagyon fontos szerepe van, legyen az egy medúza, egy fürge gyík vagy egy kis méh.

Mindig vonzódtam az állatokhoz, amelyekkel leginkább apukám ismertetett meg. Sok ilyen témával foglalkozó könyvet olvasok, de a TV-ben is szívesen nézek ilyen témájú filmeket. Leginkább azonban azt szeretem és élvezem, amikor természetes élőhelyükön figyelhetem meg őket, esetleg megfoghatom őket, láthatom nyomaikat, egyéb hátrahagyott jelüket. Apukámtól hallottak alapján nem gondolom úgy, hogy az írott és íratlan szabályok betartásával végzett vadászat és a horgászat veszélyeztetné az élővilágot. Ma már egyre több faj fennmaradása éppen az ő segítségükkel valósulhatott meg. Mindkét tevékenységgel értékes időt tölthetünk a természetben, ami ha nemcsak egy vad elejtését vagy egy hal kifogását jelenti, akkor teljesen más értékrendet teremt az emberben, a természet megismerésére vágyó gyerekekben.

Érdekelt, hogy a velem hasonló korú gyerekeknek mi a véleménye a természetről, annak védelméről. Mennyi időt töltenek a szabadban? Mennyire érzik a környezetvédelem fontosságát? A válaszok alapján megállapíthattam, hogy az iskolába járó gyerek közül szerencsére sokan gondolkodnak hozzám hasonlóan. Akik viszont még nem érzik fontosnak a környezetvédelmet, nem törődnek Földünk jövőjével, azokat jó lenne megtanítani a természet „tiszteletben tartására”. Meg kell mutatni nekik – újból G. Durrell szavaival élve – „...hogyan élvezhetik és óvhatják örökségüket.”¹³ Tovább folytatva gondolatait: „...talán a természetbúvá-

¹³ Durrell, Gerald – Durrell, Lee (1988): Az amatőr természetbúvár, Budapest: Gondolat, 1988. 307. p.

rok lesznek a legkevésbé nélkülözhetők, mert a természet megismertetéséért, védelmezéséért, mások környezetvédelemre neveléséért tevékenykedve bolygónk és fajunk oltalmazóivá lépnek majd elő.”¹⁴

13. Irodalomjegyzék

- » Carter, David (1994): *A világ lepkéi*. Budapest: Egyetemi Nyomda.
- » Durell, Gerald – Durrell, Lee (1988): *Az amatőr természetbúvár*. Budapest: Gondolat Kiadó
- » Farkas János – Németh Szabolcs – Tóth Zoltán (2013): Tengerbiológiai terepgyakorlatok. Budapest: ELTE TTK. [online]. URL: <http://elte.prompt.hu/sites/default/files/tananyagok/TengerbiológiaiTerepgyakorlatok/ch07.html> [2019. 01. 18.]
- » Gór Ádám (Évszám nélkül): *Acherontia atropos* (Linnaeus, 1758) – halálfejes szender. [online]. *Magyarország lepkéi c. weboldalon*. URL: <http://jasius.hu/lepidopterology/achatr.html> [2019. 02. 10.]
- » Örösi Pál Zoltán (1989): *Méhek között*. Budapest: Mezőgazdasági Kiadó.
- » Schmidt Egon (1997): *Erdőn-mezőn nyitott szemmel*. Budapest: Natura Kiadó.
- » Szerző nélkül (Év nélkül): Amur. [online]. *Wikipédián*. URL: [https://hu.wikipedia.org/wiki/Amur_\(hal\)](https://hu.wikipedia.org/wiki/Amur_(hal)) [2019. 02. 10.]
- » Szerző nélkül (Év nélkül): Gímszarvas. [online]. *Wikipédián*. URL: <https://hu.wikipedia.org/wiki/G%C3%ADmszarvas> [2019. 02. 08.]
- » Szerző nélkül (Évszám nélkül): Házi méh. [online]. *Wikipédián*. URL: <https://hu.wikipedia.org/wiki/H%C3%A1zim%C3%A9h> [2019. 01. 18.]
- » Szerző nélkül (Évszám nélkül): Mocsári teknős. [online] *Wikipédián*. URL: https://hu.wikipedia.org/wiki/Mocs%C3%A1ri_tekn%C5%91s [2019. 01. 11.]
- » Whalley, Paul (1989): *Lepkék és pillangók*. Budapest: Park Könyvkiadó Kft.
- » Szerző nélkül (Évszám nélkül): Ökológiai lábnyom: minden, amit tudni akartál róla. [online] *Kamasz Panasz c. weboldalon*. URL: <http://www.kamaszpanasz.hu/hirek/zoldovezet/5931/okologiai-labnyom> [2019. 02. 10.]
- » Szerző nélkül (Évszám nélkül): Tengeri sünök. [online] *Természettár c. weboldalon*. URL: <http://www.termeszettar.hu/anyagok/sun/sun.html> [2019. 02. 22.]

¹⁴ Uo. 306. p.

DRESCHER EMMA¹

Csokoládészív

Csokoládéfogyasztási szokások a Csokonai Vitéz Mihály Általános Iskola és Gimnázium 4. évfolyamán

1. Bevezetés

A kutatásommal az volt a célom, hogy felmérjem, hogy az évfolyamtársaim is szeretik-e a csokoládét, illetve milyen fajtát fogyasztanak szívesebben. Úgy vélem, hogy ők is nagyon kedvelik, rendszeresen fogyasztják, de nem tudják, hogy miért is jó az a szervezetnek. A szakirodalmi kutatásban erre is kitértem.

Célom tehát az volt, hogy a kérdőívek feldolgozása után megtudjam, hogy az évfolyamtársaim hogy viszonyulnak a csokoládéhoz.

A másodlagos kutatásom során a téma szakirodalmi áttekintését végeztem el. A csokoládé fejlődésétől a készítésén át az egészségügyi hatásáig olvastam könyveket és internetes cikkeket.

A fókuszcsoportos kóstoltatás eredménye kettős, a vakteszt jól sikerült, és majdnem mindegyik gyerek felismerte a csokoládékat (Milka, Sport, Kinder, KitKat). A három táblás csokoládé beazonosítása már nem ment ilyen könnyen, de a rangsorolás eredménye, hogy a Milka a legfinomabb, ezt követi a Boci és a Tesco sajátmárkás csokoládé.

Minden 4. évfolyamos, sőt minden tanulónak azt javasolnám, hogy nyugodtan egyen csokoládét, de mellette sok gyümölcsöt és zöldséget is, és ha ezt kiegészíti a rendszeres sportolással, akkor biztosan nem lesz problémája az elhízással.

Azért választottam ezt a témát, mert nagyon kedvelem a csokoládét, valamint nemrég néztünk egy filmet, amelynek az volt a címe, hogy „Csokoládészív”, és pont akkortájt kellett a témát is kiválasztanom a dolgozatomhoz. Nagyon megtetszett ez a téma, mert egy csokoládégyár történetéről és a bonbonkészítéséről szólt. Nem

¹ Kaposvári Csokonai Vitéz Mihály Általános Iskola és Gimnázium 4. osztályos tanulója (nagy.monika@ke.hu). Mentortanára: Szabóné Kovács Gabriella (kovacsjabi.22@gmail.com).

sokkal később apukám unokahúga hívott fel, hogy segítsék neki bonbonokat készíteni. Ekkorra ez már nem volt kérdés, eldöntöttem, hogy a csokoládéről fogok írni.

A témának azért ezt a címet adtam, mert én szívből szeretem a csokit, amitől úgy érzem, hogy boldogabb is vagyok. Valamint amikor ajándékozunk valakinek születésnapja, névnapja vagy bármilyen más alkalomból, akkor mindig adunk csokoládét, mert szívből jön ez az ajándék, és azért adjuk, mert szeretjük. Később a szakirodalmi feldolgozásból kiderült pozitív egészségügyi hatása is, miszerint csökkenti a szív- és érrendszeri betegségek kialakulását.

Kíváncsi voltam arra is, hogy az évfolyamtársaim is szeretik-e, illetve milyen fajta csokoládét szeretnek. Úgy vélem, hogy ők is nagyon kedvelik, rendszeresen fogyasztják, de nem tudják, hogy miért jó a szervezetnek. Bár azt feltételezem, hogy tisztában vannak azzal, hogy ha túlzásokba esnek, akkor nem tesz jót, és elhízáshoz vezethet.

2. Anyag és módszer

2.1. Szekunder kutatás

A másodlagos kutatásom során a téma szakirodalmi áttekintését végeztem el. A csokoládé fejlődésétől, a készítésén át az egészségügyi hatásáig olvastam könyveket és internetes cikkeket.

2.2. Primer kutatás, kérdőív

Kérdőíves megkérdezést végeztem a Kaposvári Csokonai Vitéz Mihály Általános Iskola és Gimnázium 4. osztályos gyerekei körében. Ezt a kérdőívet az osztályfőnökök segítségével tölttettem ki. Összesen 57 kérdőívet kaptam vissza, amelyet szinte teljes körű felmérésnek nevezhetünk, mert csak öt gyermek – betegség miatt – nem tudta kitölteni. A kérdőívem 10 kérdésből, továbbá két háttérváltozóból állt, utóbbiak a nemre és a korra terjedtek ki. A kérdéseimben négy fő témakört érintettem, ezek a következők: csokoládé típusa, márka, fogyasztás, illetve az egészségre gyakorolt hatások ismerete. A kérdőíves megkérdezés 2019 januárjában történt, papíralapon.

2.3. Fókuszcsoportos kóstoltatás

A kérdőív alátámasztására a fókuszcsoportos megkérdezést választottam, erre hat osztálytársamat kértem fel, három lányt és három fiút. Az interjú időtartama 45 perc volt, amely az általános iskolában zajlott. A fókuszcsoport végül csak a kóstoltatásra vonatkozott az idő hiánya miatt. Ennek végrehajtását vakteszttel kezdtem,

amelynek során négyféle csokoládét kellett beazonosítaniuk a megkérdezetteknek, ezt követően 3 db táblás csokoládéból kellett megkóstolniuk egy-egy kockát, ezek a következők: Milka, Boci és Tesco sajátmárkás csokoládé. Ezután ki kellett találniuk, hogy melyik márkát kóstolták, rangsorolniuk kellett, továbbá véleményt írni, hogy milyennek ítélték. Az interjú 2019 márciusában történt.

2.4. Statisztikai analízis

A papíralapon kitöltött kérdőívet a Google-ürlapkészítő segítségével feldolgoztam, ezt Excel-táblázatba konvertáltam át. Így a kérdőív feldolgozásához az EXCEL programcsomagot használtam fel. A skálás kérdésnél átlagokat és módozust számoltam, a többinél pedig a válaszadók számával jellemeztem az adatokat. Az átlag egyetlen számmal jellemzi az adatsort, amely információt ad az adatokról, azonban nem minden esetben jellemzi jól azokat, ezért kiszámoltam a módozust is. Ez a leggyakrabban előforduló értéket mutatja meg. Véleményem szerint ez sokkal jobban jellemzi a Likert-skálás állítások esetében az eredményeket.²

3. Szakirodalmi feldolgozás

3.1. A csokoládé története

1519-ben Hernando Cortez spanyol hódító embereivel partra szállt Veracruzban. Éveken át fosztogatták az azték lakosságot, majd magukkal vitték Európába az aztékok egyik különleges italát, a xocolatlot, a forró csokoládé őseit. A xocolatl „keserűvizet” jelent, hiszen ez a kakaó nyers, zúzott változatából készült, amely nem túl ízletes. Az aztékok különböző fűszerekkel ízesítették.

Feljegyzések alapján ez a különleges főzet a kezdetekben csupán az elit férfiak számára volt elérhető. Hamarosan pedig fizetőeszközzé is vált a kakaóbab. Miután megérkezett a kakaó, mintegy 100 évig csupán a spanyol udvar ismerte. Lassan terjedt el, a 17. században jutott el Németországba, Ausztriába, Németalföldre, később Franciaországba és Olaszországba is. Amikor VI. Károlyt német-római császárrá választották, akkor érkezett meg a csokoládé is Bécsbe, amely híressé tette a várost, az italt ekkor egy pohár víz kíséretében szolgálták fel. Londonba 1650-ben került a csokoládé, ahol hamar népszerű lett. Elsősorban frissítőként használták, de Samuel Pepys naplójában a másnaposság elleni orvosságnak említi meg. A 18. században drasztikusan megnőtt az európai csokoládéfogyasztás. Az amerikai pia-

² Molnár Tamás (2004): Általános Statisztika: Egyetemi jegyzet. Kaposvár: Kaposvári Egyetem. 45–48. p., 57–59. p.

con való megjelenése 1765-ben történt, amikor James Baker és John Hannon megnyitotta első csokoládégyárát Massachusettsben.

A Cadbury, a Fry, a Terry és a Rowntree kvéker család fontos szerepet játszottak abban, hogy a kakaó fogyasztása nem kizárólag az arisztokraták kiváltsága maradt, hanem továbbterjedt más néprétegek felé is. A csokoládé a 19. század végétől kezdődően a mai napig beépült a nyugati világ mindennapjaiba.³

3.2. A csokoládé feldolgozása

A kakaóbab szürete októbertől márciusig tart. A szüret kézzel történik, a gyümölcsöt hosszú, éles késsel vágják le, amelyet általában egy rúdra erősítenek. A még frissen leszedett gyümölcsökkel óvatosan kell bánni, mivel könnyen megsérülhetnek, továbbá a lehető leggyorsabban ki kell szedni belőlük a magokat, mielőtt csírázni kezdenek, hiszen ez már nem alkalmas a fermentációra (természetes erjedési folyamat, amely során az élő mikroorganizmusok a gyümölcsben szétbontják a gyümölcsbűst, ezáltal szabaddá teszik a magokat). Az ültetvényen az utolsó folyamat a szárítás, amely a napon történik, és általában 5-7 napig tart. Ez idő alatt tovább alakul az aroma, a kakaóbab víztartalma csökken. Ezt követően további feldolgozásra már elszállítják a kakaóbabot.

Miután megérkezik a csokoládégyárba a nyers kakaó, nagy minőségellenőrzésnek vetik alá. Szűrőpróbaszerűen megszűrik a zsákot, és megvizsgálják a kakaót, hogy megfelelő-e a minősége. A feldolgozás előtt először alaposan megtisztítják. A csokoládé minőségét a pörkölés is meghatározza, amely a tisztítás után következik. Első lépésként fajták szerint osztályozzák, azután barnaságuktól függően 10-35 percig pörkölik. Az első fázis alatt, amely a kiszárítás, a víztartalmát 3%-ra csökkentik. Ezután az aroma kibontakozása következik, ahol kialakul a csokoládé-barna szín is.

Miután kihűl, feltörik, és újabb minőségellenőrzésnek vetik alá, hogy a legkisebb szennyeződések is eltűnjenek. A következő lépés a szétválasztás kakaóvajjává és kakaóporrá. Majd a finomra őrlés következik, ami nagyon fontos, mert ez az alapja annak, hogy a termék valóban finom legyen. Az egyes üzemekben általában különböző kakaóbabok keverésével hozzák létre az alapmasszát, ebben a szakaszban ez tartalmaz kakaóvaját, amely általában nem elég, és a későbbiekben pótolni kell.

A konszírozásnál „nemesítik” a csokoládét. Ennek első lépése a száraz konszírozás, ekkor a massa nedvességtartalmát 1%-ra csökkentik. Körülbelül 10 óra elteltével ezt a masszát kakaóvajjal hígítják, ez a folyamat akár négy órát is igénybe vehet. A konszírozás befejezése előtt mintegy három órával kakaóvaját, lecitint kevernek hozzá, ezáltal könnyebben öntik bele a formákba a masszát.

³ Chantal, Coady (2008): *Csokoládé*. Budapest: Gabo Kiadó. 17–45. p.

Végül a temperálás következik, amely ahhoz kell, hogy a csokoládé csillogó fényű legyen. Első lépésként lehűtik 28 fokra, majd ezután felmelegítik 32 fokra. Ekkor nyeri el a csokoládé a végső fényét és lágyágát. Ennél a fázisnál már azt mondhatjuk, hogy készen van a csokoládé, már csak a táblákká és tömbökké való formázás, a hűtés, és végül legutolsó lépésként a csomagolás van hátra.⁴

3.3. A csokoládé fajtái

A teljesség igénye nélkül csak az alapcsokoládék fajtáit mutatom be, mert a gyártók ezer és ezer fajta csokoládétípust kínálnak, különböző kiszerezésekben.

A csokoládé egyik alapanyagával, a kakaóval kezdeném. A kakaónak két fajtája van, az egyik a nemes, a másik a konzum kakaó. A nemes kakaó kiváló minőségű, ez viszont a világpiacon igen ritka és nagyon drága, elsősorban Közép- és Dél-Amerikában, illetve Délkelet-Ázsiában termesztik. A konzum kakaó a világ kakaótermelésének közel a 90%-át adja, leginkább az afrikai kontinensen termesztik, ezzel legfőképpen az európai piacot látják el.⁵

Most nézzük az alapcsokoládék fajtáit:

Keserű csokoládé

Legalább 30% kakaótartalommal rendelkezik, de napjainkban már a 60%-os, 70%-os, 80%-os, sőt 90%-os kakaótartalmú csokoládét is lehet vásárolni. Az egyre magasabb kakaótartalmú csokoládék egyre drágábbak, és egyre kevesebb cukrot tartalmaznak.

Tejcsokoládé

A tömegfogyasztásra szánt csokoládé kakaótartalma maximum 20%-os (jobb minőségében 40%), és a cukortartalma elérheti az 50%-ot is.

Couverture

A cukrászok használják ezt a csokoládét bevonásra. A magasabb kakaóvaj-tartalma miatt sima és fényes felületű.

Bevonócsokoládé

Ebben a csokoládében a kakaóvaj egy részét pálmaolajjal helyettesítik, olcsóbb, mint az étcsokoládé, és nem is olyan finom.

⁴ Schuhmacher, Karl. – Witzigmann, Eckart (2001): *Nagy csokoládé könyv*. Budapest: Aréna 2000 Kiadó. 15–20. p.

⁵ Uo. 36. p.

Étcsokoládé

Kakaótartalma legalább 43%-os, jellegzetes íze van a benne levő növényi olajoknak és ízesítőknak köszönhetően.

Fehér csokoládé

Kakaót nem tartalmaz, csak tejet, cukrot, kakaóvaját és növényi olajat.

Organikus csokoládé

„A legrágább csokoládé, mivel minőségi termék, magas a kakaótartalma, tartósítószerrel nem használnak a készítésénél, illetve környezetbarát eljárásokkal készül.”⁶

3.4. A csokoládé egészségre gyakorolt hatásai

A kakaóporból készült termékeket a 19. században gyógyszertárakban árulták, hiszen már akkor felismerték a pozitív hatásait. Télen a napfényhiány miatt akár depresszió is kialakulhat. Tudhatjuk, hogy a csokoládé fogyasztása után hirtelen megemelkedik a vércukorszint, viszont ez gyorsan elmúlik, ezáltal a plusz kilók is megmaradhatnak – túlzott fogyasztás esetén.

Számos kutatás mutatott rá a csokoládé jótékony hatásaira, például a szív- és érrendszerre, kismértékű fogyasztás esetén, egyes szakértők szerint védőhatást is kifejthet az érzelmesedés vagy a stroke (agyvérzés) esetében. E szerint a csokoládé rövidtávon csökkenti a vérnyomást.⁷ Ezzel szemben sokan még mindig az elhízás egyik fő felelősenek tartják. Ezek mind a csokoládében lévő antioxidáns hatású vegyületeknek köszönhetőek, melyből annál több van, minél nagyobb a csokoládé kakaótartalma.

A jótékony hatások még a tejcokoládénál is kimutathatók, melyet a kalciumnak és a zsírsavaknak tulajdonítanak. A Szimpatika Magazin cikke szerint tévhit az, hogy a csokoládé boldogsághormonokat (szerotonint) szabadít fel a testben. Kimutatható, hogy depressziós emberek több csokoládét fogyasztanak, bár erre nincs semmiféle tudományos magyarázat.⁸

A Cambridge-i Egyetem egykori kutatói kifejlesztettek egy bőroregedést gátló csokoládét, amelyből napi 7,5 gramm elfogyasztása képes a bőrszerkezetet vissza-

⁶ Barabás Kinga (2011): Minden ami csokoládé: A csokoládé fajtái. [online]. Barabás Kinga blogján (2011. 04. 20.) URL: <http://mindenamicokolade.blogspot.com/2011/04/csokolade-fajtai.html> [2019. 03. 07.]

⁷ Milliron, Tara – Kerlsber, Gary – Leilani St., Anna (2011): Jótékonyan hat-e a csokoládé a szív-érrendszerre? In: *Orvostovábbképző Szemle*, 18(3), 85–86. p.

⁸ Szerző nélkül (2015): A csokoládé egészségesebb, mint gondoltuk. [online] In: *Szimpatika Magazin* (2015. 12. 11.) URL: http://m.szimpatika.hu/cikkek/7054/a_csokolade_egeszsegesebb_mint_gondoltuk [2019. 01. 07.]

fiatalítani akár 20 évvel is. A „csodacsokoládé” neve Esthechoc, ez a szervezetben megnöveli az antioxidánszintet, valamint serkenti a véráramlást, mely megakadályozza a ráncok kialakulását. Az önkénteseken végzett vizsgálatok alapján már négyheti fogyasztás után a vérükben kevesebb gyulladásra utaló jelet fedeztek fel. Ebből a csokoládéból egy szelet csupán 38 kalóriát tartalmaz, tehát cukorbetegnek is nyugodt szívvel fogyaszthatják a készítőik szerint.⁹

Matos és Lengyel 2006-ban a csokoládé gyógyító hatásairól írtak. A flavonoidok fontos alkotói a növényeknek, ezek mellett viszont az állati és az emberi szervezetet is képesek védeni. Gyulladáscsökkentő, illetve daganatellenes hatással is rendelkeznek. A 2000-es évek elején végzett vizsgálatok szerint a sok kakaót tartalmazó, flavonolokban bővelkedő sötét csokoládé segít a szív- és érbetegségek megelőzésében és kezelésében. Az eredmény az lett, hogy a sötét csokoládé fogyasztásakor a vérnyomás csökkent, és javult az inzulinrezisztencia. Ez a fehér csokoládé esetén nem lépett fel.¹⁰

A HVG egyik 2012-es csokoládéval foglalkozó cikke szerint is már több évszázada használják orvosi célokra a csokoládét, viszont a tömeggyártása során épp az ehhez szükséges összetevőket vonják ki belőle. A csokoládét eleinte csak patikákban lehetett kapni, sokszor felmerül, hogy ezt vissza kellene vezetni. A cikk kitér egy, a Financial Times című brit hetilapban megjelent eredményre, miszerint az orosz származású Ivan Petyajev előrukkolt egy új gyógycsokoládéval. Véleménye szerint szinte bizonyos, hogy a gyógyszerekhez édességet keverve a krónikus betegek nem fogják olyan nagymértékben elfelejteni bevenni a gyógyszerüket. Emellett hisz abban is, hogy fokozhatja néhány hagyományos gyógyszer hatását, valamint javítja a hangulatot, antidepresszáns hatása is van, felszabadítja a boldogsághormonokat, és nem utolsósorban segít bizonyos betegségek megelőzésében, mint például a daganatok kialakulása. Ezek a hatások a kakaóbabban található flavonoidoknak köszönhetőek.¹¹

Végül találtam egy – igaz nem tudományosan meglapozott – cikket, amely 10 pontban összefoglalja a csokoládé jótékony hatását. *A csokoládé 10 előnyös egészségügyi hatása:*

1. Jót tesz a szívnek és a vérkeringésnek.
2. Csökkenti a szélütés kialakulásának esélyét.
3. Ásványi anyagokban gazdag.
4. Csökkenti a koleszterinszintet.

⁹ MTI (2018): Bőröregedést gátló csokoládét fejlesztettek ki brit tudósok [online] In: *Trade Magazin* (2018. 06. 26.) URL: <http://www.trademagazin.hu/hirek-es-cikkek/piaci-hirek/bororegedest-gatlo-csokoladet-fejlesztettek-ki-brit-tudosok.html> [2019. 03. 07.]

¹⁰ Matos Lajos – Lengyel Margit (2006): Édes gyógyszer a keserű csokoládé? In: *Édesipar*, 52(4), 9–11. p.

¹¹ Balázs Zs. (2012): A csokoládé, mint gyógyszer: fekete-fehér, igen-nem. In: *HVG* 34(27), 42–43. p.

5. Jó a bőrnek.
6. Segíthet a fogyásban.
7. Jó az anyának és a babának.
8. Megelőzheti a diabéteszt.
9. Az agy működésére nézve is kedvező.
10. A csokitól jobb lesz a közérzetünk.¹²

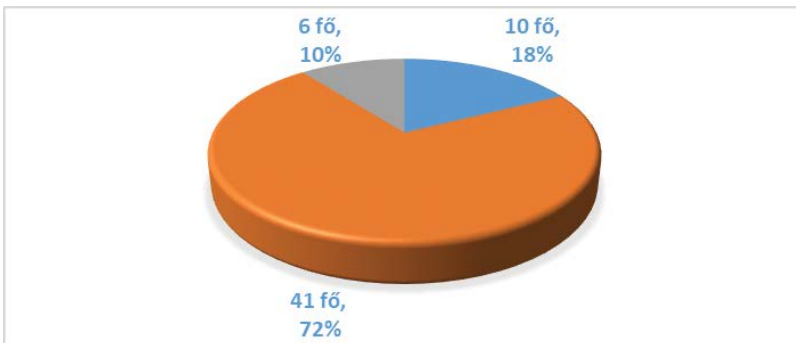
Mindezeket figyelembe véve tehát a csokoládé megfelelő mennyiségben való fogyasztása, valamint a megfelelő étrend és a sok sport hozzájárul ahhoz, hogy egészségesek legyünk és maradjunk!

4. Az eredmények értelmezése

Kutatásom fő célja az volt, hogy felmérjem, hogy diáktársaim is annyira szeretik-e a csokoládét, mint én, valamint megtudjam, hogy ők melyik fajtákat kedvelik jobban. Ennek felderítéséhez először kérdőíves felmérést végeztem, majd kóstoltatást is tartottam hat fő bevonásával.

4.1. Kérdőíves feldolgozás eredménye

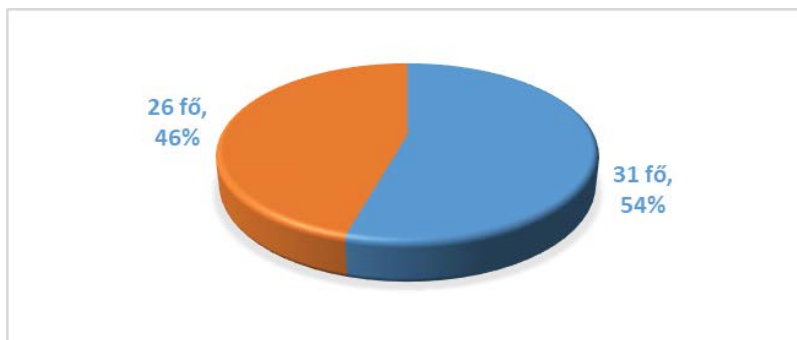
A kérdőívet a háttérváltozókkal kezdtem, azaz a korra és a nemre kérdeztem rá. Ennek eredménye az 1. és 2. ábrán látható.

1. ábra: A válaszadók kor szerinti megoszlása (fő, %, N = 57)

Forrás: Saját szerkesztés a kérdőívek alapján

¹² Szerző nélkül (2015): A csokoládé 10 előnyös egészségügyi hatása. [online] In: *Store Insider Online* (2015. 05. 18.) URL: http://storeinsider.hu/cikk/a_csokolade_10_elonyos_egeszsegugyi_hatasa# [2019. 03.07.]

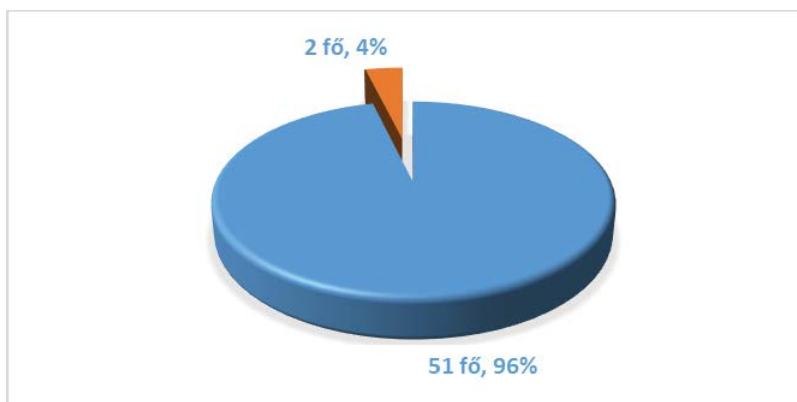

2. ábra: A válaszadók nemek szerinti megoszlása (fő, %, N = 57)

Forrás: Saját szerkesztés a kérdőívek alapján

Az 1. és 2. ábrából látható, hogy a válaszadók nemek szerinti megoszlása majdnem egyenlő, 46% (26 fő) lány és 54% (31 fő) fiú. A kor szerinti megoszlás esetében a 10 éves gyerekek száma a legmagasabb, a 4. évfolyamon 41 fő (72%), 10 fő (18%) 9 éves és 6 fő (10%) 11 éves.

Először azt kérdeztem meg a gyerekektől, hogy szeretik-e a csokoládét, hiszen ez nagymértékben befolyásolja a többi kérdésre adott válaszokat.

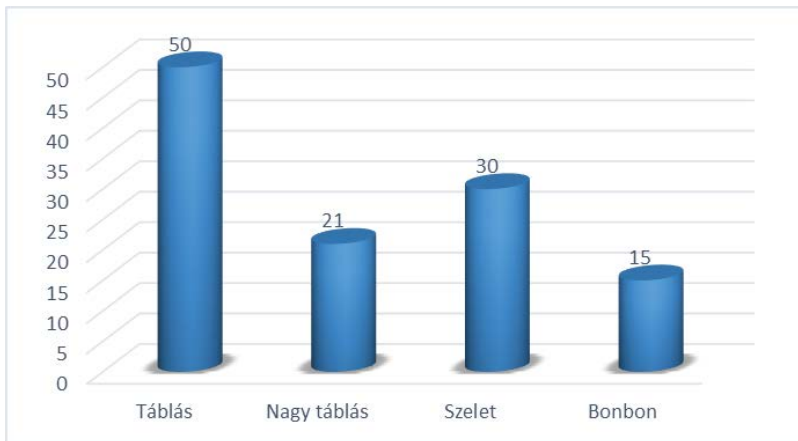
3. ábra: Szereted a csokoládét? (fő, N = 53)

Forrás: Saját szerkesztés a kérdőívek alapján

A 3. ábrából látható, hogy a tanulók többsége, 51 fő (96%) azt válaszolta, hogy igen, szereti a csokoládét, és csupán ketten (4%) mondták azt, hogy nem. Ennek nagyon örülök, mert már ez a kérdés is alátámasztotta a kutatásom célját, igen, a társaim is szeretik a csokit, ahogy én is, bár meglepődtem azon a két főn, akik azt mondták, hogy nem szeretik, de előfordul, hogy betegség miatt nem ehetnek.

A következő kérdés a csokoládé kiszerezésére vonatkozott, azaz hogy táblás, nagy táblás, szelet vagy bonbon típusú csokoládét esznek többször a társaim. Be-

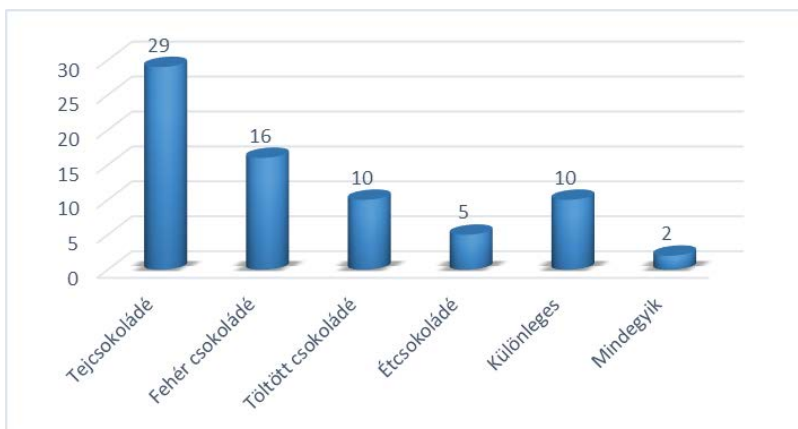
vallom, én nem igazán tudtam választani, mert mindegyik van nálunk otthon, de talán a szeletes kiszerelésből eszem a legtöbbször a nagysága miatt.

4. ábra: Milyen kiszerelésű csokoládékat szoktál vásárolni? (fő, N = 57)

Forrás: Saját szerkesztés a kérdőívek alapján

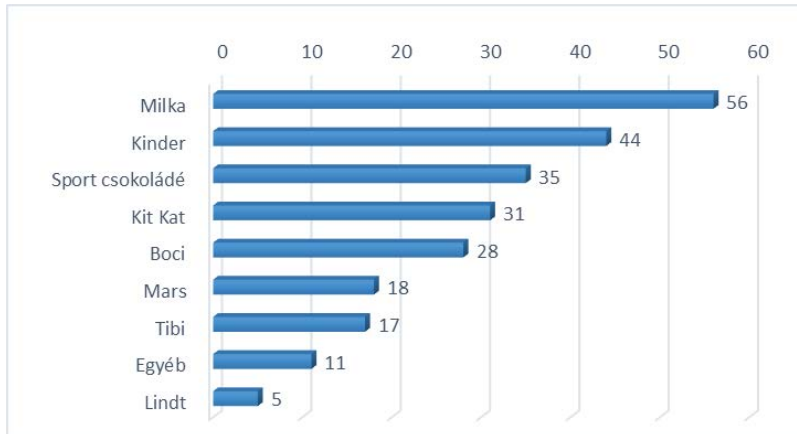
A 4. ábrából leolvasható, hogy a legtöbb 4. évfolyamos gyermek (50 fő) a táblás csokit részesíti előnyben, ezt követi a szeletes kiszerelésű (30 fő), de a nagy táblás (21 fő) és a bonbon (15 fő) sincs sokkal lemaradva. Nem lepődtem meg a bonbon utolsó helyezését, mert az ilyen kiszerelésűeket inkább valamilyen ünnep alkalmából szoktuk kapni, venni.

5. ábra: Milyen típusú csokoládét kedveled leginkább? (fő, N = 57)

Forrás: Saját szerkesztés a kérdőívek alapján

Arra is kíváncsi voltam, hogy a társaim milyen típusú, azaz a tej-, ét-, fehér, különleges vagy töltött csokoládét szeretik-e jobban? A kapott válaszok alapján megállapítható (5. ábra), hogy a tej- (29 fő) és a fehér (16 fő) csokoládét kedvelik a legtöbben. A töltött és a különleges csokit 10 gyerek, míg az étcsokit a legkevesebben szeretik, talán mert nem olyan édes, mint a többi. Két fő nem tudott választani, mert mindegyiket egyformán megeszi. Én is, hasonlóképpen a két első helyezett típushoz, a tej- és a fehér csokit fogyasztom szívesebben.

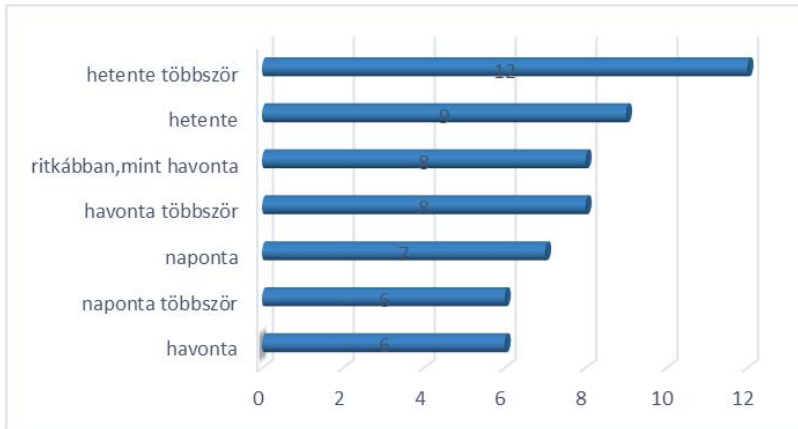

6. ábra: Milyen márkájú csokoládét fogyasztasz? (fő, N = 57)

Forrás: Saját szerkesztés a kérdőívek alapján

A következő kérdésem már a csokoládé típusára vonatkozott. A 6. ábra alapján megállapítható, hogy a válaszadó gyerekek a Milka (56 fő), a Kinder (44 fő) és a Sport (35 fő) csokoládét szeretik a legjobban. Ezen válaszok alapján arra gondoltam, hogy leteremtetem velük, és a későbbiekben bemutatom majd ennek az eredményét is. A kérdés kialakítása során is nehézséget jelentett számomra, hogy milyen csokimárkákat soroljak fel, mert nagyon sokféle létezik. Azért ezeket választottam, mert én is ezeket eszem a legtöbbször, és megfigyeltem a társaimnál, hogy mit szoktak sűrűbben hozni, enni az iskolában. A Lindt kapta a legkevesebb szavazatot, talán azért, mert ez elég drága csokinak számít.

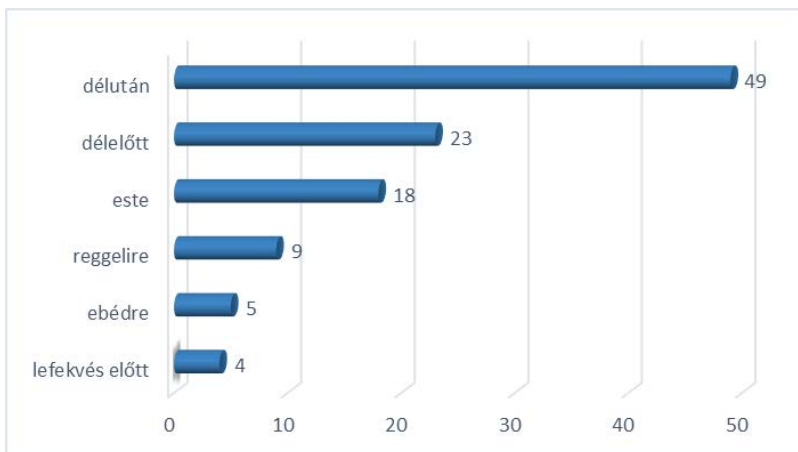
Véleményem szerint a csokoládé vásárlását és fogyasztását nagymértékben meghatározza az, hogy a többiek mit esznek, mi a trendi, azaz népszerű, éppen mire van pénzünk, vagy mit vásárol meg a szülő.

7. ábra: Milyen gyakran fogyasztasz csokoládét? (fő, N = 57)

Forrás: Saját szerkesztés a kérdőívek alapján

Érdeklődéssel tettem fel azt a kérdést is, hogy ki milyen gyakran fogyaszt csokoládét. A válaszok alapján látható – a 7. ábrából –, hogy hetente többször (12 fő) is esznek a megkérdezettek. Kiemelném még azokat, akik naponta (7 fő) és a naponta többször (6 fő) fogyasztanak valamilyen csokit. A ritkábban, mint havonta kategória kicsit meglepett, amelyet nyolc gyerek választott, mert én nem bírnám ki, ha csak ilyen keveset ehetnék.

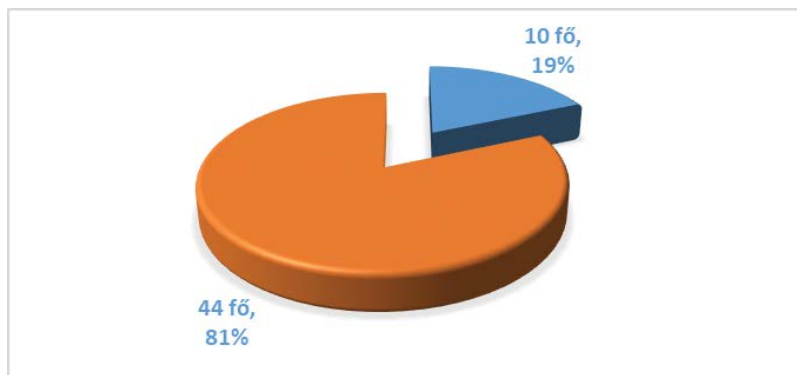

8. ábra: Mikor szoktál csokoládét fogyasztani? (fő, N = 57)

Forrás: Saját szerkesztés a kérdőívek alapján

Arra is kíváncsi voltam, hogy mikor esznek csokoládét, azaz a napszakra. A 8. ábrából jól látható, hogy a legtöbb társam, hasonlóképpen hozzám, délután szokott csokit enni, talán miután hazaért az iskolából. De sokan vannak, azaz 23-an, akik

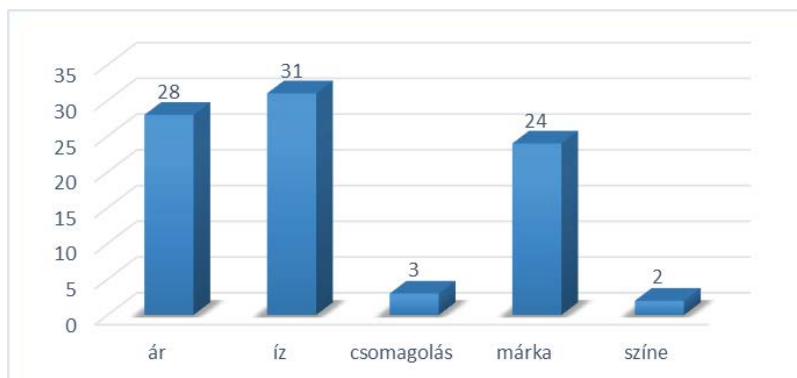
délelőtt, és elég nagy számban este (18 fő) is esznek. Rákérdeztem, hogy lefekvés előtt ki eszik, és négy fő jelölte be, véleményem szerint ez egészségtelen, de remélem, mosnak utána fogat.

9. ábra: Lefekvés előtt szoktál csokoládét fogyasztani? (fő, N = 57)

Forrás: Saját szerkesztés a kérdőívek alapján

A következő kérdéssel konkrétan rákérdeztem, hogy beismerik-e, hogy lefekvés előtt szoktak-e csokoládét enni (9. ábra). A válaszok megleptek, mert itt már 10 fő jelölte be az igen kategóriát, míg az előzőnél még csak négyen.

10. ábra: Csokoládé vásárlásakor mit veszel figyelembe? (fő, N = 57)

Forrás: Saját szerkesztés a kérdőívek alapján

Kíváncsian vártam a következő kérdésre a válaszokat, hogy a gyerekek mit részesítenek előnyben a csokoládé kiválasztása alkalmával. A legtöbben, 31-en az mondták, hogy az íz a lényeg, míg a második helyen az ár (24 fő), és harmadik helyen a márka (24 fő) végzett (10. ábra). A csomagolás és a szín nem befolyásolja nagymértékben a választásukat. Nekem az ár az egyik legfontosabb, mert mi a bevásárlások alkalmával figyelünk arra is, hogy ne túl drágát vegyünk.

Állítás <i>Kérem, értékelj az iskolai osztályzatoknak megfelelően, hogy mennyire értesz egyet az alábbi állításokkal (1 – egyáltalán nem értek egyet, 5 – teljes mértékben egyetértek)!</i>	Átlag	Módusz
A csokoládé egészséges.	2,0	1
A csokoládé csökkenti a szív- és érrendszeri betegségek kialakulását.	2,8	1
A csokoládéfüggőség létező betegség.	3,6	5
A csokoládétól boldogabbak leszünk.	3,6	5
A csokoládét leginkább a gyerekek és a fiatalabb korosztály fogyasztja.	3,7	5
A gyerekek erősen befolyásolják a csokoládé vásárlását.	3,6	5
Számomra a csokoládé vásárlásakor a legfőbb mérvadó az ár.	3,0	5
Számomra a csokoládé vásárlásakor a legfőbb mérvadó a minőség.	3,5	5
Csokoládé vásárlásakor fontos a csomagolás.	2,3	1
Csak a megszokott csokoládét fogyasztom.	3,3	5

1. táblázat: Feltett állításokra adott értékek eredménye (fő, N = 57)

Forrás: Saját szerkesztés a kérdőívek alapján

A kérdések között nemcsak eldöntendő kérdések szerepeltek, hanem állításokat fogalmaztam meg, amelyeket 1–5 skálán osztályozni kellett a gyerekeknek. Az 1-es az egyáltalán nem értek egyet, az 5-ös a teljes mértékben egyetértek. Ez alapján a következő eredményt kaptam (1. táblázat). A táblázatban két oszlop szerepel, az átlag és a módusz. Az átlagot figyelembe véve látható, hogy a legtöbb állítás esetében 3 és 3,5 közötti értékek jöttek ki, ami azt jelenti számomra, hogy a gyerekeknek ezek az állítások közömbösek. Ezért tüntetem fel a móduszt is, amely az adatsor leggyakoribb értékét mutatja. Látható, hogy az előbb említett kategóriáknál az 5-ös osztályzat fordul elő a legtöbbször. Tehát teljes mértékben egyetértenek azzal, hogy a csokoládétól boldogabbak leszünk, általában a fiatalabb korosztály fogyasztja, amely összefügg azzal, hogy a gyerekek befolyásolják a vásárlást, amikor is az ár és a minőség is számít (a csomagolás kevésbé), valamint a megszokott csokoládét választják.

A legkisebb átlagos értékeket a csokoládé élettani hatásai esetében kaptam. A válaszadók úgy gondolják, hogy a csokoládé nem egészséges, és nincs hatása a szív- és érrendszeri betegségek csökkentésében. Ezen válaszok alapján megállapíthatom, hogy a társaim eszik a csokoládét, mert nagyon finom, és azt érzik, hogy a közérzetük javul tőle, de nincsenek tisztában az egészségre való hatásával, amelyet a szakirodalmi részben kifejtettem.

Összességében megállapíthatom a kérdőívek kielemezése után, hogy a legtöbb gyerek nagyon szereti a tejcsokoládét, inkább a kisebb kiszerelésű, „szelet” típusút részesíti előnyben, amelyet legtöbbször délután fogyasztanak. A vásárlások alkalmával a megszokott csokit választják, és az ár, az íz, illetve a minőség a legfőbb befolyásoló tényező a döntésükkor. Sajnos nincsenek tisztában a csokoládé egészségügyi hatásaival.

4.2. Kóstoltatás eredménye

A kérdőív eredményeinek kiértékelése során többször felmerült bennem, hogy leteszteljem az állításokat élőben is. Ezért az osztálytársaim közül kiválasztottam három lányt és három fiút, majd csokoládékóstoltatást tartottam. A kóstoltatás során öt feladatot határoztam meg, amelynek eredménye a következő.

Először vaktesztet csináltam, mert a kérdőív kérdéseinél szerepelt az a kérdés, hogy „Milyen márkájú csokoládét fogyasztasz a legtöbbször?”. Azt szerettem volna letesztelni, hogy felismerik-e a gyerekek bekötött szemmel az első négy helyen szereplő csokit (Sport szelet, Milka, Kinder és KitKat). A vakteszt eredménye a fiúk estében teljes győzelem, azaz mindhárom fiú felismerte a csokit, a lányoknál a Kinder és a Milka nem volt teljesen egyértelmű. Felmerült bennem, hogy talán azért, mert a lányok nem esznek annyi csokit, vagy a fiúknak jobb az érzékük. Nincs kizárva az utóbbi gondolatom, hiszen a legtöbb sztárszakács férfi.

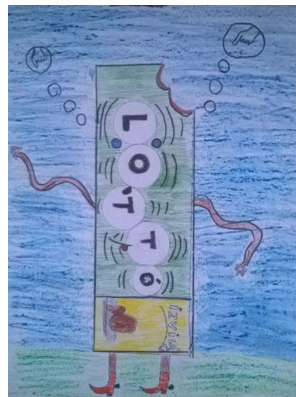
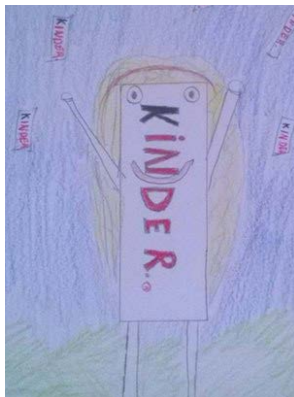

1. kép: Saját képek a kóstoltatásról

A második, harmadik és a negyedik feladatok összeköthetőek. Az eléjük rakott három kocka csokoládéból be tudják-e azonosítani, hogy melyik a Milka, a Boci és a Tesco márka? Majd ezeket rangsorba kellett tenniük, és véleményt is megfogalmazhattak, ha tudtak/akartak.

Biztos voltam benne, hogy nem lesz könnyű feladatuk, hiszen nagyon egyformák a tejsokoládék, igen kicsi különbség van közöttük. Ez a válaszok esetében be is igazolódott, nagyon kis mértékben tudták a márkát és a csokit beazonosítani. A rangsornál négy gyerek esetében is hasonlóképpen kijött, hogy az első helyen a Milka, második helyen a Boci és a harmadik helyen a Tesco csoki áll. A vélemények megfogalmazásánál nagyon szűkszavúak voltak, az édes, kemény, finom és krémes szavak fordultak elő a legtöbbször.

Végül megkértem őket, hogy válasszák ki a kedvenc csokoládéjukat, és rajzolják le, hogy ha ember lenne, akkor hogy nézne ki. A következő szép rajzok készültek. Nem tudtam választani közöttük, ezért mindegyiket megmutatom.

2. képek: Csokoládék emberformában

Forrás: Saját képek a rajzok alapján

5. Önreflexió

Amit a bonbonyártás alatt megtanultam, hogy nem is olyan egyszerű finom, lágú és töltelékkel teli bonbonokat készíteni. Lehet, hogy könnyűnek tűnik, de a nem megfelelő hőmérséklet és a túl sokáig várás tönkreteheti a munkát, ami miatt újra lehet mindent előlről kezdeni. Én nagyon élveztem a gyártás folyamatát, és természetesen az eredményt is.

Nagyon izgalmasnak és érdekesnek találtam a kutatást. Nagy kíváncsisággal vártam, hogy milyen eredmények születnek. A kérdőív összeállítása során összefutott a nyál a számban, amikor válogattuk a csokoládéfajtákat, hogy melyikeket

soroljuk fel az egyes kérdéseknél. A kitöltésekkor az évfolyamtársaim nagyon segítőkészek voltak. A csokoládékóstoltatásról nem is beszélve, egy hét elteltével is arról beszéltek.

A kapott eredmények nem voltak abból a szempontból túl meglepőek, hogy szeretik-e a gyerekek a csokoládét, de hogy lefekvés előtt is esznek? Ezen sürgősen kellene változtatniuk.

Az ábrák szerkesztésével és az irodalmi feldolgozással meggyűlt a bajom, de hamar belejöttem, és nagyon sok segítséget kaptam a tanító nénimtől. A könyvekből és a neten talált forrásokból nagyon sok mindent megtanultam, nemcsak a csokoládéről, hanem a keresőprogramok használatáról is.

A kutatás során megismerhettem a csokoládé pozitív hatásait, valamint hogy melyik csokoládé az egészségesebb.

Világossá vált számomra, hogy az évfolyamtársaim általában az édes tejszokoládét szeretik inkább. A jövőben arra fogok törekedni, hogy az évfolyamtársaimat meggyőzzem arról, hogy inkább étcsokoládét fogyasszanak a tejszokoládé helyett.

Összességében nagyon élveztem ezt a kutatást, mert olyan területet vizsgáltam, amit szó szerint szeretek, és az évfolyamtársaim is. Örülök, hogy belevágtam ebbe a kutatásba, nagyon izgalmas volt számomra.

6. Irodalomjegyzék

- » Balázs Zs. (2012): A csokoládé, mint gyógyszer: fekete-fehér, igen-nem. In: *HVG*, 34(27), 42–43. p.
- » Chantal, Coady (2008): *Csokoládé*. Budapest: Gabo Kiadó.
- » Matos Lajos – Lengyel Margit (2006): Édes gyógyszer a keserű csokoládé? In: *Édesipar*, 52(4), 9–11. p.
- » Milliron, Tara, Kerlsber, Gary és Leilani St., Anna (2011): Jótékonyan hat-e a csokoládé a szív-ér rendszerre? In: *Orvostovábbképző Szemle*, 18(3), 85–86. p.
- » Molnár Tamás (2004): *Általános Statisztika*: Egyetemi jegyzet. Kaposvár: Kaposvári Egyetem.
- » Schuhmacher, Karl – Witzigmann, Eckart (2001): *Nagy csokoládé könyv*. Budapest: Aréna 2000 Kiadó.

Internetes források

- » Barabás Kinga (2011): Minden ami csokoládé: A csokoládé fajtái. [online] Barabás Kinga blogján (2011. 04. 20.) URL: <http://mindenamicsokolade.blogspot.com/2011/04/csokolade-fajtai.html> [2019. 03. 07.]
- » MTI (2018): Bőröregedést gátló csokoládét fejlesztettek ki brit tudósok [online] In: *Trade Magazin* (2018. 06. 26.) URL: <http://www.trademagazin.hu/hirek-es-cikkek/piaci-hirek/bororegedest-gatlo-csokoladet-fejlesztettek-ki-brit-tudosok.html> [2019. 03. 07.]

- » Szerző nélkül (2015): A csokoládé 10 előnyös egészségügyi hatása. [online] In: *Store Insider Online* (2015. 05. 18.) URL: http://storeinsider.hu/cikk/a_csokolade_10_elonyos_egeszsegugyi_hatasa# [2019. 03. 07.]
- » Szerző nélkül: A csokoládé egészségesebb, mint gondoltuk. [online] In: *Szimpatika Magazin* (2015. 12. 11.) URL: http://m.szimpatika.hu/cikkek/7054/a_csokolade_egeszsegesebb_mint_gondoltuk [2019. 01. 07.]

NÉMETH-JÓ IZABELLA¹

Berzencei „ászlós” lakodalom

1. Bevezetés

Néptáncsoportommal már több éve somogyi táncok tanulásával foglalkozunk. Tavalyi évben a Berzencei „Ászlós lakodalmat” tanultuk. Ez a tánc bemutatja a Dél-Somogyban található falu lakodalmi szokásait. A lakodalmak ezen formája „kihalt”, így fontosnak tartom, hogy megismertessem, felhívjam a figyelmet az elődeink által még ismert és gyakorolt népszokásokra.

2. A lakodalom és általános jelentősége

Az emberi élet ünnepi szokásai olyan eseményekhez kapcsolódnak, mint a születés, keresztelő, lakodalom, halál, vagy a termelőmunkában a vetés, aratás, szüret. Ezek a szokások területi és nemzetiségi kultúrákban eltérőek. Az egész ország területére jellemzőek, mégis mindenhol mások.

3. Berzence község bemutatása

Berzence Somogy megye dél-nyugati részén helyezkedik el, nem messze a Dráva folyótól, határközség. Többnemzetiségű falu, lakják magyarok, horvátok és svábok. A község lakói nagyrészt katolikusok.

¹ Együd Árpád Alapfokú Művészeti Iskola, Kodály Zoltán Központi Általános Iskola Honvéd utcai Tagiskola 5. osztályos tanulója (tiborda@kaposnet.hu). Mentortanára: Tóth Tibor János (tiborda@kaposnet.hu).

4. Lakodalmi szokások

A lakodalmi szokások közül kétféle alakult ki ezen a településen. A polgári esküvő a szűkösebb anyagi helyzet miatt egyszerűbb volt, lényegesen kevesebb szokás tartozott hozzá, mint párjához, a gazdag „ászlós” lakodalomhoz. A következőkben erről írok, kezdve az ismerkedéstől, amely az első lépés a házasság felé.

Előfordult, hogy a leendő pár már gyermekkorban megismerte egymást. Később a napszámban nyílt lehetőség az ismerkedésre, mások a fonóban barátkoztak össze. A 15-16. életévüket betöltött lányok eladósorba kerültek. A legények 20–24 évesen lettek házasulandók, azután, hogy katonaeveiket letöltötték. Amikor a leány anyja helyeselte a házasságot, megengedte, hogy a fiatalok a kerítésen át vagy az udvaron anyai felügyelet nélkül is beszélgethessenek. Berzencén a leánykérőt kéretésnek nevezték. A gazdagabb családok közvetítőt fogadtak, aki a házasság előkészítésében is segédkezett. Másoknál a legény édesanyja ment el a lányos házhoz, és előadta a legény nősülési szándékát. Ezt a látogatást háztűznézőnek is nevezhetjük.

A vőlegény gyűrűt vitt a menyasszonynak. A menyasszony két selyemkendőt adott a vőlegénynek. A kendőket hímzett babavánkosba tették, amelyet házilag szőtt szalvétába kötöttek. Később a kendőket csak egyszerűen szalaggal átkötve adta át a menyasszony, a vőlegény úgy vitte őket haza.

A mátkapár az eljegyzés után elment a jegyzőhöz és a paphoz beíratásra. A két násznagy ment velük tanúnak, ezt követte a templomban a háromszori vasárnapi kihirdetés. Ez az időszak a jegyben járás.

A vendég hívás a lakodalom előtt 1–4 héttel történt. Egyik változata, hogy a fiú és a lány részéről is a szülők mentek el és hívták meg a vendégeket. Másképpen a fiú és a lány is a szüleivel hívta meg a saját rokonságát. A vőlegény barátaival a lakodalom előtt négy nappal pogácsát vitt a menyasszonynak. Mikor megérkeztek, a vőlegény megkínálta a menyasszonyt a legnagyobb szív formájú pogácsával. A menyasszony félbetörte a pogácsát, egyik felét a párjával megette, a másikat apró darabokra törve a többi pogácsával együtt a résztvevőknek kínálta. Ennek nagy jelentősége volt, mert állítólag minél többen ettek a pogácsából, annál több teje lesz majd az újaszszonynak. Másik jelentése is volt a pogácsakínálásnak: minél többet esznek a barátnők a pogácsából, annál előbb fognak férjhez menni, és aki legelőször eszik, az megy férjhez legelőször. A pogácsa elfogyasztása után a nyoszolyóasszony elvette a pár gyűrűit, és mézbe forgatta, hogy a házasságuk mézédese legyen.

5. Berzencei népviselet

A Férfiak viselete: fehér bő gatya, bő ing házivászonból, fekete mellény, bőrcsizma, kalap. A lányok, asszonyok viselete: 3-4 alszszoknya házivászonból, pliszírozott

virágmintás szoknya, fekete beterítős atlaszkötény, selyemből készült női blúz, más néven röpike, amit csak Berzencén hordanak. Az asszonyok fekete selyemből dobozra kötött fejkendőket hordtak, mely később a Berzencei konty elnevezést kapta. A lányok varkocsba font hajukat szalaggal díszítették.

6. Esküvői viselet

6.1. A menyasszony viselete

Haját hátul a tarkóján összefogták, hármasonással befonták. A fonatba fehér pántlika került, és a fonat végén a szalagból masnit kötöttek. Nyakába 3–5 soros fehér vagy rózsaszín habgyöngyöt akasztottak. Fehér selyemröpijét viselt. A bő rakott szoknya és a beterítős kötény ugyanabból a fehér anyagból készült, mint a röpike. A menyasszony fehér patentharisnyát viselt. Eleinte a fekete csizma, majd később a fekete, magas szárú cipő viselete terjedt el. A menyecske öltözete: piros kasmír szoknya és fekete kötény, a fején fekete selyemkonty.

6.2. A vőlegény és az ászlótartók viselete

A vőlegény és az ászlótartók ruházata szinte teljesen megegyezett. A legények kalapja fekete, keskeny karimájú, alacsony tetejű, melyet felbokrétáztak, -rozmaringoztak, -szalagoztak. A vőlegény kalapja fehér bokrétás, fehér szalagos, az ászlótartóké rózsaszín szalagos volt.

1. kép: A menyasszony és vőlegény viselete. Forrás: saját kép

Az ünnepi ing és a bő gatyva vászonból készült. Az inget elől hímzéssel díszítették. Az inget a gatyán, illetve a nadrágon kívül hordták. Az ing felett fekete zsinóros mellényt viseltek, melyet kétoldalt kendőkkel díszítettek. A lábukon kemény szárú fekete bokszcsizmát viseltek. Éjfélt után az újember és az ászlótartó legények is levették a bő gatyát, fekete „csizmanadrágot” húztak, és levették a kendőt.

7. Lakodalmi ászlók

A lakodalom előtt a vőlegény négy barátját kérte fel zászlótartónak. Már a lakodalmat megelőzően mindegyik zászlótartó megkérte valamelyik leány rokonát vagy ismerősét arra, hogy a zászlóját készítse el. A leány a zászlóhoz szükséges 25-30 db selyemszalagot és kendőt a faluban kérte kölcsön. A zászló két méter hosszú, színesre festett rúdjára a fogójától felfelé nyolc szövetkendőt varrtak fel, mely különböző színű kendőkből állt. A kendő mindkét oldalára minden elképzelhető színű selyemszalagot férceltek. A zászlórúd végén lévő színes, hatalmas masniból szalagok lógtak alá, a nemzetiszínű elmaradhatatlan volt.

2. kép: „Ászló”. Forrás: Rónai B.: „Ászlós” lakodalom Berzencén [szakdolgozat]

8. Lakodalmi menet

A templomba a mátkapár külön-külön ment a nyoszolyóasszonyok kíséretével. Csak bent a templomban találkoztak. Amíg a templomban a házasságkötési ceremónia zajlott, a zászlótartó legények a cigánybanda kíséretében a templom elé

mentek. Az esküvő után az ifjú pár együtt ment addig, míg az utcájukat elválasztó útkereszteződéshez nem értek. Itt a vőlegény elbúcsúzott a menyasszonytól, megcsókolta, és hazasietett.

A leányt, illetve újasszonyt az egész násznép kísérte haza a zászlótartókkal az élen. Amikor a násznép a menyasszonyos házhoz érkezett, táncoltak, miközben pálinkával és borral kínálgatták őket, majd leültek reggelizni. A reggeli után a vendégek zenekísérettel a vőlegényes házhoz mentek, ahol terített asztal várta őket.

Tizenegy óráig táncoltak. Utána a lakodalmas nép a vőlegénnyel együtt elindult a lányos házhoz. Elöl ment egy 8–10 éves kisfiú, és egy élő kakast tartott a kezében. A kakasvivő fiú után a rokonság aprógyermekai kurjongattak. A gyermekek után a négy zászlótartó ugrós tánclépésekkel haladt, közben kurjongatott. A zászlókkal kisebb-nagyobb köröket írtak le a levegőben. A zászlótartók után a vőlegény vonult, akit kétoldalt a násznagy és a nyoszolyóasszony vezetett. Közvetlenül utánuk a vendégházaspárok, majd a legények vonultak. Hátul a zenekar zárta a sort.

3. kép: Lakodalmi menet eleje. Forrás: Rónai B.: „Ászlós” lakodalom Berzencén [szakdolgozat]

A menyasszonyos ház zárt kapuja mögött egy idősebb hozzátartozó addig nem engedte be őket, amíg a feladott találós kérdésre a zászlótartók meg nem feleltek. Amikor minden kérdésre megfeleleltek, bebocsátást nyertek.

9. Lakodalom

Fél kettő körül kezdődött el az ebéd. A zászlótartók, akik reggeltől éjfélig az új pár fáradhatatlan szorgalmát jelképezve folyton talpon voltak, a reggelit, az ebédet és a vacsorát is kézben – egy lány kezében – tartott közös tálból, állva fogyasztották el.

Délután 4 óra körül a legényes háztól lovas szekéren a menyasszony ládájáért mentek, amelyben a menyasszony kelengyéjét, „staféringját” tartották.

Vacsorához a násznagy hívta a népet. A beköszöntő szöveget az ételekhez szintén a násznagy mondta. A vacsora alatt a fiatal pár, ugyanúgy, mint délben, egy tálból evett, ezzel is jelképezve összetartozásukat.

Vacsorakor a cigányok „dus”-t húztak. A „dus” azt jelenti, hogy minden vendég elhúzatta a saját nótáját, amiért a cigányoknak fizetett. Ez volt a cigányok keresete. A vacsora után éjfélig tánc következett.

Éjjel 11 óra körül a menyasszony eltűnt, hogy átöltözzön menyecskeruhába. Pontban éjfélkor pár cigány kíséretével a zászlótartók bevezették az újasszonyt. Megkezdődött a menyecsketánc. A tánc közben a zászlótartók szüntelenül kiabálták: Eladó az újmenyecske! A menyecskével először a férje táncolt, majd pedig a vendégek forgatták meg. Ki-ki ahányszor táncolt az újasszonnyal, annyszor kellett pénzt tennie a koszorús tányérba. Amikor elfogyott a táncoló nép, az újember újra táncra perdült az újmenyecskével, majd felkapta feleségét, és elvitte. A pénzesztányért úgy vitték utánuk. A befolyt pénzt ezután együtt olvasták meg. A zászlótartók a menyecsketánc után ugyanabba a ruhába öltöztek, mint a többi vendég és az újember. Levetették a gatyát, letették a zászlókat, s reggelig vad mulatozás járta.

4. kép: Lakodalom, menyecsketánc

10. Irodalomjegyzék

- » Martin György – Pesovár Ferenc – Kiss Gáborné – Balázs Gusztáv (1998): *A magyar nép és nemzetiségeinek táncagyománya*. Budapest: Planétás kiadó.
- » Kapitány Orsolya – Imrő Judit (szerk.) (2001): *Somogy megye népművészete*. Kaposvár: Somogy Megyei Múzeumok Igazgatósága.
- » Rónai Boróka (2003): „Ászlós lakodalom” Berzencén. [Szakdolgozat].

TINUSZ MÁTÉ¹

Rétisas mint a Boronka-melléki Tájvédelmi Körzet lakója

1. Bevezetés

Ötödik osztályos tanuló, a Mesztegyői Bárka Alapítvány „Tudósklubjának” tagja vagyok, és első alkalommal veszek részt a Kutató Gyerekek Tudományos Konferenciáján. Már régóta szeretem a madarakat, ezért ezt a témát választottam. Nagyon sok madarat ismerek, de a rétisasról eddig nem tudtam sok mindent, és ezért jobban szerettem volna megismerni.

Azt is megtudtam, hogy a közelünkben lévő Boronka-melléki Tájvédelmi Körzetben is élnek rétisasok. Ez még kíváncsibbá tett. Sok madarakkal kapcsolatos könyvem is van, és szeretek olvasni.

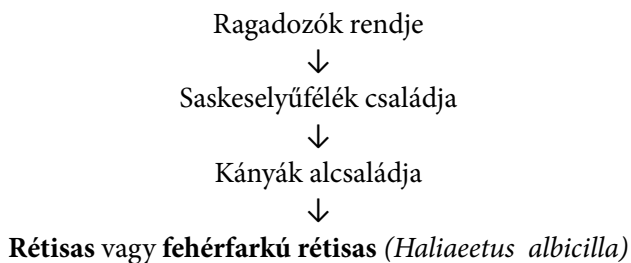
2. A kutatás menete

A dolgozatom témája a következő tudományterületekhez kapcsolható: élettudomány, állatbiológia, erdészeti állattan, ornitológia. A kutatásomat a szakirodalom tanulmányozásával kezdtem, majd Nyemcsok Tamás természetőr kalauzolásával megfigyeléseket végeztem a Boronka-melléki Tájvédelmi Körzetben.

¹ Mesztegyői Bárka Alapítvány, 8. osztályos tanuló (oszjanos51@gmail.com). Mentortanára: Ósz János (oszjanos51@gmail.com)

3. A rétisas

3.1. Rendszertani besorolása

1. kép: A rétisas

3.2. Testfelépítése

A teljes testhossza 60–90 cm, a szárnyfesztávolsága 190 cm-től akár 240 cm-ig terjedhet. Nagy a feje, viszonylag hosszú a nyaka, és erős, hatalmas csőre az idősebb madaraknál sárga színű. Rövid, lekerekített végű, ék alakú farka van, mely az idősebb példányoknál fehér színű. Teste barna, feje és nyaka világosabb. A fiatalabb egyedek feje, farka és csőre sötétbarna, csüdje nem tollas. A tojók nagyobbak, mint a hímek.

3.3. Élőhelye

„Tavak, nagyobb holtágak, vizek közvetlen közelében. A folyók vagy tavak körüli erdőkben él. Magas fákra rakják a fészkeiket.”²

² Haraszthy László (1984): *Magyarország fészkelő madarai*, Budapest: Natura Kiadó. 57. p.

3.4. Táplálkozása

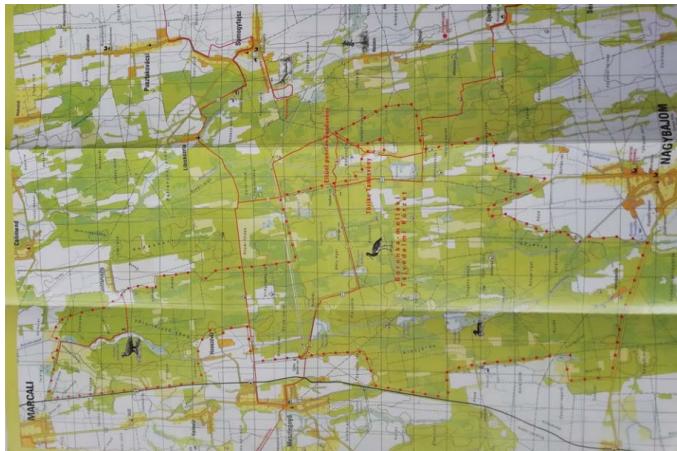
„Tápláléka nagyobb része hal, 47%-a madár (tőkésréce, szárcsa, búbos vöcsök stb.), 17%-a emlős (üregi nyúl, hörcsög, vakond, fiatal róka stb.). Télen akár dögöket is eszik.”³

3.5. Szaporodása

„A fészkalja többnyire 2, ritkábban 3 tojásból áll. Többnyire a tojó, de időnként a hím is kotlik. A fiókák 38–40 nap alatt kelnek ki. 2 hétig a tojó folyamatosan őrzi és utána kb. 80–90 napot maradnak a fészekben, valamelyik öreg madár őrzi őket. Kirepülés után június végén, július elején a fiatalok még hetekig a fészkek környékén maradnak. Családi kapcsolataik csak fokozatosan szűnnek meg.”⁴

4. Boronka-melléki Tájvédelmi Körzet

„A Boronka-melléki Tájvédelmi Körzet 1991-ben lett védetté nyilvánítva, területe 8232,3 hektár, melyből 499 ha fokozottan védett. A Tájvédelmi Körzet a Dunántúli-dombvidék nagy tájának a nyugati felében a Belső-Somogy középtájon helyezkedik el.”⁵

2. kép: A Boronka-melléki Tájvédelmi Körzet térképe

³ Uo. 58. p.

⁴ Haraszthy László (1984): *Magyarország fészkelő madarai*. Budapest: Natura, 57. p.

⁵ Duna-Dráva Nemzetipark Igazgatósága honlapja. [online]. URL: http://www.ddnp.hu/index.php?pg=menu_1970 [2019. 01. 12.]

4.1. Növényvilága

„A Tájvédelmi Körzet Dél-Dunántúl flóraidékén, közelebből Belső-Somogy flórajárásának homokvidékén terül el. Domborzati viszonyai alapján csaknem sík vidék, növényvilága mégis rendkívüli változatosságot mutat. Néhány méteres szintkülönbség ugyanis azt eredményezheti, hogy a lápoktól a száraz homoki gyepekig a legkülönbözőbb növénytársulások találhatók meg. A pangóvízes mélyedésekben láprétek, fűz- és égerlápok találhatók. A mozgó vizű területeket ezzel szemben égerligetek, helyenként, tölgy-kőris-szil ligeterdők kísérik. Az üde vízgazdálkodású talajokon gyertyános-tölgyesek húzódnak, ezeket néhol szigetszerű bükkösök tarkítják. A Tájvédelmi Körzet legjellemzőbb tájképi elemei a vízfolyások felduzzasztásával létesített halastavak láncolata, amelyeket üde erdők szegélyeznek.”⁶

4.2. Állatvilága

„A nedves környezetben az élőhelyek nagyszámú kétéltűnek és hullőnek biztosítják a létfeltételeket. A hullók közül jellemző a mocsári teknős, amely a vidék állóvizeit és mocsarait lakja, és a fürge gyík, amelynek vörös hátú változata is él a területen. Általánosan elterjedt a vízisikló. Találkozhatunk a keresztes vipera ezen a vidéken jellemző fekete változatával. A madarak közül több ritka és veszélyeztetett fajnak biztosítja a zavartalan szaporodási feltételeket e változatos élőhely. Kiemelkedő jelentőséggel bír az itt költő rétisas- és feketególya-populáció. Népes állományt alkot a globálisan veszélyeztetett cigányréce. Az utóbbi évtizedekben jelent meg, és állandó szaporodó népséget alkot az aranyasakál. Itt él a Dunántúl talán legéletképesebb vidraállománya is.”⁷

5. A megfigyelések eredménye

A rétisas a kipusztulástól leginkább veszélyeztetett hazai sasunk. A Boronkamelléki Tájvédelmi Körzetben figyeltem meg őket. Ebben Nyemcsok Tamás, a tájvédelmi körzet természetőre volt a segítségemre. Két alkalommal tudtunk ki-menni és megfigyelni a madarakat. Az első alkalommal sajnos nem volt megfelelő időjárás, de nagyon hasznos volt, mert megismerhettem a tájvédelmi körzet madárállományának egy részét. Láthattunk kormoránokat, vadludakat, vadkacsákat, kócsagokat és dolmányos varjakat.

⁶ Duna–Dráva Nemzetipark Igazgatósága honlapja. [online]. URL: http://www.ddnp.hu/index.php?pg=menu_1970 [2019. 01. 12.]

⁷ Uo.

3. kép: Figyelem a fészkeket

Ekkor láthattuk, hogyan vadászik a rétisas. A madarak megfigyelése során tűntek fel a rétisasok, 4 egyed vadászott együtt. A befagyott tó közepén a madarak léket csináltak, ott voltak a különböző madárfajok, az egyik sas átrepült felettük. A madarak ijedtükben felrepültek. A rétisasok megvárták, amíg elrepülnek, de amelyik nem tudott elrepülni, mert idős vagy sérült, arra lecsaptak. A rétisas ragadozó madár, mert más fajok egyedeivel táplálkozik. Halat, vízimadarakat zsákmányol. A Boronka-melléken néhány fészekben teknőspáncélt is találtak a természetőrök. A tóparti fákon ülve vagy a víz felett körözve lesi zsákmányát. A halat hatalmas karmaival kiragadja a vízből. Időnként addig köröznek a bukórécék fölött, amíg valamelyik ki nem fárad, és így már könnyen elejthető zsákmánnyá válik. Tamás elmesélte, hogy télen többször megfigyelték, hogy a vízen pihenő vagy a repceföldeken táplálkozó vetésilúd-csapatok felett elrepül egy-egy rétisas, felriasztja a ludakat, és utána a lent maradt, esetleg sérült vagy gyengébb madarak közül ejti el a zsákmányát.

A rétisas nappal vadászik, mivel rendkívül jó látásával választja ki zsákmányát. A dögevés főleg a téli időszakra jellemző.

Megtudtam, hogy a tájvédelmi körzetben 8 ismert költő pár van, és még 4 pár a tájvédelmi körzet határain kívül, de a közvetlen közelében. Azt is megtudtam, hogy az északról télre ideérkező madarakkal együtt a téli egyedszám 35-45 madár. A fészkek a területen elszórtan találhatóak, nagyjából egyenletes eloszlásban. Fő

táplálkozóhelyeik a tájvédelmi körzetben gyakori nagyobb halastavak és a tájvédelmi körzettől északra található marcali tározó. Télen nagyobb számban figyelhetjük meg őket a tájvédelmi körzet középső részén található vadföldek környékén, ahol a vadászatok után kint maradó zsigerek vagy elhullott állatok bőséges és könnyen megszerezhető táplálékot jelentenek a sasok számára. A tájvédelmi körzetben levő egyedek fészkei titkosak a költésük zavartalansága érdekében. A rétisas kora tavasszal költ, egyes párok már február második felében tojást raknak. Ilyenkor még gyakoriak a nappali fagyok, és ha a madarat felzavarjuk a fészkeről, a tojások hamar kihűlhetnek, ami az az évi költés megghiúsulását eredményezheti.

A rétisasok először 4 éves korukban kezdenek költeni, a párok együtt maradnak, és a költőterületeikhez hűségeselek. A rétisas nászidőszakban hallatja hangját. A fiatal párok kóborolnak, az idősebb párok a fészkek körül tartózkodnak. Érdekességként megemlítem, hogy egy 1899-ben megjelent szakkönyv szerint pusztítható volt a rétisas. A fészkenél, tanyáján lőhető, döggel felcsalizott csapóvassal pedig fogható, méreggel is pusztítható volt.

A rétisas fokozottan védett faj, eszmei értéke egymillió forint. A védettség kiterjed az egyeden kívül a fészkelő helyére is. A fészket tartó hatalmas fák és a körük írható 50–100 méter sugarú körben fakitermelés nem folytatható, és a fészkek környéki erdészeti munkák időben korlátozhatók. Ezzel a költési időben történő zavarás csökkenthető.

A tájvédelmi körzetben találnak néha elhullott egyedeket. Errefelé revírharcban sérült öreg madarak teteme fordult elő, valamint elektromos vezeték okozta sérülésektől elhullott madarak voltak.

4. kép: A fészken ülő, „bújócskázó” rétisas

A második alkalommal négy fészket figyeltünk meg. Ezekből háromban már ült a rétisas, egy még üres volt, de a fészek tatarozása folyamatban volt. Azt, hogy a rétisas a fészket már elkezdte tatarozni, abból állapíthatjuk meg, hogy púpos a fészek, mert már gallyakat hordott bele. A még elhagyott fészkek belseje üres és mohával fedett.

Tamás útközben elmesélte, hogyan gyűrűzik meg a madarakat. A természetvédelmi őr felmászik arra a fára, amelyiken a rétisasfészkek van, és a fészkekben levő fiókák lábára rárakja a gyűrűt. Azért gyűrűzik meg a madarakat, hogy tudják pontosan megfigyelni és számon tartani az itteni egyedeket.

6. Összegzés

A kutatásom során megismertem a rétissast. Megtudtam, hogyan vadászik, mivel táplálkozik. Láthattam, hol és hogyan él a Boronka-melléki Tájvédelmi Körzetben. Választ kaptam arra, hogy mitől védett, és miért titkosak a fészkelőhelyek.

7. Önreflexió

Úgy érzem, hogy az általam elképzeltetek sikerült megvalósítanom. Sikerült megismernem és magamnak felfedezni a rétissast. Az idő rövidsége miatt nem láthattam a fiókákat, de nagyon jó barátságot kötöttem Tamással, a természetőrrel, és szeretném vele végigkísérni az idei költést. Úgy gondolom, hogy ez a projekt számomra ezzel lezárult, így a következőkben más témával készülök. Érdeklődésem nagyon sokoldalú, nincs olyan dolog, ami ne érdekelne.

8. Irodalomjegyzék

- » Brehm, Alfred Edmund (1958): *Az állatok világa 3. : Madarak*. Budapest: Bibliotheca Kiadó.
- » Chaline, Eric (2014): *Ötven állat, amely megváltoztatta a történelmet*. Budapest: Kossuth.
- » Christopher O'Toole, John Stidworthy (1993): *Az állatvilág enciklopédiája*. Budapest: Helikon Kiadó.
- » Haraszthy László (1984): *Magyarország fészkelő madarai*. Budapest: Natura Kiadó.
- » Dolder, Ursula (1977): *Ezerarcú állatvilág*. Debrecen: Aquila, 1997.
- » Dossenbach, Hans D. (1994): *Földünk állatvilága*. Bp.: Alexandra Kiadó.
- » Keve András (1972): *Madarak 1*. Budapest: Móra Kiadó. (Búvárzsebkönyvek)
- » Móczár László (szerk.) (1969): *Állathatározó 2*. Budapest: Tankönyvkiadó.
- » Morvan, Lydwine: *Állati rekordok*. Budapest: Officina '96 Kiadó.
- » Perrins, Christopher (szerk.) (1988): *Magyarország madarai*. Budapest: Mezőgazda Kiadó.
- » Schmidt Egon (2004): *Csodálatos madárvilág*. Budapest: Anno.

- » Schmidt Egon (2009): *Varázslatos madárvilágunk*. Budapest: Műszaki Kiadó.
- » Schranz András (szerk.) (1995): *A Tudomány Térképe*. Budapest: Keraban Kiadó.
- » Svensson, Lars: *Madárhatározó : Európa és Magyarország legátfogóbb terepi határozója*. Budapest: Park Kiadó.
- » Szerző nélkül (2011): *A ragadozók világa*. Nyíregyháza: Nagykönyv Kiadó.
- » Volker, Dierschke (2009): *Melyik ez a madár?* Budapest: Mérték Kiadó.

Internetes források

- » Duna–Dráva Nemzetipark Igazgatósága honlapja [online] http://www.ddnp.hu/index.php?pg=menu_1970 [2019.01.12.]

HORVÁTH ATTILA¹

Az USA és Japán harca a Csendes-óceánon – Kamikáze versus tengerészgyalogság

1. Bevezetés

Horváth Attila vagyok, a Fodor András Általános Iskola 6. osztályos diákja. Érdeklődési területem a XX. század, azon belül is a II. világháború. Ebből a számomra legérdekesebb témát választottam ki, a Csendes-óceáni hadszíntér témáját, mert nagyon érdekelt az egész térség háborús küzdelme. Rengeteg dokumentumot használtam fel, köztük a témában érintett könyveimet és térképeimet. Majd magyar nyelvű dokumentumfilmekből gyűjtöttem információkat. Könyvtárakban a témához illő könyveket, regényeket kutattam fel, s összeállítottam egy bibliográfiát. Megtanultam a repülőgépek, hadihajók, az admirálisok neveit. Tanulmányoztam a rendfokozatokat és a két ország haditerveit. Internetes oldalakon cikkeket olvastam a japán népről, szigorú és fegyelmezett viselkedésükről. Láttam archív felvételeket az atombomba működéséről és annak borzalmairól. Véleményem szerint igencsak elmélyültem a Japán és az USA harcában, és szívesen megosztanám tanulmányomat másokkal is.

2. Japán története a kezdetektől az I. világhégés végéig

A Japán-szigetek földrajzilag a monszunövbbe tartoznak. Magas hegyekkel, szakadékszerű völgyekkel, gyors folyású folyókkal tarkított vidék. A Japán-szigetek (Hokkaido, Honsú, Kjúszú, Shikoku) a jégkorszakban még összefüggtek az ázsiai

¹ Fodor András Általános Iskola, Alapfokú Művészeti Iskola (Lenygyeltóti) 6. osztályos tanulója (iskola@fodorisk.hu). Mentortanára: Kiss Krisztián (kisskrisztian1972@gmail.com).

földrésszel. Az emberi jelenlétre utaló legkorábbi jelek 130000 évesek. Körülbelül 16000 éve kezdődött a Dzsómon-kultúra, amely híres agyagedényeiről kapta a nevét. Ezt a korszakot a Jajoi-korszak követte, amely a Kr. e. III. századtól a Kr. u. III. századig tartott. Kr. e. 600-ban az első császár, Dzsinnmu trónra lépett. Az első államalakulat a III-IV. században jött létre. Az ezt követő Nara-korban a japánok átvették a kínai kultúrát, vallást és a központi hadsereget. A X. századra a központi császári hadsereg megszűnt, helyüket a földesgazdák magánhadseregei, a szamurájok vették át. A IX. századtól kezdve Japán bezárkózott.

„A Heian-korszak folyamán megjelentek a japán nyelven és japán írással írt japán ízlésvilágot tükröző sajátos irodalmi műfajok.”²

A Kamakura-korszakban a szamurájok legfőbb hűbérura, a sógun kormányzott. „A császár és az udvari arisztokrácia felsőbbbsége névlegessé vált, legfőbb tevékenységük a művészetek gyakorlása maradt.”³ A Tokogawa-korszak Japán történetének egyik legbékésebb korszaka. 1868-ban eltörölték a sógunokat, és visszaállt a császárság. Japán ezáltal befogadta a nyugati reformokat, így elkezdődött a Japán történelem aranykora, amely az első világháború végéig tartott. Kína iparterületei miatt vonzóvá vált a japánok számára, s ez vezetett az 1894–’95-ös japán–kínai háború kitöréséhez. A Japánok győzedelmesen fejezték be a háborút, és megszerették Okinawát és Tajvant. Az 1904–’05-ös japán–oroszháborúban a japánok ismét fölényesen győztek. „A Cusina-szorosban 1905-ben vívott csata a történelem egyik legnagyobb tengeri győzelme volt. A siralmas állapotban lévő orosz flottát Togo admirális hajói mindenben felülmúlták, s az oroszok hat hadihajó elvesztése után megadásra kényszerültek.”⁴ A japánok az első világháborúban a szövetségesek oldalán harcoltak a németek ellen, mivel megtámadták a német fennhatóságú Csendes-óceáni szigeteket.

3. Támadás elkésett hadüzenettel (Pearl Harbor)

1929 februárjában az amerikai haditengerészet Reeves admirális vezetése alatt hadgyakorlatot tartott a Panama-csatornán. A csatornától 150 mérföldre horgonyzó Saratoga repülőgép-hordozóról 18 torpedóvető és 18 zuhanóbombázó 36 vadászgéppel együtt elindult, hogy megsemmisítse a csatornán lévő célpontokat. 11 évvel később Amerika már szinte nem is emlékezett erre a hadgyakorlatra, amikor Japán még mindig a „Panama” nevű dosszié fölött rágódott. 1940 végén a Japán flotta új főparancsnoka Iszoroku Jamamoto admirális lett. Japán ekkor már tisztában volt a

² Farkas Ildikó (2009): Japán története dióhéjban. In: *História*, (7) 4. p.

³ Uo. 5. p.

⁴ Benczédi Magda (szerk.) (2002): *Japán terjeszkedése és modernizációja. Képes Történelmi Világtalasz*. Budapest: Reader's Digest Kiadó.

ténnyel, hogy a közeljövőben háborúznia kell az Egyesült Államokkal. 1941 elején a japánok a Sioku nevű kis szigetet átalakították az Oahu-sziget pontos másává, és felépítették rajta teljes aprólékossággal Pearl Harbor makettjét. A következő fél évben Amerika tudtán kívül ez a kis sziget a Japán Légierő gyakorlótere lett.

Ekkoriban került Minoru Genda kapitány Csúicsi Nagumo admirális parancsnoksága alá. Gendának kellett megszerveznie a Pearl Harbor elleni támadást. A fő probléma az volt, hogy lehessen a torpedókat sekély vízben is használni. Ugyanis egy torpedónak minimum 25 méter vízmélység szükséges, hiszen kevesebb esetén belefűrödik az iszapba, de a Pearl Harbor-i kikötő átlagmélysége mindössze 12 méter. Ezek után a japánok hozzáláttak egy eszköz, egy stabilizátor elkészítéséhez, hogy a torpedókat sekély vízben is használni lehessen.

1941. december 2-án Jamamoto egy rejtjeles parancsot küldött: „Lássanak hozzá a Niitaka hegy megmászásához!”, amely azt jelentette, hogy Pearl Harbort december 7-én, vasárnap kell megtámadni. Pearl Harbor ellen két támadássorozatot terveztek. Az első parancsnoka Micuo Fucsida sorhajókapitány volt. Véleményem szerint sokan úgy gondolják, esetleg úgy tudják, hogy az Egyesült Államok és Japán háborújában Japán lőtt először. Hát nem, ugyanis december 7-én reggel Japán több mini tengeralattjárót indított, hogy derítsék fel a terepet a támadássorozatokhoz. Ám egyet ezek közül a USS Ward felfedezett és elsüllyesztett, viszont elkövette azt a súlyos hibát, hogy ezt az incidenst nem tartotta fontosnak jelezni a Pearl Harbor-nak, és nem riadóztatta a parancsnokságot. Ez volt az egyike azon utolsó lehetőségek közül az amerikai haditengerészetnek, hogy korábban értesüljön, vagy ne érje ennyire váratlanul a japán támadás. Az amerikai fél két héttel a támadás előtt az Oahu-sziget egyik hegyére radarállomást telepített, ahol két unatkozó rádiós a képernyők előtt ücsörgött, és azzal szórakozott, hogy a reptéren fel-le szálló repülőgépeket nézegette. Ám 7 óra 10 perckor nagy kiterjedésű foltot láttak (ez volt az első támadássorozat, Fucsida hulláma) a képernyőn. Azonnal szóltak a parancsnokuknak. „A tiszt ingerülten így válaszolt: minek csinálnak itt cirkuszt, nincsenek szövegkötetben, felesleges az ilyen ügybuzgóság!”⁵

Pontosan hét órakor Fucsida ráhangolta a rádióját a honolulu-i rádióadó hullámsávjára, és nagy megnyugvással vette tudomásul, hogy az a szokásos vasárnap reggeli andalító könnyűzenét adja. A japán támadás 7 óra 55 perckor indult. Az első japán támadóegység száz darab Mitsubishi G3M-es bombázóból⁶, továbbá száz darab Nakajima 99-es zuhanóbombázóból, 40 darab Nakajima B5N „Kate” torpedóvető repülőgépből és 43 darab Mitsubishi „Zero” vadászgépből állt. A második támadóhullám Shimazaki korvettkapitány vezetése mellett 54 kétmotoros

⁵ Koszta Ádám szerk. (Évszám nélkül): Második világháború honlap [online]. URL: <https://www.masodikvh.hu> [2019. 04. 30.]

⁶ Szerző nélkül (Évszám nélkül): Mitschibishi G3M. [online] Wikipédián. URL: https://hu.wikipedia.org/wiki/Mitsubishi_G3M [2019. 03. 04.]

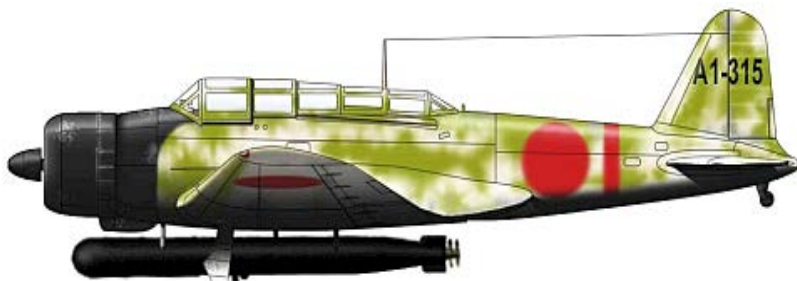

1. kép: Mitsubishi G3M. Forrás: https://en.wikipedia.org/wiki/Mitsubishi_G3M

bombázóból, 81 darab zuhanóbombázóból és 36 vadászgépből állt. Az amerikaiak 5 csatahajót, 14 kisebb hadihajót és 74 darab repülőgépet vesztek. Az amerikai halottak száma 2403 fő, a sebesülteké 1178 fő volt.”⁷ A japánok vesztesége a támadás során mindössze 29 repülőgép, 5 mini tengeralattjáró és 1 tengeralattjáró volt.

1941. december 8-án Franklin Delano Roosevelt a december 7-ét a „Szégyen napjának” minősítette. Még ezen a napon a japánok megtámadták a Fülöp-szigeteket, Hongkongot és Malájföldet. December 8-án az USA és Anglia közösen hadat üzent Japánnak. December 11-én megdöntően Adolf Hitler is hadat üzent az Amerikai Egyesült Államoknak.

Németország szövetségesei, köztük Magyarország is hadat üzent az USA-nak. A konfliktus ezzel világméretűvé szélesedett. A japánok viszont elkövették azt a súlyos hibát, hogy a hadüzenetük a támadás után érkezett, így „hadüzenet nélküli támadást” hajtottak végre, mellyel békíthetetlen ellenségüké tették az Amerikai Egyesült Államokat.

2. kép: Nakajima B5N „Kate” torpedóvető repülőgép
Forrás: <https://vilagaborufegyverei.blog.hu/2017/10/11>

⁷ Szerző nélkül (Évszám nélkül): Pearl Harbor, 1941. december 7. [online] A második világháború c. honlapon. URL: <https://www.masodikvh.hu/hadszinterek/csendes-ocean/42-pearl-harbor-1941-december-7> [2019. 03. 24.]

4. Csata a Midway-szigetekenél

Japán a december 7-i támadás után hódítóhadjáratot indított a szigeteken, ezzel félévnyi sikert, harci előnyt szerezve magának. „A támadás előtt Jamamoto admirális hat hónapos vad küzdelmet jósolt, hozzátette, ám ha a háború két vagy három évig elhúzódik, a végkimenetelében nem lehetek biztos.”⁸ Jóslata helyesnek bizonyult.

Az első fél év sikerei még Hitler európai győzelmeit is elhomályosították, hiszen a japánok 1941-ben megtámadták Burmát, Hongkongot, Malájföldet, Borneót és a Fülöp-szigeteket.

A Fülöp-szigeteket ekkor az I. világháborúban ismertté és híressé vált Douglas MacArthur tábornok védte. A japán túlerővel szemben ő is csak körülbelül egy hónapig tudta tartani a szigeteket. A csata utolsó napjaiban Rooseveltnél parancsba adta neki, hogy hagyja el a szigeteket, mert tudta, hogy MacArthur inkább meghal, semmint megadja magát. Egyébként Rooseveltnél és MacArthur között nem volt túl rózsás a kapcsolat, ez a hűvös viszony egészen 1933-ig vezethető vissza. Rooseveltnél elnökké választották, és ő fő feladatának tekintette a világgazdasági válságból való kilábalást, aminek a hadsereg látta kárát. Rooseveltnél megvonta a haderőnek szánt pénzt, hogy új munkahelyeket tudjon teremteni, ezzel kellően maga ellen hangolta a szárazföldi erők parancsnokát, MacArthurt. Rooseveltnél azért hívta vissza – bár tudta hogy emiatt még dühösebb lesz rá –, mert bár ő sem kedvelte MacArthurt, nagyon jó tábornoknak tartotta.

1942. április 18-án a USS Hornet repülőgép-hordozóról 16 db B-25 Mitchell közepes bombázó szállt fel Jimmy Doolittle vezetésével, hogy Tokiót és további japán városokat bombázzon. Amerika a Doolittle-rajtaütés keretében azt akarta Japánnal tudatni, hogy őket is meg lehet támadni. A B25-ösök a támadás után Mandzsúriában kényszerleszállást hajtottak végre. Az 1942. május 4-től 8-ig tartó korall-tengeri csatában az amerikaiak elvesztették Lexington nevű hordozójukat és további 1 rombolót. Emellett súlyosan megrongálódott a Yorktown nevű repülőgép-hordozójuk. A japánok egy könnyűhordozót és 1 rombolót vesztek a csatában.

Az amerikaiak viszont a csata után sikerrel fejtették meg a japán 97-es típusú rejtjelet, amelyből megtudták, hogy az ellenség következő célpontja a Midway-szigetek lesznek. Az amerikaiaknak ekkor viszont csak két bevethető hordozójuk volt. Az Enterprise és a Hornet ugyan készenállt, ellenben a japánoknak ennél sokkal több hordozó állt rendelkezésükre. Azzal is számolniuk kellett, hogy a két javításban lévő repülőgép-hordozó (Saratoga, Yorktown) közül az egyik javítását fel kell gyorsítani, hogy mielőbb bevethető legyen. A választás a Yorktownra esett. Ez

⁸ Dowswell, Paul (2017): *A második világháború*. Kisújszállás: Pannon-Literatúra. 36. p.

a hajó a korall-tengeri csatában szinte elsüllyedt, úgy kellett visszavontatni Pearl Harborba, de mivel mérete nagyobb volt a Saratogánál, a vezetést a döntésben ez győzte meg.

A közelgő összecsapásban az USA egyetlen titkos előnye az volt, hogy a Japánok nem tudták, hogy ők tudnak a Midway elleni támadásról. Az összecsapás előtt a japán hadvezetés csaliként egy kisebb flottát küldött az Aleut-szigetekre Hosogaya admirális vezetésével. Midwayre az első csapást úgy tervezték, hogy Nagumo admirális vezeti a hordozókról felszállt gépekkel, hogy elpusztítsa Midway leszállópályáit, hangárjait és kórházait. Nagumo flottájában 4 hordozó szerepelt: az Akagi, a Hirjú, a Kaga és a Szorjú.

A második csapást, melynek feladata az volt, hogy Midway partraszállását levezesse, Kondo admirális vezette. A harmadik, ún. védelmi erőt Jamamoto Iszoroku admirális irányította. A japánok elszámolták magukat, úgy gondolták, az amerikaiak a partraszállás után négy nappal érnek a szigetekre, és úgy tudták, hogy a védekezés vezetője Holsi admirális lesz, így az ő személyét helyezték vizsgálat alá. Nem is sejtették, hogy szinte semmi sem fog úgy történni, ahogy ők eltervezték, hiszen az amerikaiak megfejtették a japán rejtjeleket. Amerikai tisztetek lehallgattak egy japán rejtjeles üzenetet, így tudomást szereztek az Aleut-szigetek elleni „csalítámadásról”, és a japánok félrevezetésére odaküldték a TF-8-at (Task Force 8) védelemre.

Az amerikaiak Midway védelmére pedig két flottát küldtek: a TF-16-ot a USS Enterprise és a USS Hornet hordozókkal együtt Raymond Spruance vezetésével, és a Frank Jack Fletcher által vezérelt TF-17-et a sebtében megjavított USS Yorktownnal. Közelgett Nimitz és Jamamoto első fő összecsapása. A japánok első támadása Midway ellen a földi célpontokat pusztította el, teljesen sikeres volt, kivéve azt, hogy a kifutópálya használható maradt. Ekkor kapott Jamamoto és Kondo egy üzenetet, hogy az amerikaiak már ott vannak. Hibát követtek el, amikor az üzenetet nem küldték el Nagumónak, mert azt feltételezték, hogy azt ő is magkapta. Így Nagumo csak akkor tudta ezt meg, amikor amerikai bombázók támadták meg őket.

Mivel a bombázók nem várták meg a segítő vadászgépeket, így az összeset lelőtték, még mielőtt kioldhatták volna terhüket. A második amerikai támadás már sikeresebb volt. A zuhanóbombázók elsüllyesztették az Akagit, a Kagát és a Szorjút. Nagumo admirális az utolsó pillanatban az Akagiról a Nagara csatahajóra menekült. A megmaradt egy japán repülőgép-hordozó a Hirjú összes repülőgépét az amerikai hordozókra irányította. Végül ez lett a veszte. A japán bombázások ugyan sikeresek voltak, hiszen a Yorktownt elsüllyesztették, a fedélzetén tartózkodó Fletcher admirális az Astoria csatahajóra menekült. Ám a bombázás előtt a Yorktownról felszállt repülőgépek ekkor értek a Hirjú közelébe. A japán repülőgép-hordozó védelmére nem maradt egyetlen japán repülőgép sem. A bombázók

a Hirjút könnyen elsüllyesztették. Pár órával később a levegőben maradt japán repülőgépek elkezdtek lezuhanni, mert nem volt elég üzemanyaguk a legközelebbi japán bázisig. Az 1942. június 4-e és 7-e között zajló csata a Csendes-óceáni hadszíntér fordulópontját jelentette, és az USA első döntő győzelmét Japán felett.

5. Harcok szigetről szigetre

„A japán flotta fölött aratott győzelme után az Egyesült Államok készen állt arra, hogy támadásba menjen át.”⁹ Úgy tervezték, hogy két irányból támadják a japán erőket. Douglas McArthur délről a Salamon-szigeteken és Új-Guinéán át a Fülöpszigetek irányába támadott, míg Chester Nimitz a kisebb szigeteken át az anyaország felé vette az irányt. 1942 augusztusában az amerikaiak partra szálltak a Salamon-szigeteki Guadalcanalon. Augusztus 6-án 11000 amerikai katona szállt partra a sziget homokos partján. Meg kellett tanulniuk harcolni a fullasztóan párás levegőben. Ebben segítségükre volt az új, hátan hordozható lángszóró. A japánok mesterei voltak a dzsungelharcnak, viszont nem tudták pótolni fogyatkozó készleteiket. Hosszú harcok után 1943 februárjára az amerikaiak megszerezték Guadalcanalt. Ennek megszerzése előtt megkezdték Tulagi elfoglalását is. A japánok a két sziget védelmében odaküldték haditengerészetük felét, hogy visszaszorítsák az ellenfelet. A Santa Cruz-i csatában a japán erőket visszaverik. Az amerikaiak elfoglalták Tulagit, így szabad út állt előttük a Salamon-szigetek fő szigete, Bougainville felé.

Bougainville elfoglalása után helyszínt kerestek egy kétéltű invázió tervének megvalósításához, amelytől gyorsabb sikereket reméltek a kitarító és szívós japán hadsereggel szemben. Célpontul a Marshall-szigetek egyik szigetét, Tarawát jelölték ki. A támadás nem várt eredményt hozott. Az alig 6 és fél négyzetkilométeres földdarabkát a partraszállás előtt egy nappal az amerikai repülők bombázták. A pilóták beszámolója szerint alig maradt pár egység a szigeten, amely túlélte a bombázást. Az amerikai katonák nagy bizalommal indultak Tarawa felé. A hajók is elkezdték lőni a szigetet, viszont senki sem vette észre, hogy a lövések szöge rossz, hiszen a lövedékek túlhaladtak a szigeten. Amint a kétéltű csapatszállítók a korallzátonyhoz érve lelassultak, elkezdődött a pokol. A japánok veszettül lőni kezdték az amerikaiakat. Sok kétéltű elakadt a korallok között, így a katonáknak ki kellett ugraniuk. Többen amikor elrugaszkodtak a járművükből, még éltek, s amikor leérkeztek, már halottak voltak. Az amerikaiak – már aki odaért – az óceántól 2-3 méterre beásták magukat. Az első támadásban részt vevők száma 4000 fő volt, ebből a veszteség megközelítőleg 1000 fő halott és 2000 fő sebesült. Ennyi idő leforgá-

⁹ Chrisp, Peter (2010): *A második világháború képes története 1939–1945*. Budapest: Gabo Könyvkiadó. 48. p.

sa alatt ehhez fogható veszteség még nem érte az amerikai hadsereget. Ennél már csak az Ivo Dzsima-i veszteségek lesznek később jelentősebbek.

Az amerikaiak a partraszállás második napján kitörték a partról. A tengerészgyalogosok a lángszórók és a gránátok segítségével kifüstölték a japánokat az állásaikból. A partraszállás utáni negyedik napon a sziget már az amerikaiaké volt. Jól mutatja a japán mentalitást az is, hogy az 5000 fős japán védőseregből mindössze 17 fő adta meg magát. Az amerikaiak pedig megközelítőleg 2000 katonát vesztettek.

Az amerikaiak több kis sziget elfoglalása után elérkeztek a Marshall-szigetek legnagyobb szigetéhez, Saipanhez. Az invázió az Operation Forager (Gyűjtögető hadművelet) kódnevet kapta. A Marshall-szigetek elfoglalása különösen fontos volt az amerikaiaknak, ugyanis innen felszállva a B-29 Superfortress nehézbombázók már Japánt támadhatták.

3. kép: B-29 kötelék egy Japán fölötti bevetésen

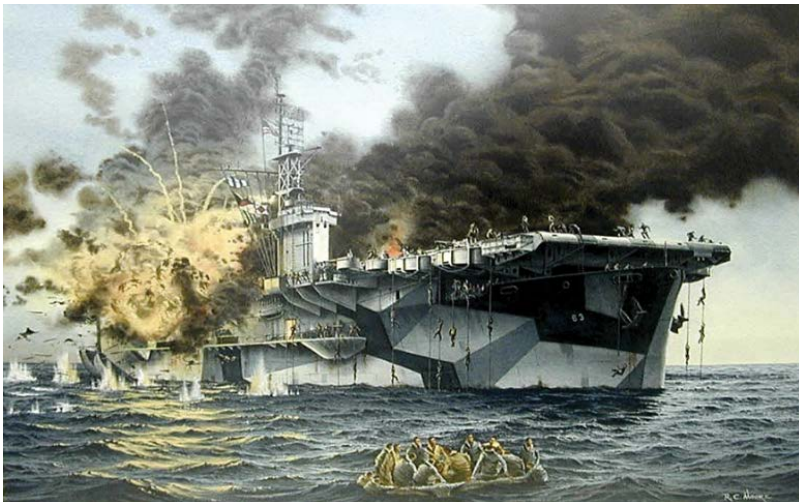
Forrás: <https://roncole.net/products/boeing-b-29-superfortress-big-time-operator>

Június 15-én reggel hat órakor indult meg a partraszállás. A partraszállást követő két napon az amerikaiak lassan, de folyamatosan nyomultak a sziget belseje felé, egyenként küzdve le a bunkereket, álcázott lőállásokat.

A tengerészgyalogosok elérték az Aslito repülőtér északi részét, és könnyen elfoglalták a repülőtérteret. A japánok belátták, hogy nem tudják visszaszorítani az amerikaiakat a tengerbe, ezért a katonák visszavonultak. Június 19-20-án a japán és az amerikai haditengerészeti erők összecsaptak a Filippínó-tengeri csatában. A japánok katasztrofális vereséget szenvedtek. Az ütközet a Mariana-szigeteki nagy pulykavadászat elnevezéssel vonult be az amerikai történelembe. Ezzel Saipan védőinek az utolsó reménye is elszállt arra vonatkozóan, hogy erősítés érkezik a szigetre. Ebben a csatában lett öngyilkos Nagumo Csúicsi admirális is.

Július 9-én tömeges öngyilkosság történt a Morubi-szikláknál, ahonnan a rémült emberek levetették magukat. A szigetet végül augusztus 10-én szabadították fel. Ezzel a Marshall-szigetek felszabadult. Nimitz és MacArthur a Fülöp-szigeteken egyesítette erőit. Itt vívták meg a második világháború (többek szerint a világtörténelem) legnagyobb tengeri csatáját. A japán haditengerészet gyakorlatilag megsemmisült. A japánok először itt vetik be a kamikazékat. Ezek az amerikaiaknak súlyos veszteségeket okoznak.

MacArthur három évvel azután, hogy elhagyta a szigetcsoportot, végül visszafoglalja a Fülöp-szigeteket.

4. kép: USS ST. Lo. Az első kamikazék által elsüllyesztett hajó

Forrás: <https://ussstlo.com/artwork/>

6. Egyre közelebb Japánhoz

Ivo Dzsima (japánul helyesen Iódzsima vagy Iótó) szigetének stratégiai jelentősége volt. Kuribajasi Tadamicsi tábornokot 1944 májusában Tódzsó Hideki miniszterelnök bízta meg a sziget védelmével. A japánok a rendelkezésre álló erőket a Szuribacsi-hegyen kívül négy részre osztották. 1945. február 19-én 6:40-kor a flotta lőni kezdte a szigetet. A sziget bombázása másfél óráig tartott. Az amerikaiaknak a partraszállás nagyon nehezen ment, mivel a japán védők beásták magukat.

Tadamicsi tudta, hogy semmi esélye a sziget megvédésére, de az utolsó emberig védte azt. A sziget végül 1945. március 26-án esett el. Később igazán hasznos lett az amerikaiak számára, ugyanis a japán felett teljesítő B-29-esek több ízben is súlyosan megsérültek, és nem tudtak volna olyan messzire eljutni, mint például Kína

vagy a Fülöp-szigetek. Ezért az Ivo Dzsimán lévő repülőterek rengeteg B-29-est és személyzetét mentették meg. Az utolsó sziget Japán előtt Okinawa volt. Amikor az amerikaiak megkezdték a partraszállást, a japánok egy utolsó tengeri csapást próbáltak mérni a támadókra. Egy 10 hadihajóból (köztük a Yamato csatahajó) álló flotta indult az amerikaiak ellen, ám az amerikaiak még Okinawa előtt csatára bírták őket. A Yamato csatahajó és további 5 hadihajó elsüllyedt. A sziget külső támogatás nélkül maradt. Megnőtt a kamikazetámadások létszáma. Közben Európában véget ért a háború, így a második tengelyhatalom is elbukott. Japán egyedül maradt az egész világ ellen. Okinawa parancsnokai szepukut, azaz rituális öngyilkosságot követtek el.

7. Az atombomba és a megadás

Okinawa elfoglalása után már a japán szigetcsoport megszállása következett. Az új amerikai elnök, Truman tudta, hogy ez az invázió akár milliónyi amerikai életbe kerülhet. Ekkor szerzett tudomást az „új fegyverről”. Mivel Japán nem reagált a megadás lehetőségére, Truman engedélyt adott a bomba bevetésére. 1945. augusztus 6-án a Mariana-szigeteki Tinianról az Enola Gay nevű B-29-es bombázó szállt fel, gyomrában a Little Boy nevű urániumbombával. 8:15-kor Hirosima fölött kioldották a bombát. Az Aioi-hídra célozták, és 580 méteren robbant fel. A robbanásban közel 80 ezer ember halt meg. Ugyanennyien a sugárfertőzésben veszítették életüket. 2 nappal később a Szovjetunió is megtámadta Japánt, ahogy azt Sztálin Jaltában megígérte. Ám másnap a Bocks Car egy plutóniumbombát dobott Nagaszakira. Az eredeti cél Kokura lett volna, de mivel a bombázótiszt nem látta tisztán a várost, továbbrepültek Nagaszaki felé. Kokurát a felhőzet mentette meg. Nagaszakiban a következő hetek során összesen körülbelül 140 ezer ember halt meg.

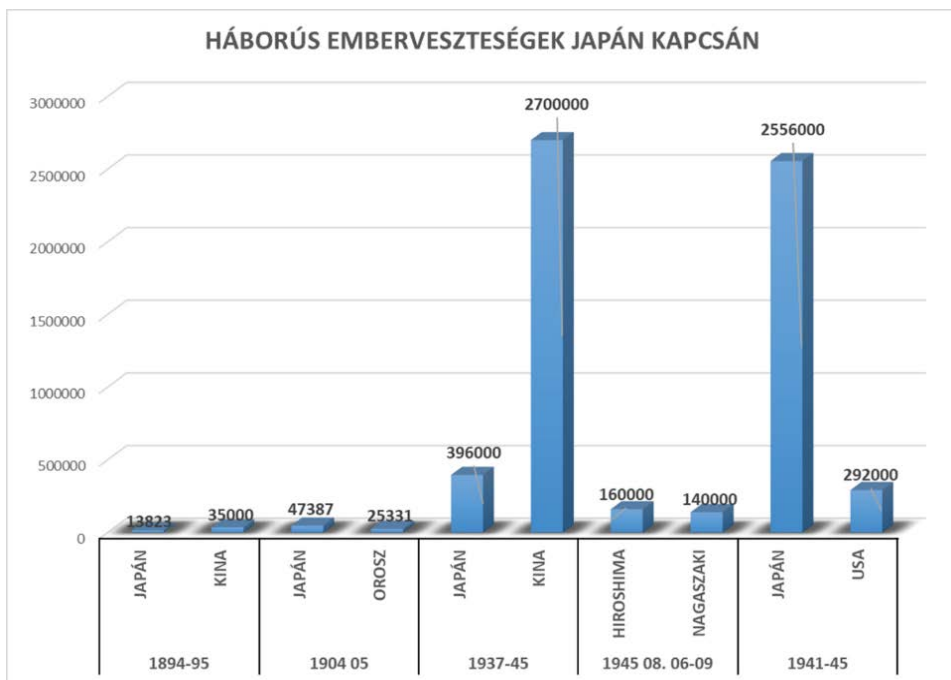
Augusztus 15-én Hirohito császár közölte népével: megadják magukat. Így az utolsó tengelyhatalom is elbukott. A feltétel nélküli megadást 1945. szeptember 2-án írták alá a Tokiói-öbölben lévő Missouri csatahajón. Ezzel véget ért a háború, mely másodszor forgatta fel a világot.

8. Élet a háború után

Míg a szövetségesek ünnepelnek és a tengelyhatalmak sírnak, két nemzet kezd egymás ellen fordulni. Amerika és a Szovjetunió közötti ellentét a következő 45 évben kitart. Ez a hidegháború korszaka. Japánban az amerikaiak veszik át az uralmat, de a császárságot meghagyják, mert nem tartanak egy újabb lázadástól. Japán ma pedig már az Amerikai Egyesült Államok szövetségese.

9. Összegzés

Japán hozzácsokolt a győzelmekhez és a viszonylag kevés veszteséghez. Az I. japán–kínai háborúban Japán még feleannyit se vett, mint Kína. Az oroszokkal vívott háborújában feleannyit vett, mint nagyobb ellenfele. A II. japán–kínai háború diagramján látszik a japánok kegyetlensége, de a kínaiak ellenállása is. Az USA elleni harcokban Japán rengeteget vett, főként emberi életet.

1. táblázat: Háborús veszteségek. Forrás: adatok https://hu.wikipedia.org/wiki/M%C3%A1sodik_k%C3%ADnai%E2%80%93jap%C3%A1n_h%C3%A1bor%C3%BA [2019. 02. 19.]

Japán a 60-as években kezdett újra talpra állni (persze amerikai ellenőrzés alatt), és a régi cégek, amelyek a háborút szolgálták, most már a polgári lakosság számára gyártottak árukat. Japán számára fontos maradt a repülés, az egyik első gép, amelyet Japán a háború után kezdett el gyártani, az a Mitsubishi Mu-2 magángép volt. 1951-ben Japán megalapította saját légitársaságát, a Japan Airlines-t. A '80-as években egy japán játéktervező alkotta meg minden idők egyik leghíresebb videójátékát, a Pac-Man-t.

Ekkor alapítottak Japánban több mára híressé vált céget, például a Sonyt. Napjainkban Japán már az Amerikai Egyesült Államok szövetségese, és aktívan támogatja, illetve segíti Amerikát.

10. Irodalomjegyzék

- » Benczédi Magda (szerk.) (2002): *Japán terjeszkedése és modernizációja. Képes Történelmi Világtalasz*. Budapest: Reader's Digest Kiadó.
- » Benkes Mihály – Borsányi György – Kende János (szerk.) (1993): *Történelem IV. 1914–1990*. Budapest: Céger Kiadó.
- » Chrisp, Peter (2010): *A második világháború képes története 1939–1945*. Budapest: Gabo Könyvkiadó.
- » Diószegi István – Harsányi Iván – Krausz Tamás – Németh István (szerk.) (1999): *20. Századi Egyetemes Történet*. I. Budapest: Korona Kiadó.
- » Dowswell, Paul (2017): *A második világháború*. Pannon-Literatúra.
- » Farkas Ildikó (2009): Japán története dióhéjban. In: *História*, (7), 4. p.
- » Haskew, Michael E. (szerk.) (2014): *A II. világháború fegyverei*. Budapest: Kossuth Kiadó.
- » Herber Attila – Martos Ida – Moss László – Tisza László (szerk.) (2000): *Történelem VI*. Budapest: Reáltanoda Alapítvány.
- » Jakovlev, N. N. (1978): *Pearl Harbor rejtélye*. Budapest: Kossuth Könyvkiadó.
- » Koszó-Stammberger Kinga (2019): *A Második Világháború Története*. Budapest: Ringier Axel Springer Magyarország Kft..
- » Nagy Mézes Rita (szerk.) (2013): *Világtörténelmi Enciklopédia 15. Az első és a második világháború*. Budapest: Kossuth Kiadó.
- » Piekalkiewicz, Janus (2007): *Légi csaták 1939–1945*. Budapest: Ventus Libro Kiadó.
- » Reviczky Béla (szerk.) (2011): *Világtörténelmi Atlasz*. Budapest: Athenaeum Kiadó.
- » Shaw, Anthony (2002): *A második világháború napról napra*. Debrecen: Hajja & Fiai Könyvkiadó.
- » Sipos Péter (1993): *XX. századi egyetemes történelem (1914–1990)*. Budapest: Ikva Könyvkiadó.
- » Ovcšinnyikov, Vsevolod (1985): *Az A-bomba sztorija*. Budapest: Kossuth Könyvkiadó.

Internetes források

- » Koszta Ádám szerk. (Évszám nélkül): Második világháború honlap [online]. URL: <https://www.masodikvh.hu> [2019. 04. 30.]
- » Szerző nélkül (2015): Élveboncolások, kínzások, emberhúsevés – a japán háborús bűnösök rémtettei. [online] Múlt-kor portálon. URL: <https://mult-kor.hu/elveboncolasok-kinzasok-emberhuseves---a-japan-haborus-bunosok-remtettei-20150827> [2019. 04. 25.]
- » Szerző nélkül (Évszám nélkül): Mitsubishi G3M. [online] Wikipédián. URL: https://hu.wikipedia.org/wiki/Mitsubishi_G3M [2019. 03. 04.]
- » Szerző nélkül (Évszám nélkül): Pearl Harbor, 1941. december 7. [online] A második világháború c. honlapon. URL: <https://www.masodikvh.hu/hadszinterek/csendes-ocean/42-pearl-harbor-1941-december-7> [2019. 03. 24.]

SZABÓ LÉNA¹

A szavak rendkívüli élete

1. Bevezetés

Dolgozatomban a szókészlet változásával foglalkoztam. Arra kerestem választ, változik-e anyanyelvünk, s ha igen, milyen gyorsan következik be a változás, mennyi idő alatt „öregszenek” meg a szavak. Érdekelt, vajon értik-e a mai tizenévesek a nagyszülők, dédszülők korának szavait? És fordítva: a nagyszülők értik a mai tizenévesek beszédét? Vizsgálatomhoz kérdőíves módszert használtam. Ugyanazt a kérdőívet két korosztállyal: a 13-14 évesekkel, valamint a 75 évnél idősebbekkel tölttettem ki. Érdekes eredményeket kaptam. Munkám során sok tapasztalatot gyűjtöttem, megismertem a kérdőíves felmérés nehézségeit, korlátait. Rájöttem, hogy a szókincs változásának témája olyan összetett, bonyolult, hogy nagyobb összefüggésben is érdemes vizsgálnom.

Valahányszor a televízióban meglátok, meghallok egy-egy reklámfilm, mindig az jut eszembe, vajon a nagyszüleim értik-e, vagy az ő szüleik értenék-e az elhangzottakat? A száz éve élt emberek a mai beszédet hallva tudnák-e, mit rejtenek az elnevezések? Tudnának „teccikelni”?

Aztán elgondolkodom a kérdés fordítottján is. Mi, akik ma élünk, értenék a 100-200 évvel ezelőtt élőket? Az irodalomtankönyvünkben gyakran több a szómagyarázat, mint a rímes szöveg. Ez azt jelzi, hogy nem valószínű.

A növények kibújnak a földből, felnőnek, virágoznak, majd elhervadnak. Az állatok, emberek születnek, élnek s meghalnak. A tárgyakat elkészítik, használjuk, majd kidobjuk. De mi történik a szavakkal? Mennyit változik a nyelvünk? Milyen gyorsan következik be a változás? Valóban elegendő 50-60 év a változáshoz? Hogyan keletkeznek új kifejezések?

Érdekelt a téma, a kérdéseimre választ keresve fogtam bele a kutatásba.

¹ Illyés Gyula Általános Iskola és AMI 7. osztályos tanulója (bogosmarcsu@gmail.com). Mentortanára: Bögös Lászlóné (bogosmarcsu@gmail.com).

2. A szókészlet, a szókincs mozgása

Megtudtam, hogy a szókészlet állandó mozgásban van. Minden nyelv, így anyanyelvünk is szüntelenül átalakul. „Csak a holt nyelv nem változik.”² – írja Változó szókincsünk című könyvének bevezetőjében Mínya Károly.

Minden nyelvben a szókincs a legváltozékonyabb, mivel nem összefüggő, mint például a nyelvtani rendszer, hanem különálló egységekből: a szavakból, kifejezésekből áll. Ezért minden nyelv esetében folyamatosan kell vizsgálni a szókészlet változását. A nyelv változása a szókincs mozgásán mérhető le legkönnyebben, hiszen szavak avulnak el, kikopnak, mert szükségtelenné válnak, mivel eltűnnek azok a tárgyak, fogalmak, amelyeket jelölnek. Kevesen tudnák ma már felsorolni például a szekér részeit, így arra is alig tippelnének, hogy a *rakoncátlankodik* kifejezésünk a *rakoncából* ered, mely eszköz régen arra szolgált, hogy a szekérré halmozott ágak ne hulljanak szerteszét.

Természetesen újak keletkeznek, hiszen a világ változik, a technika, a tudomány fejlődik. A szakértők szerint évente néhány száz új szóval bővül a készletünk. Ezt elsősorban új jelenségek, tárgyak, intézmények megjelenése indokolja (mint például: *egérpad*, *hangposta*, *autópálya-matrica*). Ezeket a kifejezéseket vagy más nyelvekből vesszük át, vagy mi képezzük, esetleg egy már meglévő hangalak kap új jelentést.

A szókincs tehát rugalmas, alkalmazkodik a változásokhoz. Minél erősebbek az embereket érő változások, annál nagyobbak a nyelvi változások is. Vagyis a régi szavak kiveszése, másik oldalon a szókincs bővülése társadalmi okokkal magyarázható. Melyek lehetnek ezek?

(1) Gazdasági, társadalmi változások: Jó példa erre egyes szakmák eltűnése, újak keletkezése, vagy a szakmák, tudományok rohamos fejlődése.

(2) A művelődési változások is jelentősen befolyásolják a nyelvet: ilyen például a mai korban a paraszti kultúra eltűnése, illetve a digitális, informatikai fejlődés. Szabó T. Anna költőnő például így írt szerelmes verset a számítástechnika nyelvén *Kocka-rap*³ című versében:

„*Én leszek a szerelmi processzorod, optimalizálom a processzorod...
a hardveremben a rendszermagom vár, hogy tesztelhesse a drájervert*”

(3) A politikai változások is hatással vannak a nyelv szókincsére. Gondoljunk csak a napjainkban oly gyakran hallott „migráns” kifejezésre, vagy a CSOK betűszóra. A jelenség nem új, a honfoglalás idején a földhasználattal és a kereszténységgel kapcsolatos kifejezések öntötték el nyelvünket.

² Mínya Károly (2011): *Változó szókincsünk*. Budapest: Tinta Könyvkiadó.

³ Szabó T. Anna (2009): *Kocka-rap* [online] Szabó T. Anna honlapján. URL: <http://szabotanna.com/versek/szabo-t-anna-kocka-rap/> [2019. 03. 16.]

Téma szerint a legnagyobb ütemben a gazdaság, a politika, az informatika és a szórakozás szavai sokasodnak. Napjainkban a magyar nyelv szókészlete jelentős mértékben az angol nyelvből átvett idegen szavakkal bővül. Ezeket vagy sikerül „magyarítani” vagy nem. Lásd a *selfiebot* szavunkat, amely sehogyan sem akar a magyaros hangzású *karhosszabbító* lenni.

3. A kérdőíves vizsgálat

Kérdőíves vizsgálatomban arra kerestem a választ, hogy a mai 13-14 évesek mennyire ismerik a nagyszüleik gyermekkorának szavait, illetve a nagymamák, nagypapák mennyire ismerik unokáik ma használatos kifejezéseit. Azt feltételeztem, hogy a diákok nem ismerik a régi szavakat, az idősek pedig a maiakat. Azonban már a kérdőív összeállításakor több problémába ütköztem.

- Hány szóból álljon a kérdőív? Ha kevés, nem tudok meg semmit, ha sok, elveszek az adatokban.
- Az élet mely területeiről vegyem a szavakat? Ha csupa felnőtteknek szóló szót sorolok fel, akkor a diákok nem azért nem tudnak majd válaszolni, mert fiatalok, hanem azért, mert esetleg azokkal a szavakkal még sohasem találkoztak életkorukból fakadóan.
- Legyen-e a mintában népnyelvi szó? Nem hamisítja-e meg a kutatást?
- Az új szavak közt az élet több területe legyen, ne csak az informatika.
- Az időseket mennyire zavarja meg a nem magyar helyesírás szerint írandó szó?
- Hogyan mérjem a megértést? Hány válaszlehetőséget adjak meg? Legyen ABCD válasz? Vagy elegendő kettő? Mennyire legyen egyértelmű a magyarázat?

És sorolhatnám mindazokat a problémákat, amelyekre először nekem kellett megoldást találnom.

Végül a kérdőíven (lásd a mellékletben) keverve 10 régi és 10 új keletű magyar szó szerepelt. A szavak többségében főnevek voltak, de egy-két igét és melléknevet is betettem. A régi szavak közül a következőket választottam: spongya, spaletta, szemfelszedő, itatós, pedellus, kalamáris, palavessző, matural, katedra, klott. A 10 új szó a következő volt: egérpad, naplófájl, pályát módosít, wellnessezik, vonalkód, érintőképernyős, internetfüggő, laptop, popcorn, digitális.

Nincs egyértelmű szabály arra, mikortól számít új szónak egy kifejezés a nyelvben. Szerintem akkor, ha egyre gyakrabban használjuk, már toldalékot kap, vagyis magyar szóként bánunk vele. De az is fontos jel, ha egy idegen nyelvből átvett szót már a magyar helyesírás szabályai szerint írunk.

A témakört igyekeztem az iskolai életre, a mindennapi kommunikációra szűkíteni. Így biztos lehettem abban, hogy a gyerekek nem azért nem ismerik a szót, mert a számukra ismeretlen szakma szavai, esetleg sosem hallott tájnyelvi szavak. Az idegen helyesírású szavakat csak néhány esetben használtam, például popcorn.

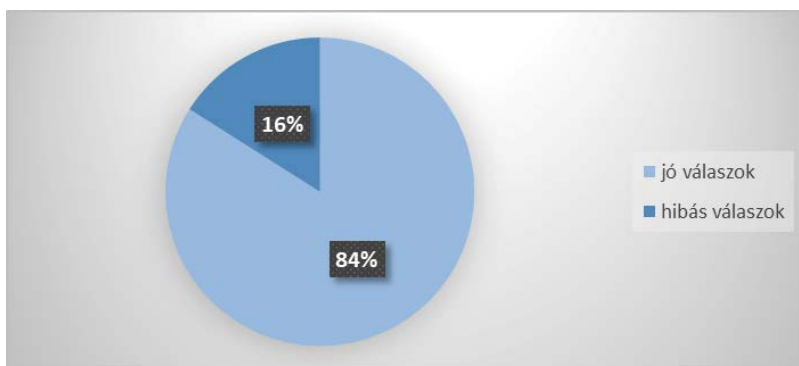
A szavakhoz két lehetséges jelentést adtam meg. Néhol sok fejtörést okozott a téves megoldás kigondolása. Volt azonban, hogy hamar kitaláltam a 2. változatot. Próbáltam szellemes, mégis a hangzása alapján megtévesztő hibás megoldásokat adni. Ez volt, mikor sikerült, volt, mikor nem teljesen.

Jól eltalálnak gondolom a pedellus szó téves jelentését: a hangzása alapján sokan gondolták a pedagógus korábbi, humoros diáknyelvi megfelelőjének. De az egérpad mint az egerek közlekedési helye a kamrában is megtévesztőnek bizonyult. A katedráról is többen elhitték, hogy a kémiaszertár régi elnevezése. A maturál szóhoz a hangzásban hasonló natura = természet szó jelentése alapján adtam másik magyarázatot.

Arra kértem ugyanis a kitöltőket, hogy jelöljék x-szel, szerintük melyik az adott szó magyarázata. Ez egyben segítséget is jelenthetett, hisz ki is lehetett következtetni a helyes megoldást. 50% esélye mindenképpen volt a válaszadóknak. A kérdőívet osztálytársaim, 20 fő 7. osztályos diák és 20 fő 75 évnél idősebb falubeli, köztük a jádi idősek otthonában élők töltötték ki. Itt is megköszönöm a segítségüket. Íme az eredmények:

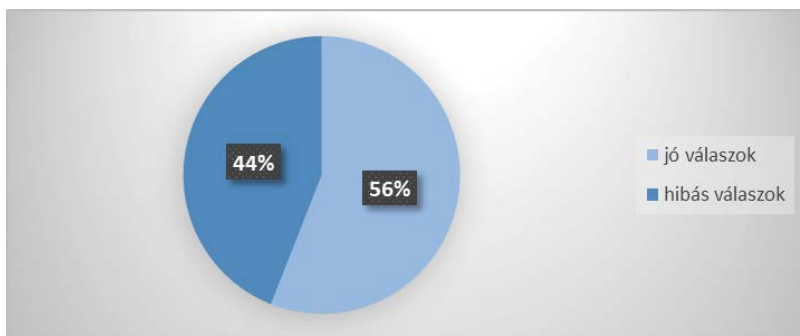
4. A kérdőíves vizsgálat eredményei

A hetedikes tanulók az új szavakra 84%-ban jó választ adtak, míg 16%-ban tévesen választották ki a helyes választ.

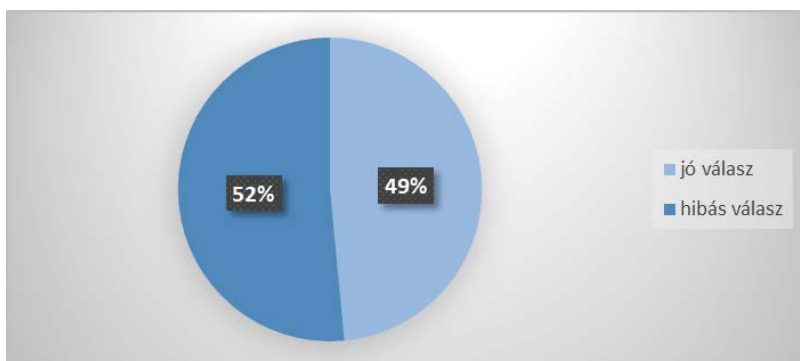
1. ábra: Diákok válaszai az új szavakra

Ugyanakkor az idősek az új szavakra csak 56%-ban, közel a felében adtak jó választ. Megjegyzem, én még ennyire sem számítottam. 44%-nyi téves válasz érkezett.

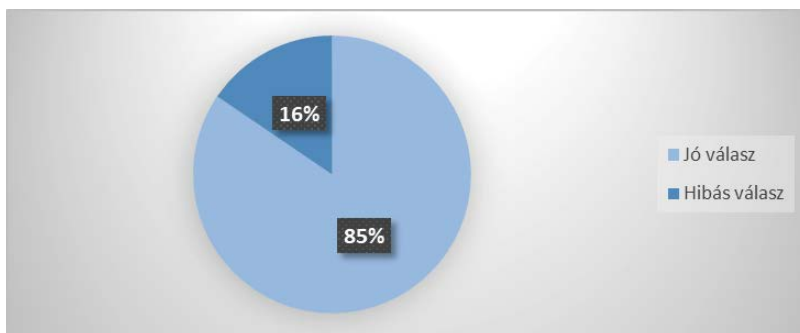

2. ábra: Idősek válasza az új szavakra

A saját korosztályuk szavaira az idősek teljesen ugyanolyan százalékos arányban válaszoltak helyesen, mint a gyerekek. A diákok azonban több hibás megoldást adtak, csaknem a válaszok felét. A saját generációjuk szavait tehát egyformán tudták vagy nem tudták, de a másik korosztály szavait az idősek jobban ismerték, mint a gyerekek. Mi lehet ennek az oka? Talán az, hogy napjainkban az idősekre még rá tud ragadni a mai szóhasználat, de a gyerekekre a régi már nem.

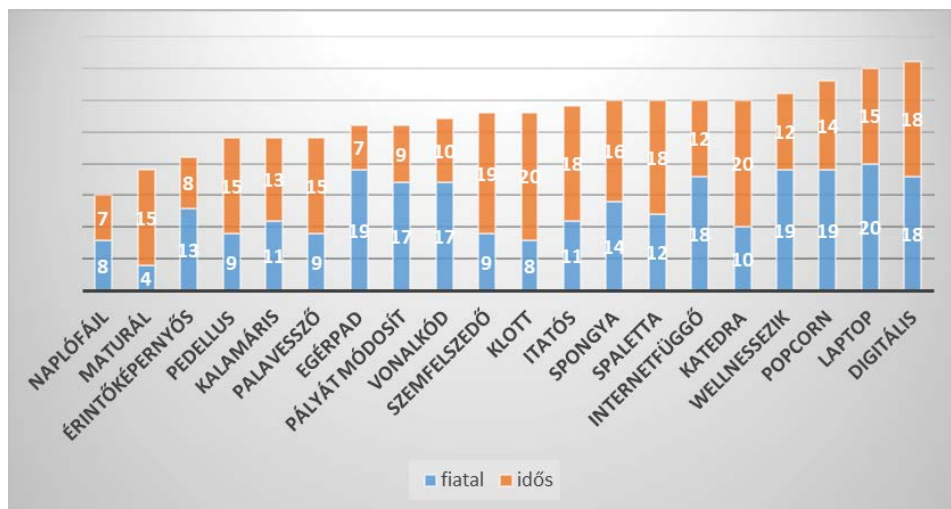

3. ábra: Diákok válasza a régi szavakra

4. ábra: Idősek válasza a régi szavakra

Kíváncsi voltam arra, melyik szót ismerték a legtöbben, s arra is, vajon melyik szót milyen arányban ismerték a különböző életkorúak.

5. ábra: A szavak ismertsége a helyes válaszok arányában

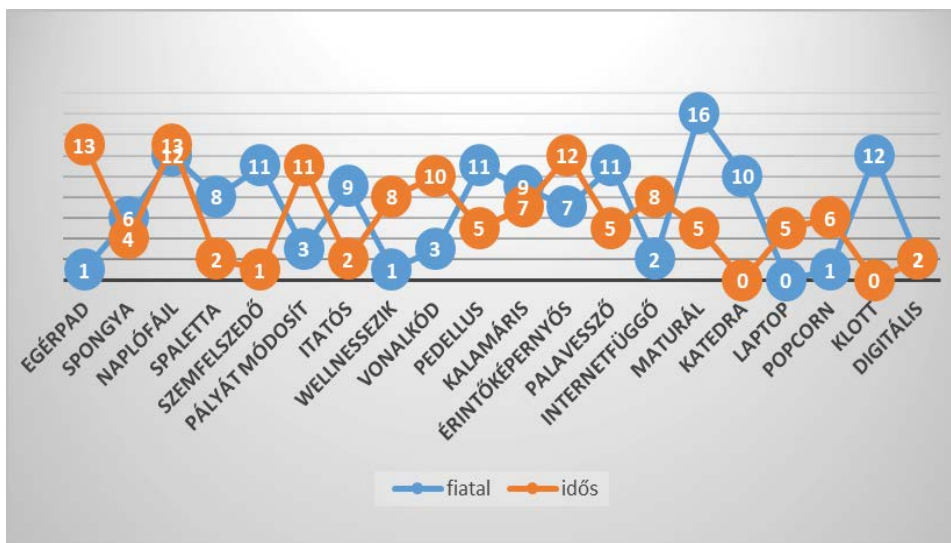
A grafikonból megállapítható, hogy a legkevesebben a *naplófájl* szót ismerték. A diákok közül nyolcan, míg az idősek közül csak egy fővel kevesebben, heten tudták a jelentését. A válaszadók kevesebb mint fele ismerte a *maturál* vagyis érettségizik szót is, amely a ma kevésbé használatos szavak közé tartozik a jelentése alapján. A diákok közül mindösszesen négyen találták el a helyes megoldást, de lehet, hogy ők is csak tippeltek. Az idősebb korosztály tagjai azonban szinte mind tisztában voltak a szó jelentésével. A *digitális* szó jelentését azonban – függetlenül attól, hogy ez is új keletű szó – mindkét korosztály egyformán jól tudta. Sokan ismerték mindkét korosztályból a *popcorn* és a *laptop* kifejezéseket is. Én mindkettőt az új szavak közé soroltam.

Érdekes, hogy négy régi és két új szó esetében volt a legnagyobb az ismertségben a különbség, hol a diákok, hol a nagyszülők javára. A *kloTT*, *pályát módosít*, *egérpád* szavakat 12 fővel több tudta, mint a másik korcsoportban.

Hol lett a legkisebb a különbség?

A *digitális* szót egyformán ismerik, a *naplófájl* kifejezést egyformán nem ismerik. A *kalamáris* és a *spongya* szavunkat kettővel több felnőtt ismerte, mint diák.

Érdekességként arról is készítettem grafikont, hogy melyek voltak a rossz, hibás válaszok.

6. ábra: Az idősek és fiatalok rossz válaszainak aránya

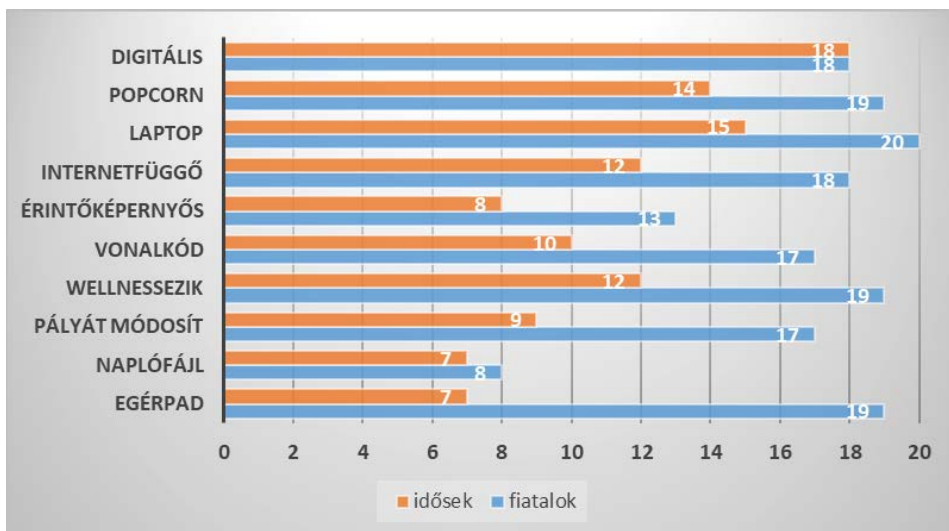
Kiugróan sok osztálytársam nem volt tisztában a *maturál* szó jelentésével, 16 fő a húszból. De jelentős még azok száma is, 12 tanuló, akik a *kloTT* szó jelentésével, illetve a *naplófájl* szó értelmével nem voltak tisztában. Ez utóbbi azért érdekes, mert a diákok körében oly népszerű informatikai szakkifejezésről van szó.

Az idősebb korosztály tagjai két szó: a *naplófájl* és az *egérpad* ismeretében bizonyultak a leggyengébbnek. Mindkét szót 13-13 fő nem ismerte. Majd az *érintőképernyős* és a *pályát módosít* kifejezés következik. Nincs nagy meglepetés, hisz mindegyik szó a fiatalok korosztályának szava.

Összefoglalva: az idősebb korosztály jobban teljesített a fiatalok által használt, új keletkezésű szavak esetében, mint ahogy az osztálytársaim szerepeltek a lassan kiveszőfélben lévő szavak esetén. Idősek–diákok: 1-0!

A következő két dia grafikonjai is azt bizonyítják, hogy a saját generációjuk szavait egyformán tudták vagy nem tudták, de a másik korosztály szavait az idősek jobban ismerték, mint a gyerekek.

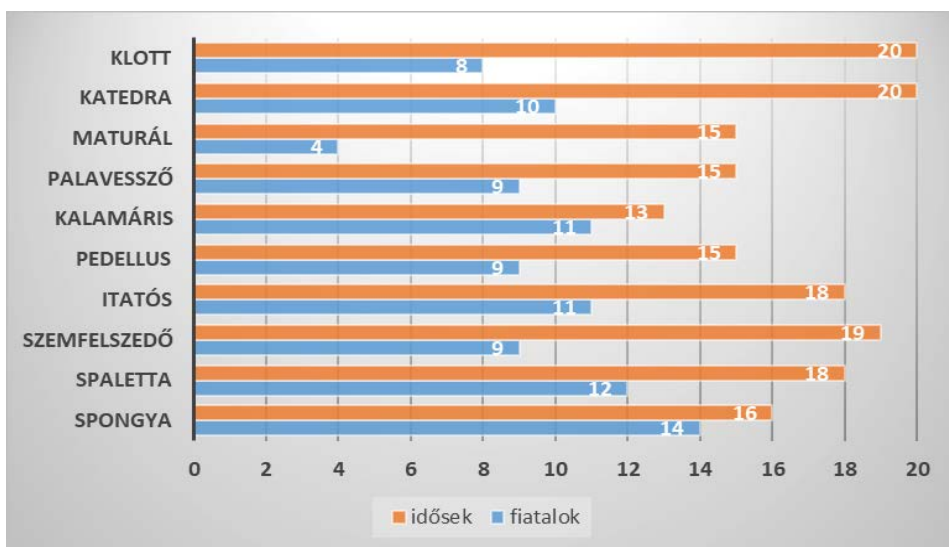
Az új szavak esetében a helyes megoldású szavak sorrendje a következő:

7. ábra: Idősök és fiatalok helyes válaszainak aránya az új szavak esetében

A gyerekek között első a *laptop*, ezt mindenki ismerte. A második helyen három szó áll: *egérpad*, *welnessezik*, *popcorn*; mindhármát 19-en tudták. Harmadik helyen áll az *internetfüggő* és a *digitális* kifejezés 18 fővel. Utolsó a *naplófájl*, ezt mindösszesen 8 fő tudta. Az idős korosztályban első a *digitális*, ezt 18 fő tudta, második a *laptop* – 15-en ismerték –, harmadik a *popcorn* szó, ezt 14 fő választotta. A végén kullog az *érintőképernyős* (8 fő), valamint az *egérpad* és a *naplófájl* 7-7 fővel.

A régi szavak esetében a helyes megoldású szavak sorrendje így alakult:

8. ábra: Az idősök és fiatalok helyes válaszainak aránya a régi szavak esetében

A diákok közt első a *spongya* szó, amelyet 14-en ismertek, második a *spalletta* 12 fővel. Az *itatós* és *kalamáris* szó a harmadik helyre szorult, ezeket 11 fő tudta. Nagyon leszakadva 7. a *maturál* ige. Ezt mindösszesen 4 fő tudta. A tízből hat szó esetében a tanulók kevesebb mint a fele ismerte a szavakat!

Az idősek között az első helyen holtversenyben két szó áll: *katedra* és *klott*. Mindkettőt mindenki ismerte, míg a *szemfelszedő* szót 19 fő, a harmadik helyen végzett *spalletta* és *itatós* szavakat 18 fő. Az utolsó helyen végzett a *kalamáris* szó 13 jó megoldással.

5. Érdekességek

A **spongya** szavunk a latin *szpongia* (tengeri szivacs) szóból származik, de a görög nyelvben is jelen van a *szpongosz* alak szivacs jelentéssel. Vajon miért épp a spongya szót ismerte a régi szavak közül a legtöbb diák?

A 20-ból 14-en tudták a jó választ, míg a többi régi szó esetében ez a szám zömmében 10 körül vagy alatt volt. A megoldás egyszerű. Egy népszerű rajzfilm az oka: a Spongya Bob kalandjai. A rajzfilm magyarra fordítói zseniális humorral alkalmazták a régi iskolai szivacs elnevezését a tengeri szivacsra történő utaláskor. Így a diákoknak beugrott a kis tengeri szivacs, s kitalálták a helyes megoldást. Lám, így is megmentődhet egy elavulóban, kihalófélben lévő szó! Néha a televízió segít.

Az **egérpad** szavunk az informatika világában élő tükörszó. Az angol nyelvből tükörfordítással, vagyis szó szerinti fordítással került a magyar nyelvbe. Az angol megfelelője *mousepad* (mauszped). Az *egérpad* szó jelentését nagy különbséggel értették a válaszadók. A két meghatározás egyike ez volt: kis méretű, általában műanyag lap, amelyen az egeret mozgatni lehet. A másik: az éléskamrában található pad, amelyen egerek közlekednek. Úgy tűnik, az idősebb korosztály esetében a tapasztalat győzött. „Miért kellene az egeret egy lapon mozgatni? Mozog az magától!” – gondolhatták.

Kifogott a fiatalokon a **szemfelszedő** kifejezés. (Az idősek közt az az 1 fő, aki nem tudta, biztosan férfi volt.) Bizony csak kevesen tudták, hogy ez egy – nem is oly régi – foglalkozást takar. Még 30-40 évvel ezelőtt is, ha a nőknek lefutott a szem a harisnyáján, elvitték a szemfelszedőhöz, aki olcsóbban megjavította, mintha egy új harisnyát kellett volna venni. A harisnya olcsó lett, a szemfelszedő munkájára pedig már nem volt szükség. Így természetes, hogy sokan azt gondolták, a gabonaszemekkel van összefüggésben a válasz. (Hogy egyéb horrorisztikus válaszokra ne is gondoljunk!)

6. A kutatás nehézségei

Biztos vagyok abban, hogy még sok érdekességről lehetne szót ejteni, a kérdőív eredményeit több oldalról meg lehetne vizsgálni. Számomra azonban munkám végén a kutatás eredménye mellett a levonható tanulságok is fontosak lettek.

Megismertem a kérdőíves kutatás nehézségeit, a kérdőív elkészítésének, elemzésének módjait. Informatikai ismereteim is bővültek.

Kiderült, hogy a kérdőív önmagában nem elégséges mérési eszköz. Miért? Mert a válaszadók ismerete nélkül komolyabb következtetéseket nem lehet levonni. A családban élő időskorúak sokkal több mai kifejezést ismerhetnek, mint az időskorúak otthonának lakói? Vagy fordítva: a többgenerációs családban, nagyszülőkkel élő gyerekek több régi szó jelentését ismerhették, hisz ezeket a nagyszülők használják? Interjúkkal bővítve pontosabb képet kaptam volna.

A szókincs változásának témája olyan összetett, bonyolult, hogy utólag úgy érzem, nagyobb összefüggésben is érdemes vizsgálni. Honnan vesszük az új szavakat, kifejezéseket? Milyen szerepet töltenek be az új szavak a diáknyelvben, az internetes és mobilkommunikációban? És a helyesírás kérdésköréről még nem is beszélünk. E-mail vagy ímél? Az angolból átvett szavak hogyan illeszkednek a magyar nyelv szabályaihoz, a kiejtéshez, a magyar helyesíráshoz?

7. Összegzés

Feltételeztem, hogy a nyelv, a magyar is állandó mozgásban van, folyamatosan változik. Ez a két korosztály szóismeretének tükrében igaz. Kiderült, hogy a szavak valóban öregszenek, mert a jelentésük elavul, eltűnik. De folyamatosan keletkeznek új szavak is. Milyen gyorsan következik be a változás? A vizsgálatban részt vevők 13-14 évesek, illetve 75 évnél idősebbek voltak. Vagyis valóban csak 60-70 év telt el! S már mennyit változott a magyar szókincs!

Több feltételezésem igaznak bizonyult:

- van összefüggés a szavak ismerete, használata és az életkor között,
- valóban minden korosztály a saját szavait ismeri legjobban,
- a fiatalok kevésbé ismerik a nagyszülők korosztályának szavait.

De! Az idősek nagy meglepetést okoztak, hisz a vártnál jobban ismerték a modern szavakat.

Végül hadd említsem meg a felnőttek felelősségét a szavak, a szókincs megőrzésében, a helyes szóhasználat kialakításában. Befejezésül álljanak itt Ancsel Éva megszívlelendő szavai⁴:

⁴ Ancsel Éva (1989): *Százkilencvennégy bekezdés az emberről*. Budapest: Kossuth Kiadó.

„A szavak is megöregszenek, és ők sem egyformán. Ilyenkor óvatosan kell bánni velük, mert saját szárnyuk már nem viszi el őket mindenhová. Kézbe kell venni őket, a tenyerünkre, megnézni alaposan, hogy mennyit bírnak el, mire futja az erejükből. De nem szabad őket félreállítani, kivonni a forgalomból csak azért, mert öregek. Hiszen vannak közöttük fényesre – a használattól fényesre – kopottak, és éppen ettől szépek. Természetesen szó sohase öregszik meg, csak szófordulat. És minden új szófordulatban – ha jó – újra kihajt a tízezer éves szó is. A fiatal szavakkal is óvatosan kell bánni. Az ő szárnyuk is lehet gyöngé meg, hiszen csak próbára vannak bocsájtva.”

8. Irodalomjegyzék

- » Ancsel Éva (1989): *Százkilencvennégy bekezdés az emberről*. Budapest: Kossuth Kiadó.
- » Balázs Ggéza (2016): *Új szavak, kifejezések*. Budapest: IKU – Inter Nonprofit Kft.
- » Eöry Vilma – Kiss Gábor – Köhler Klára (2018): *Magyar szókincsbővítő diákszótár* 2000 régi, ritka, kevésbé ismert szó és szójelentés magyarázata. Budapest: Tinta Könyvkiadó.
- » Mínya Károly: (2002): *Nyelvművelek, tehát vagyok?* : 100 anyanyelvi egyperces. Nyíregyháza: Nyíri múzsa füzetek.
- » Mínya Károly (2003): *Mai magyar nyelvújítás*. Szókészletünk módosulása a neologizmusok tükrében a rendszerváltozástól az ezredfordulóig. Budapest: Tinta Könyvkiadó.
- » Mínya Károly (2007): *Új szavak I.* : Nyelvünk 1250 új szava értelmezésekkel és példamondatokkal. Budapest: Tinta Könyvkiadó.
- » Mínya Károly (2011): *Változó szókincsiünk*. Budapest: Tinta Könyvkiadó.
- » Mínya Károly (2014): *Új szavak II.* : Nyelvünk 800 új szava értelmezésekkel és példamondatokkal. Budapest: Tinta Könyvkiadó.
- » Szabó, T. Anna (2009): *Kocka-rap*. [online]. Szabó T. Anna honlapján. URL: <http://szabotanna.com/versek/szabo-t-anna-kocka-rap/> [2019. 03. 16.]
- » Tótfalusi István (2013): *Magyarító szótár* : Idegen szavak magyarul. Budapest: Tinta Könyvkiadó.
- » Veszelszki Ágnes (2017). *Netnyelvészet* : Bevezetés az internet nyelvhasználatába. Budapest: L' Harmattan.

Fiatalok hozzáállása a fogyatékos emberekhez – attitűdvizsgálat

1. Bevezetés

Dolgozatom célja korosztályom fogyatékoságokhoz való viszonyának (attitűdjének) felmérése és összehasonlítása hazai és nemzetközi eredményekkel. Választ keresek továbbá arra, hogy milyen tényezők befolyásolják ezeket az attitűdöket. Validált papíralapú kérdőíves módszerrel 150 kérdőív feldolgozására került sor a 12–17 éves korosztályban. Az értékelés során sok érdekes adatra bukkantam, sokat tanultam. Egyrészt megismertem néhány diáktársam hozzáállását ehhez a témához, másrészt én is találtam új dolgokra, mint például a statisztikai számítások világára. A kutatásból is tapasztaltam, hogy a lányok ebben is pozitívabbak a fiúknál, és a kor sem alapvetően befolyásolja a fogyatékosághoz való hozzáállást.

Tavalyi TDK-dolgozatom sikerén és fontosságán felbuzdulva idén is folytattam kutatásomat a korosztályom fogyatékosághoz való viszonyáról. Míg tavaly saját kérdőívet szerkesztettem, idén a szakirodalom alapján egy validált kérdőívet választottam (tehát az eredményei összehasonlíthatók más, ezzel a kérdőívvel készített kutatások eredményeivel). Kérdőív után kutatva találtam rá Pongrácz Kornélia PhD. tanárnő (Eötvös Lóránt Tudományegyetem Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Kar, Atipikus Viselkedés és Kogníció Gyógypedagógiai Intézet) cikkére², melynek kutatási területe nagyban hasonlított arra, amit én is vizsgáltam. A cikkben olvastam egy amerikai kérdőívcsomagról, melyet a tanárnő fordított le magyarra, és vizsgálta, hogy alkalmazható-e a kérdőív magyar nyelvetületen is. Ezután felvettem a kapcsolatot a cikk szerzőjével, aki maximálisan bátorított, és segítette a munkámat, ezért is külön köszönet Neki.

¹ A Kaposvári Munkácsy Mihály Gimnázium 8. osztályos tanulója (gyori.tessza@gmail.com). Mentortanár: Balogh Nádja (nadjabalogh@gmail.com).

² Pongrácz Kornélia (2015): Tanulók fogyatékosággal élő társakkal szembeni attitűdjének vizsgálata. In: *Gyógypedagógiai Szemle*, 43(4), 1–23. p.

A történelem folyamán a fogyatékosok megítélése, osztályozása és társadalmi „kezelése” nagyon eltérő volt, fogalmának értelmezésében a mai napig nincs egységes konszenzus a különböző tudományterületek képviselői és a jogalkotók között^{3,4}.

Ha a jog szemszögéből nézzük, akkor az 1998. évi XXVI. törvény a fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról jogszabály szerint⁵: „fogyatékos személy az a személy, aki tartósan vagy véglegesen olyan érzékszervi, kommunikációs, fizikai, értelmi, pszichoszociális károsodással – illetve ezek bármilyen halmozódásával – él, amely a környezeti, társadalmi és egyéb jelentős akadályokkal kölcsönhatásban a hatékony és másokkal egyenlő társadalmi részvételt korlátozza vagy gátolja.”

A WHO szerint a fogyatékoság betegség, sérülés, funkciózavar és akadályozottság lineáris oksági viszonya, azaz betegség következtében sérülések keletkeznek az egyén pszichés és szomatikus rendszerében és funkcióiban.

A fogyatékosággal élő társakkal kapcsolatos attitűd a fogyatékosággal élő tanulókkal kapcsolatos ismeretek (hiedelmek), pozitív vagy negatív érzelmi viszonyulások, valamint az irányukban történő viselkedésre történő hajlandóság együttesén alapszik. Az attitűd erősségét növeli a személyes élmény és tapasztalat, hiszen így könnyebb felidézni, vagyis hozzáférhetőbbé válik az attitűd. Minél erősebbnek bizonyul egy attitűd, annál nagyobb mértékben van hatással a viselkedésre.

Mit is jelent az attitűd kifejezés? Az attitűd az aptus (latin) szóból származik, melynek jelentése: valamire való alkalmasság vagy megfelelés. Az aptitude (latin) jelentése: aktivitásra való készütség szubjektív vagy mentális állapota. Az idegen szavak szótára szerint: 1) Magatartás, viselkedés, modor, szellemi beállítottság, szerep 2) Hozzáállás, viszonyulás valamihez vagy valakihez.

A CATCH-attitűdskála⁶ kidolgozása során a kutatók abból az elméleti feltételezésből indultak ki, hogy az attitűd három részből tevődik össze: kognitív (ismereti), affektív (érzelmi) és konatív (viselkedési). Ezért a 36 állításból álló kérdőívben 12 állítás az érzelmi, 12 a viselkedési és 12 az ismereti összetevőket vizsgálja. Minden állításnál a válaszadónak kell eldöntenie, hogy a feltett kijelentéssel milyen mértékben ért egyet. A kérdőívben 0 és 40 közötti pont szerezhető.

³ WHO (World Health Organization) (2011): World Report on Disability. Geneva: World Bank Group and World Health Organization.

⁴ Erdei Norbert (2016): A fogyatékkal élő emberek elutasításának és elfogadásának története napjainkig és helyzetük a mai oktatási rendszerben. In: *Különleges Bánásmód.*, 2(3), 41–49.

⁵ 1998. évi XXVI. törvény a fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról. [online] Netjogtárban. URL: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99800026.TV>

⁶ Bossaert, G. – Petry, K. (2013): Factorial validity of the Chedoke-McMaster Attitudes towards Children with Handicaps Scale (CATCH). In: *Research in Developmental Disabilities*, 34(4), 1336–1345.

A Harter-féle „Globális önértékelési skála”⁷ egy olyan általános mérték, amely azt fejezi ki, hogy a megkérdezett gyermekek/fiatalok mennyire kedvelik önmagukat, elégedettek-e önmagukkal, illetve azzal, ahogyan az életüket élik. A kérdőívben 6 és 24 közötti pont szerezhető.

2. Módszer

Validált anonim kérdőívcsomagot használtam (1. melléklet), mely a kitöltőre és a kitöltő fogyatékossgokkal kapcsolatos alapismereteire vonatkozó kérdések mellett tartalmazza a CATCH (Chedoke-McMaster Attitudes Towards Children with Handicaps Scale) attitűdskálát, valamint a Harter-féle Önértékelési Skálát.

A kérdőíveket Igazgatónő engedélyével a 7–11. évfolyam „A” osztályos tanulói töltötték ki, összesen 150-en, 2018 decemberében. Az adatokat Excel-program segítségével dolgoztam fel. Felmérésem nem reprezentatív.

Nemzetközi vizsgálatokban – melyeket három kontinens hét országában készítettek 1986 és 2016 között 7–26 éves korosztályban – a CATCH-átlagpontoszámok 22,55 (Nigéria) és 32,4 (Izrael) között voltak. A hazai két kutatásban az átlagpontoszám 22,21 (14,44–32,78)⁸.

3. Eredmények

3.1. Az „A” kérdőív adatainak ismertetése

Egy kivételével mindenki hallott már a fogyatékossgokról, szinte kivétel nélkül több forrásból is, jellemzően szülővel és tanárral beszélgettek erről a témáról.

A válaszadók 73%-a olvasott vagy látott már fogyatékossggal kapcsolatos könyvet vagy filmet. Magasabb számban láttak filmet (jellemzően TV-ben), mint olvastak volna. Az ismeretszerzés platformja 67%-ban az internet volt.

Három válaszadó kivételével mindenki találkozott már fogyatékossggal élővel. Az alábbi táblázatban az egyes fogyatékossggal élőkkel való találkozások arányát foglaltam össze.

⁷ Harter, S. (2012): Self-Perception Profile for Children: Manual and questionnaires (Grades 3 - 8). Denver: University of Denver.

⁸ Pongrácz Kornélia (2017): *Többségi tanulók fogyatékossggal élő társakkal szembeni attitűdjének vizsgálata*. [Doktori (PhD) disszertáció].

Fogyatékoság fajtája	Találkozások aránya %-ban
Látássérült	74,00
Hallássérült	30,67
Mozgássérült	87,33
Értelmileg akadályozott	53,33
Beszéd fogyatékos	46,67

1. táblázat: Találkozások aránya a fogyatékoságok fajtája alapján

3.2. A „B” kérdőív adatainak ismertetése

A válaszadók átlagéletkora 14,99 év, legfiatalabb 12,2, legidősebb 17,6 éves. A fiú-lány arány: 58/92. A válaszadók 70%-a teljes családban él (édesanyával, édesapával), 83%-ának van testvére (testvérek számának átlaga: 1,61). A mintában lényegesen nagyobb arányban vannak magasan képzett szülők, mint a társadalmi átlag. Valószínűleg ebből adódik, hogy a megkérdezettek otthonában található könyvek száma magas, átlagosan több mint 300 könyv. A válaszadók nagy része az átlagos életszínvonal felett él (állításuk szerint).

A diákok 4,67%-a saját iskolai teljesítményüket a tanárok szemével nézve átlagon alulinak gondolja, míg 62,67%-a átlagon felülinek.

A kitöltők 64%-a iskolán kívüli szabadidős foglalkozásokon, 47%-a egyéb sport- vagy tehetséggondozó órán vesz részt.

Az osztályközösség összetartását 5 állítással Likert-skálán mértem. Ezek összesítését 1-től 5-ig számokra fordítva az alábbi táblázatban összesítettem.

Osztályközösség megítélése 1-től 5-ig (átlag)	
7. osztály	3,69
8. osztály	3,72
9. osztály	3,45
10. osztály	3,56
11. osztály	4,19
Összesen	3,70

2. táblázat: Osztályközösség megítélése

A tanulók 75%-a naponta kommunikál barátaival telefonon vagy interneten. 83,33%-uk általánosságban boldognak érzi magát.

3.3. A „C” kérdőív adatainak ismertetése

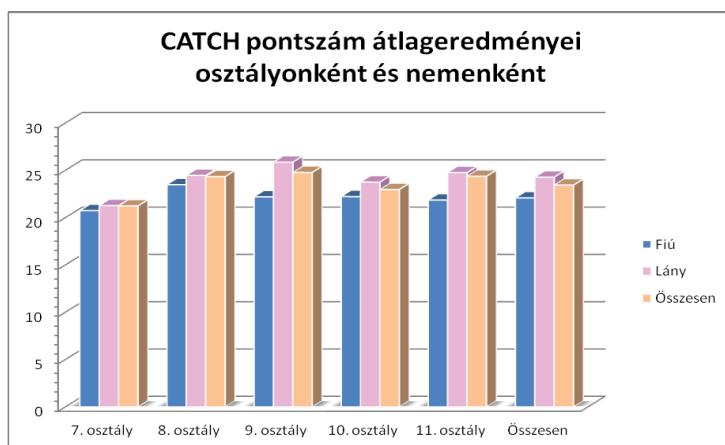
A 150 megkérdezett közül 2 fő jelezte apró (hivatalosan nem is annak számító) fogyatékoságát. A kitöltők családjában, baráti körében 24 illetve 23 esetben található fogyatékossgal élő.

A kitöltők osztályonkénti száma, az osztályok nemenkénti és összesített CATCH-pontértékeit az alábbi táblázatban foglaltam össze.

CATCH-pontszám átlageredményei osztályonként			
	Fiú n = 58	Lány n = 92	Összesen N = 150 (min-max)
7. osztály (34 fő)	20,73	21,26	21,23 (10,86 – 27,78)
8. osztály (36 fő)	23,48	24,45	24,33 (16,11 – 30,56)
9. osztály (27 fő)	22,19	25,86	24,77 (18,06 – 31,11)
10. osztály (30 fő)	22,22	23,75	22,97 (18,06 – 28,33)
11. osztály (23 fő)	21,85	24,76	24,36 (19,17 – 35,83)
Összesen	22,08	24,27	23,44 (10,86 – 35,83)

3. táblázat: CATCH-pontszám osztályonként

Az iskola CATCH-pontátloga csaknem teljesen egyezik egy 2016-ban Barbadoson készült hasonló elemszámú vizsgálat eredményével.⁹

1. diagram: CATCH-pontszám átlageredményei osztályonként és nemenként

⁹ Blackmann, S. (2016): Barbadian students' attitudes towards including peers with disabilities in regular education. In.: *International Journal of Special Education*. 31(1), 135–143. p.

3.4. A „D” kérdőív adatainak ismertetése

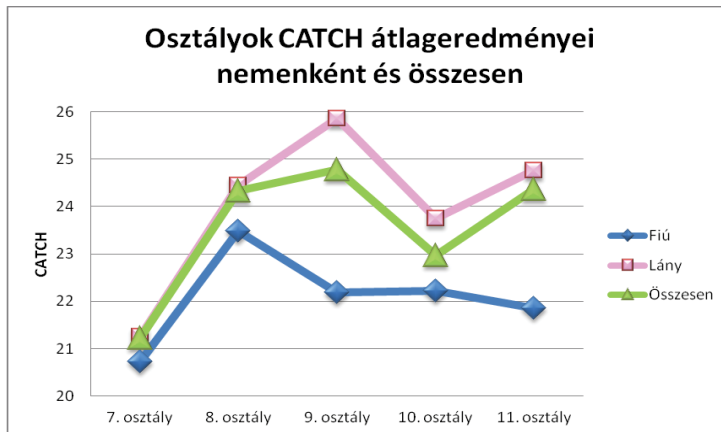
Önértékelési skála eredményei: a kitöltők pontátlagja 17,46 (8–24), szórása 3,45. Az osztályonkénti átlagok az alábbi táblázatban láthatók.

Harter-féle önértékelési skála átlageredménye osztályonként	
7. osztály	17,17
8. osztály	16,57
9. osztály	17,56
10. osztály	18,77
11. osztály	17,39
Összesen	17,46

4. táblázat: Harter-féle önértékelési skála eredménye

3.5. Összefüggések a vizsgált kérdések és az attitűd között

- a) Nemek közötti különbség: minden korcsoportban a lányok attitűdje pozitívabb a fiúkénál (0,53 és 3,67 pont között). Több nemzetközi tanulmány is erre a következtetésre jutott.

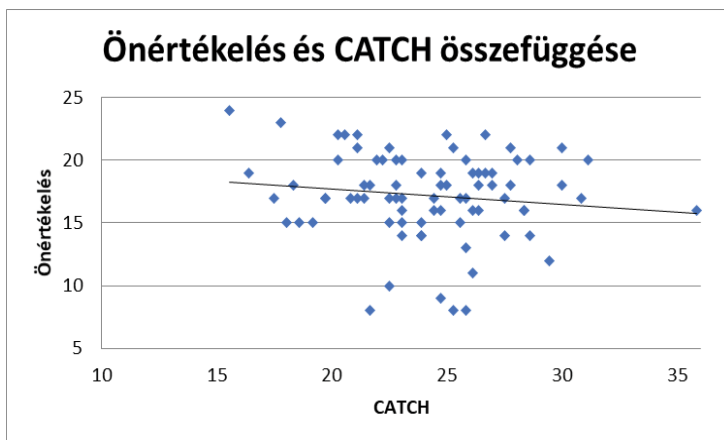

2. diagram: Osztályok CATCH-eredményei nemenként és összesen

- b) Életkor: A lányok és a fiúk CATCH-attitűd-értékeinek minimális csökkenése 7. és 9. évfolyamon az életkori sajátosságoknak tudható be. Egyebekben más kapcsolatot nem találtam. (5. diagram)
- c) Kapcsolat a fogyatékossgal: fogyatékossgal élő személy a családban és az attitűd között lehet összefüggés, a fogyatékos családtaggal kapcsolatban

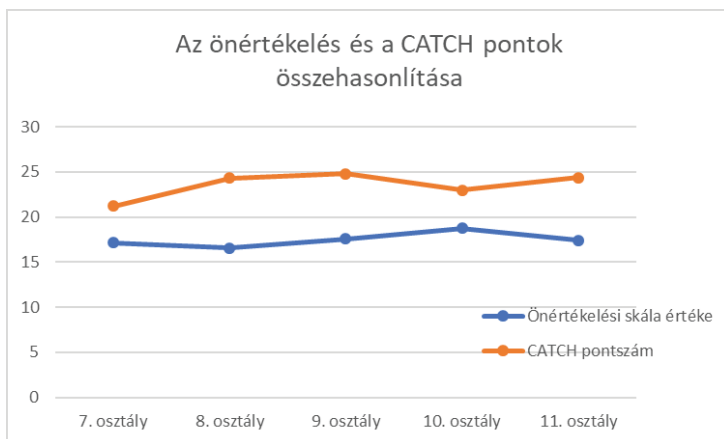
lévő válaszadók CATCH-pontértéke 6,82%-kal magasabb, mint akinek nincs a családjában fogyatékos.

- d) Előzetes ismeretek: Az előzetes ismeretekkel rendelkezők CATCH-pontértéke minimálisan magasabb az átlagnál, befolyásoló tényezőként kizárható.
- e) Tanulmányi eredmény: a saját magukat átlagon alul értékelő diákok CATCH-pontértéke 14,22%-kal alacsonyabb a tanulói átlagnál. Egyebekben nagyfokú eltérést nem tapasztaltam.
- f) Önértékelés: az önértékelési skála eredményei és a CATCH-pontszámok között lineáris összefüggést nem találtam.

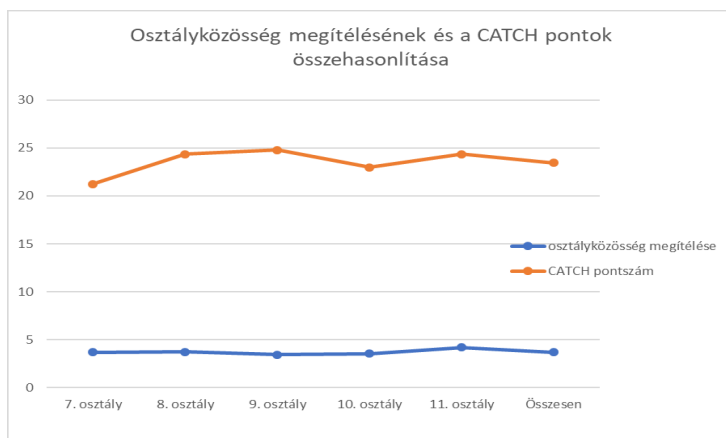
3. diagram: Önértékelés és a CATCH összefüggése

A diagramot tanulmányozva azonban érdekes kép tárult elém: mintha a két görbe tükörképe lenne egymásnak.

4. diagram: Önértékelés és a CATCH-pontok átlagának összefüggése

- g) **Életminőség:** két csoportba soroltam a válaszadókat. Az átlagosnál jobb vagy nagyon jó életszínvonalat vallók CATCH-pontszáma 3,58%-kal alacsonyabb, míg az átlagos vagy az alatt élők 3,07%-kal magasabb pontszámot értek el az összátlagnál. Ezeket az adatokat a jövőben érdemes lenne tovább vizsgálni.
- h) **Osztályközösségről való vélekedés és a CATCH-pontszám között nem lát-
szik összefüggés.**

5. diagram: Az osztályközösség és a CATCH összehasonlítása

4. Összegzés

Az adatok tükrében megállapítható, hogy a lányok attitűdje minden korosztályban magasabb, mint a fiúké. Azok a gyerekek, akiknek a családjában vagy a közvetlen környezetében van fogyatékos, nagyobb empátiával fordulnak a fogyatékosok felé. Úgy tűnik, hogy a mintában az életszínvonal fordítottan arányos a fogyatékosokhoz kapcsolódó attitűdre. Egyebekben egyetlen egyéb vizsgált tényezővel sem mutatható ki összefüggés.

Fontos, hogy beszéljünk a fogyatékosokról, és ne fordítsuk el a fejünket, ha sérült emberrel találkozunk.

Ha abból indulunk ki, hogy a fogyatékosokkal szembeni/melletti attitűd három komponens együttes hatása, akkor hiszem, hogy ez fejleszthető. Több ismerettel, érzékenyítéssel és a viselkedésünkre való odafigyeléssel a hazai átlag körüli értékek javíthatóak lennének.

Miközben az interneten a dolgozathoz forrásokért kutakodtam, találtam egy hihetetlenül igaz és egyszerű mondatot, amely azóta is megmaradt bennem: „Az egyetlen fogyatékoság az életben a rossz hozzáállás.”

5. Irodalomjegyzék

- » 1998. évi XXVI. törvény a fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról. [online] Netjogtárban. URL: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99800026.TV> [2019. 01. 23.]
- » Blackmann, S. (2016): Barbadian students' attitudes towards including peers with disabilities in regular education. In.: *International Journal of Special Education*, 31(1), 135–143.
- » Bossaert, G. – Petry, K. (2013): Factorial validity of the Chedoke-McMaster Attitudes towards Children with Handicaps Scale (CATCH). In: *Research in Developmental Disabilities*, 34(4), 1336–1345.
- » Erdei Norbert (2016): A fogyatékkal élő emberek elutasításának és elfogadásának története napjainkig és helyzetük a mai oktatási rendszerben. In: *Különleges Bánásmód*, 2(3), 41–49.
- » Harter, S. (2012): *Self-Perception Profile for Children: Manual and questionnaires* (Grades 3–8). Denver: University of Denver.
- » Pongrácz Kornélia (2015): Tanulók fogyatékossgal élő társakkal szembeni attitűdjének vizsgálata. In: *Gyógypedagógiai Szemle*, 43(4), 1–23. p.
- » Pongrácz Kornélia (2017): *Többségi tanulók fogyatékossgal élő társakkal szembeni attitűdjének vizsgálata*. [Doktori (PhD) disszertáció].
- » WHO (World Health Organization) (2011): *World Report on Disability*. Geneva: World Bank Group and World Health Organization.

BALOGH LAURA¹

Házasságkötések a kúlai Szent György-templomban 1771 és 2017 között

1. Bevezetés

Az idén megkezdődött a Külhoni Magyar Családok Éve. Ennek jegyében kutatásunk középpontjában a családalapítás áll. Az emberélet fordulójának fontos állomása – a születés és a halál mellett – a házasság, illetve annak megünneplése, a lakodalom. Munkánkban egy nyugat-bácskai kisváros, Kúla katolikus lakosságának házassági mutatóit fogjuk vizsgálni.

A vajdasági Kúla (Kula) Bácska szívében elhelyezkedő település, mely egyben a róla elnevezett község központja is. A Bácskai-Nagy-csatorna szeli át, ami a Duna–Tisza–Duna csatornahálózat részét képezi. Egykor a Ferenc-csatorna nevet viselte. Hossza 118 km, mellyel nagyban hozzájárult az öntözés javításához és a hajóforgalom fellendítéséhez. Tervezője és kivitelezője Kiss József volt öccsével, Gáborral együtt.

1792-ben alapították meg Európa első részvénytársaságát, az első cs. k. szab. Dunagőzhajózási társaságot. A hajóforgalom 1802-ben indult meg. Mérföldenként 1 krajcárt kellett fizetni az árura, de megérte, mivel 20-30 nappal rövidítették meg így a búza szállítását. Sajnos a Verbászig eső rész mára a kontinens egyik legszenyvezettebb szakaszává vált. Ezt már ökológiai katasztrófának lehet nevezni a megritkult élővilág miatt. Különösen Verbásznál a csatorna már úgy eliszaposodott, hogy a víz mélysége alig haladja meg a 40 cm-t. A Mississipinek nevezett patak vize is annyira elapadt, hogy inkább vízelvezetésre szolgál a magasabban fekvő területekről.

¹ A Petófi Brigád Általános Iskola (Szerbia) 8. osztályos tanulója (cvetanovicmarta@gmail.com).
Mentortanára: Cvetanovity Márta (cvetanovicmarta@gmail.com).

A lösztalajú Telecskai-dombok a várostól keletre húzódnak, átlagmagasságuk 86 méter. A dombok lábánál alapították településünket. A régészeti leletek alapján már a középkor előtt is lakták. Bán Dobra, Kis Dobra, Örs, Kenyeres falvak vették körül. Keresztúr, a szomszédos falu neve is szerepel a források alapján elkészült térképeken (Bács-Bodrogh Vármegye Egyetemes Monográfiája). Neve, „kula” török eredetű szó, várat, tornyot, bástyát jelent. A régi feljegyzések szerint Földvárnak és Várszőgnek nevezett települések is voltak itt.

A legutóbbi népszámlálási adatok szerint 2011-ből a nemzetiségi összetétel nagyon színes. Többségében szerbek és montenegróiak élnek itt. A nemzeti kisebbségek közül még magyarok, ruszinok, ukránok, valamint a németek leszármazottjai lakják. Városunk lélekszáma 17866 főt tett ki akkor, amely mára megfogyatkozott. A magyar lakosság a statisztikai kimutatás szerint 2310 fő. Számarányunk a 12,92%-ot éri csak el, így kettős szórványban élünk. A község népessége 43101 lakos. A következő helységek közt oszlik meg: Kúla, Cservenka, Szivác, Bácskeresztúr, Veprőd (Kruščić), Istensegíts (Lipár). Újkúla, Újcservenka és Kisszapár lakossága alig néhány száz főt tesz ki összesen. A népsűrűség 100,5 l/km². Istensegits különös neve az 1941 és 1944 közt idetelepített csángóktól származik, amely az otthagytott falujukra emlékeztetett.

Kúlán a magyar lakosság az Alsóvárosban él idősödő háztartásokban. A felsővárosi helyi közösségben kisebb számban vannak jelen. Becslések szerint a magyarok száma az ezredfordulótól 15%-kal csökkent.

Az egykor virágzó gazdaság mára leépült. A Mann és Társa sörgyár az első volt Vajdaságban. 1812-ben létesült itt, utána Apatinba vitték át. A helyiek az épületet ma is Sörgyárnak nevezik. A régi térképeken a komlóültetvényeket is berajzolták. Azóta a város oda is terjeszkedett. Híresek voltak a lóvásárai, melyek három napig is eltartottak. Szántóversenyt is rendeztek, mivel ekegyár működött itt. A kendergyárban is dolgoztak, ameddig alapanyag volt.

A „Sloboda” posztógyár, az „Istra” fémgyár, a „Krámer” bútorgyár, a „Kulatrans” közlekedési vállalat, a „Tehnika” szerelékgyár, az „Eterna” bőrgyár és a „Bratstvo” téglagyár elbocsátotta munkásait, és kapuit bezárta. A malom működik, az Aska cipőgyár, meg a magánvállalkozók kisebb ipari egységei. A vasúti összeköttetés Zombor és Újvidék felé napi három járatra csökkent. Végül lezárták, mert nincs elég pénz egy gyógyfürdő kiépítéséhez.

A fenntartható fejlődés érdekében nagyon sok tennivaló van még vidékünkön, ami a környezetvédelmet és a gazdaság fellendítését illeti. A környezettudatos viselkedés tőlünk függ.

A demográfiai változások keretében a házasságkötések számának alakulásával foglalkoztunk egy igen hosszú időszakra kivetítve. Az eddigi munkákban az 1771 és 2000 közötti periódus feldolgozására lertünk. Mi az ezredfordulótól a 2017-es évvel bezárólag dolgozzuk fel a rendelkezésünkre álló adatokat, majd elemzéseket

végzünk ezek alapján. (Egyes mutatóknál a 2015-ös évvel bezárólag, forrásanyag híján.)

A demográfia a népesedés statisztikai, számszerű adatait vizsgáló, elemző tudomány. Tanulmányaink során a tankönyvekben már találkoztunk ezzel a definícióval, meg a natalitás (élveszületettek száma) ezer lakosra kivetítve, a mortalitás (elhalálozottak száma) és a kettő közötti különbség, azaz a természetes szaporulat kifejezésekkel. Az új fogalmak a depopulációra (a népesség számának csökkenésére) és a nupcialitásra (a házasságkötésekre) vonatkoznak. A nupcialitás témakörben a házasulandók száma mellett az életkorukat, és ebből kifolyólag a köztük levő korkülönbséget mutatjuk ki táblázatban.

Az azonos vezetéknevetet a településen belül (izorúmiát) is lehet tanulmányozni. Érdekes utánajárni annak is, hogy milyen távrolról valók a házasulandó párok – ezt maritális disztancának hívják –, hogy mindketten helybeli, vagy a vőlegény, esetleg mindketten vidékről jöttek, azaz „jövevények” voltak-e, hogy az első, illetve a második házasságról volt-e szó, mivel a megözvegyült személyek is újabb egyházi esküvőt tarthatnak.

Ezekre a kérdésekre keressük a statisztika segítségével a válaszokat. Grafikon formájában jelenítjük meg a kapott adatokat.²

2. A kúlai Szent György katolikus plébánia házassági anyakönyvének adatai

A házassági anyakönyvi adatok a községházán nem állnak a rendelkezésünkre, így a helyi katolikus plébániához fordulunk, ahol szívesen segítségünkre voltak. Juhász György esperes plébánostól megtudtuk, hogy két év múlva a templom alapításának 250. évfordulóját ünnepelhetjük. Ez az épített kulturális örökség szempontjából fontos, mivel egyike a legrégebbieknél Vajdaságban. (Az idén külön felhívják a figyelmet Európa-szerte az ilyen értékekre).

Születési anyakönyveket a plébánián 1770 óta vezettek az idetelepülő ferencesek. A házasulandókról egy évvel később kezdtek a feljegyzéseket latin nyelven. Érdekes megemlíteni, hogy a császári kincstár mint patrónus (támogató) emelte a templomot. A bejáratnál elhelyezett vörösmárvány táblán ez a szöveg áll: „MARIA THERESIA AUGUSTA REGNANTE Anno Domini 1770”, vagyis „Mária Terézia császárnő dicső uralkodása alatt az Úr 1770. évében”.

Nagy változások történtek az egybekeltek életkora meg az esküvők számának tekintetében. A mellékletben található táblázatokból kitűnik, ahogy megtudtuk, hogy a pusztító kolera idejében 1836-ban és 1873-ban a magas elhalálozás miatt

² Szerző nélkül (1971): *Két évszázad emlékére*. Kúla: Kúlai római katolikus egyházközség.

(387, illetve 470 személy) visszaesett az esküvők száma. Az I. és II. világháború alatt szintén ez volt tapasztalható. Az I. világháború befejeztével 1919-ben a maximumot érte el 166 esküvővel (13,8 átlagban, havonkénti lebontásban). A II. világháború után bekövetkezett a német lakosok kitelepítése, ami jelentős kihatással volt. A hívek száma 7054-ről 4800-ra csökkent. Figyelemre méltó tény, hogy 65 év után ez a különbség megegyezik a jelenlegi összmagyarország számával.

Az 1971-ből származó adat szerint 1405 katolikus család élt itt. Átlagban 3 főt számítva egy családban ez kb. 4200 személyt jelent. Azóta csak becslések vannak. Jelenleg a hívők becsült száma 2000 körül van.

Konfesszionális (vallási hovatartozási) adatok a hívőkről csak az egyházi felmérésekből ismeretesek. Az egyházi engedély szigorú elv volt. A párválasztási lehetőségek keretben tartását jelentette, vagyis azonos vallásúak köthettek egyházi házasságot. Ha ez nem így jött össze egy szerelem folytán, az egyik félnek nyilatkozni kellett arról, hogy elfogadja házastársa vallását. A születendő gyermekeit is ebben a szellemben fogják nevelni.

1894 októberétől kötelezővé vált Magyarországon a polgári házasságkötés is (világi esküvő). A párok legtöbbször először ezen a hivatalos eseten vettek részt, utána következett az egyházi esküvő. Ez íratlan szabály volt.

Városunkra az volt jellemző a XIX. sz. végétől, hogy a szerbek, magyarok, németek hasonló arányban voltak. Betelepítések történtek 1946 és 1952 közt. A múlt század derekától az élénkülő gyáripar vonzotta ide a lakosokat. Nemcsak a környékről, hanem más köztársaságból is érkeztek. Itt főleg a horvát katolikusra vonatkozik az egyházhoz való kötődés. Az 1990-es évektől kezdve is érkeztek hívek, kiknek felmenői régen itt éltek.

Ezzel szemben a negatív irányba történő változások a következőképpen foglalhatók össze. Az asszimiláció (beolvadás) folyamatában a nemzeti és vallási hovatartozásukat adták fel sokan a szocializmus korában. Az ateista (nem vallásos) nézeteket vallók száma ugrásszerűen megnőtt ezekben az évtizedekben.

A következők közül ki kell emelni, hogy nyelvi kódváltás azóta is folyamatosan jelen van. Egyes magyar családok példázják, hogy egy gyermeküket magyar tagozatra írtatták, az utána következőket pedig szerb tagozatra a „jobb érvényesülés” jegyében. Így nemcsak a nyelvi és kulturális kötődés lazul meg, hanem az egyházhoz való viszonyulás is.

A népességcsökkenés az 1965-ös évtől indult meg, amikor Nyugatra, főleg a Német Szövetségi Köztársaságba (NSZK) költöztek a családok. Ők lettek aztán a „Gastarbeiterek”. Ezt követte a Kanada vagy Ausztrália irányába történő emigráció. A '90-es évek politikai és gazdasági gondjai miatt is sok család kerekedett föl. Magyarországra vagy Nyugat-Európa országaiba tartottak. Manapság főleg az egyetemi végzettségűek és szakmunkások meg fiatal családok munkakeresése az EU-n belül a jelentősebb. Sok esetben az iskoláskorú gyermekek is szüleikkel tartanak.

Az oktatás terén ez hangsúlyozottan érzékelhető. A jelenlegi nyolcadikosok csak hatan vannak az osztályban.

A natalitás visszaesését abban a táblázatban találjuk meg, ahol 1771-től 2000-ig szemlélhetjük a statisztikai adatokat. Az 1000 lakosra jutó élve születettek száma 1810-ben érte el a maximumot: 67,8%-ot tett ki, míg 2000-ben csupán 5%-ot. Az egy gyermek vállalása – az egykézés – a XX. század felétől azt eredményezte, hogy manapság a „fehér pestisnek” nevezett népességfogyás megfékezésére a demográfusok külön stratégiát dolgoztak ki.³ Hazánkban az idei év januárja óta megemelt családi pótlékot fizetnek ki a harmadik és a negyedik gyerek után. Szerbia lakossága egyike a legelőregedettebb társadalmaknak Európában. Félő, a következő évtizedekben nem lesz, aki eltartsa az idős nyugdíjasokat. Az élethossz megnövekszik, ez a korfán is észrevehető, mert egyre inkább fenyőfa-formát ölt. Juhász György esperes, plébános szerint 1965-ig a születettek és elhalálozottak száma egyenlő volt. 2015-ben 20 keresztelés és 60 temetés volt.

A házasság védőszentje Szent Miklós. Az egyházi tanítás szerint a házasság bensőséges, személyes, egész életre szóló kötelék férfi és nő között, mindkettő kifejezett egyetértésével. Egész Európára jellemző, hogy válságban van a házasság. A 2000-tól 2017-ig terjedő időszakban a Szent György-templomban összesen 101 házasságot kötöttek. Ez átlagosan közel 6 évente, pontosabban 5.94. A 2001-es évtől kezdve sajnos egy számjegyűek a mutatók. A tavalyi év a minimum 1 esküvővel. A kapott információk közt a 2016-os évre nincs meg az összes részletes adat (4 párra), továbbá a 2017-es évre sem. Így a teljes 2015-ös évvel bezárólag dolgozzuk fel az adatokat. Bővebben a mellékletben található meg a grafikonokkal együtt. 2001 és 2015 között a 94 pár közül 63 pár kúlai, azaz 67,02%. Ez több mint 2/3, ami igen magas arány. Ebből azt a következtetést lehet levonni, hogy Kúla zárt közösség (endogám). A 2002-ben házasodott párok (9) mind helyiek voltak, ugyanúgy 2008-ban is (4), és 2012-ben 3 pár is.

Kúlai volt a vőlegény, vidéki a menyasszony 10 esetben. Kúlai volt az ara, vidéki volt a vőlegény 9 esetben. Mindketten vidékiek voltak 12 esküvőnél. A hazai vidéki házaspárok közül kizárólag Vajdaság területéről érkeztek az alábbi helységekből: Kishegyes, Torzsa (Savino Selo), Bácskeresztur (Ruski Krstur), Újvidék, Szenttamás, Topolya, Doroszló, Bácskertes, Szabadka, Bácskossuthfalva, Gunaras, Tóba, Nagybecskerek (Zrenjanin), Becse.⁴

A maritális disztanca 8 km-től 135 km-ig húzódik. Külföldről Magyarországról (Budapest, Kiskunhalas, Csátalja), Ausztriából és Németországból érkeztek. Valószínű, kötődésük van Kúlához.

³ Cvetanović, Milan (Évszám nélkül): *Házasságkötések a katolikus lakosság körében -3- 1771–2000.* Újvidék Szerbia, Vajdaság: Szemináriumi munka.

⁴ Czékus Géza (2002): *Kishegyes múltja a demográfiai adatok tükrében.* Tóthfalu: Logos.

Az adatok mellé a személyek nevét nem kaptuk, ezért az izonímiát nem tudtuk vizsgálni. A legfiatalabb vőlegények 21 évesek voltak, a legidősebb 85 éves. A legfiatalabb menyasszony 18 éves volt, a legidősebb 69 éves. A legnagyobb különbség a házasulandók közt 23 év. Hat pár volt egyidős. Az átlagéletkor a férfiaknál 32,05 év, a nőknél 29,53 év. Arról, hogy első vagy második házasságról van-e szó, az özvegyeknél nincs külön kimutatás. Ez a tény növelte meg az átlagéletkort mindkét nemnél.

Az előző, 1771–2002-es időszak két periódusra lett osztva: 1946-ig és 1917 és 2000 közt. Az elsőben 27,9 év és 23,1 év az átlag, a másodikban 29,1 év és 24,6 év. A XXI. században a férfiak átlagéletkora 2,95 évvel, míg a nőké 4,93 évvel emelkedett az előző századhoz viszonyítva. Ami az általunk vizsgált 15 éves időszakot illeti, egy kiskorú sem volt, míg a régebbi időkben ez nem ment ritkaságszámba.⁵

3. Összegzés

Meg kell említeni az utóbbi évtizedekben növekvő válások számát. Ez a polgári jogi ügyintézésre van sok súlyos következménnyel. Emiatt körüljártuk e témát a SWOT-elemzés keretében. Igyekeztünk összeszedni azokat a tényezőket, melyeket figyelembe kell venni az ok- okozat tanulmányozásánál. Az erősségek és gyengeségek belső tényezők, melyekre hathat az egyén, míg az utolsó kettőt a külső tényezők befolyásolják. Reméljük, a szerelem nem ennyire aprólékos dolgokra fókuszál, de pontosabb, áttekinthetőbb képet lehet kapni ily módon.

4. Irodalomjegyzék

- » Czékus Géza (2002): *Kishegyes múltja a demográfiai adatok tükrében*. Tóthfalu: Logos.
- » Cvetanović, Milan (Évszám nélkül): *Házasságkötések a katolikus lakosság körében -3- 1771–2000*. Újvidék Szerbia, Vajdaság: Szemináriumi munka.
- » Szerző nélkül (1971): *Két évszázad emlékére*. Kúla: Kúlai római katolikus egyházközség.

⁵ Cvetanović Milan: i. m.

KÓSI RÉKA¹

A Mesztegnyői HONI Néptánc Együttes története

1. Bevezetés

Ez az első év, hogy részt veszek kutatómunkában. Már három éve táncolok a mesztegnyői HONI néptánccsoportban. Nagyon szeretem ezt csinálni, mert azon túl, hogy sok új táncot tanulunk, nagyon jó a kapcsolat a csoport tagjai között. Sok helyen fellépünk, és mindig nagy sikert aratunk.

A vezetőnktől megtudtam, hogy a tánccsoport már több generáció óta működik. Elhatároztam, hogy felkutatom a csoport történetét. Nagyon foglalkoztatott, hogy ki alapította a tánccsoportot, és hogy akkoriban mégis hogyan működött az együttes.

2. Kutatás menete

Először meghatároztam, hogy a kutatásom mely tudományterületeket érinti. Ezek a következők: humántudományok (néprajz), művészetek (tánc), történelem.

Ezt követően a könyvtárban és az interneten, valamint a mesztegnyői Honismereti Kör archívumában kerestem a témával kapcsolatos könyveket, folyóiratokat és egyéb dokumentumokat. Mivel kevés írásos dokumentumot találtam, ezért úgy döntöttem, hogy felkeresek olyan embereket, akik valamikor a néptánccsoport tagjai voltak. Tőlük szerettem volna megtudni minél többet a csoport létrejöttéről, munkájáról, fellépéseiről.

Előzetesen a következő kutatási kérdéseket fogalmaztam meg: Mikor kezdte működését a csoport? Ki volt az első vezetője? Kik voltak az akkori tagok? Milyen

¹ Mesztegnyői Bárka Alapítvány, 8. osztályos tanuló (oszjanos51@gmail.com). Mentortanára: Ósz János (oszjanos51@gmail.com).

táncokat tanultak? Milyen rendezvényeken léptek fel? Hogyan változott napjainkig a létszámuk, tevékenységük?

Az eddig összegyűlt kutatási anyag alapján az alábbi hipotéziseket fogalmaztam meg:

Feltételezem, hogy Kövesdi Tiborné Gizi néni előtt volt már néptáncsoport.

Úgy gondolom, hogy a megalakulás óta folyamatosan csökkent a táncosok száma.

3. A mesztegyői néptáncsoport múltja

Az általam felkutatott legidősebb táncos, Borsos János elmondta, hogy tudomása szerint már a háború előtt is működött táncsoport. Ők azonban még nem voltak igazán szervezettek, nem volt állandó vezetőjük. Leginkább egy-egy lelkes tanító irányította, szervezte őket. A fellépéseik sem voltak rendszeresek, inkább csak jelesebb falusi eseményekhez igazodtak. Nem nagyon lépték túl a falu határát. Aztán a háború még ezt is teljesen megszüntette. A néptáncsoport tényleges megalakulására az 1960-as évek elejéig kellett várni.

4. A táncsoport alakulása generációról generációra

4.1. Kövesdi Tiborné Gizi néni, az alapító

1. kép: Kövesdi Tiborné

Kövesdi Tibornét 1934-ben Gál Gizella néven hozta a gólya egy szegény szabolcsi parasztcsaládba. 1954-ben „házasodott be” a somogyi kis faluba, Mesztegyőre, ahol gyermekei születése után 1961-ben alsó tagozatos tanítónőként helyezkedett el. Pályája kezdete korántsem volt egyszerű, mivel nem ismerték, bevándorló „gyűttmentnek” számított, így a falu vezetősége és a nevelőtestület tagjai eleinte bizalmatlanul fogadták. Fiatalos lendülete, nyitottsága és örökké tevékeny természete azonban hamar túllendítette a beilleszkedési nehézségeken.²

4.2. Az első generáció a '60-as években

2. kép: A 60-as évek csapata a saját zenekarral

Még 1960-ban elindult a honismereti mozgalom, amelynek célja elsősorban a népi és mozgalmi hagyományok gyűjtése és feldolgozása, nem utolsósorban pedig ezeknek az úttörőmozgalomba és a KISZ-be való beépítése volt. A feladatot megyei és országos szinten is támogatták, ennek ellenére kevesen csinálták. Mivel Gizi néni ekkoriban fejezte be a tanítóképző főiskolát, első kézből találkozhatott az új elvekkel, könnyebben kapcsolódott az új nevelési irányzatokhoz. Mindig tette-re kész alkataból adódóan nagyon rövid idő alatt kivirágoztatta a faluban a Honismereti Kört („Honi”), melynek megyei szinten is egyedülálló sikerei szinte azonnal megmutatkoztak. Már az 1961-es tanítói kinevezésével ráosztották a helyi népművelői feladatokat is, ezzel sorsa megpecsételődött. Az akkori faluvezetés ezzel kívánta ösztönözni a fiatal tanítónőt, hogy fogja össze valahogy a fiatalokat, ezzel

² Péntekné Kövesdi Kata – Kövesdi Tiborné (2018): *Egy mesztegyői tanítónő és népművelő munkásságának bemutatása*. [Kézirat] 2. p.

is bizonyítva, hogy képes a faluért dolgozni. A felkérés nem jöhetett jobbkor, az ötvenes évek zűrzavarában rendre elhalt addigi helyi közösségek helyére Gizi néni egy év alatt tekintélyes létszámú táncszakkört, hagyományörző és honismereti kört szervezett a falusi gyerekekből és fiatalokból. *„Amikor tanítani kezdtem, kötelező bemutatkozásom a Községházán azzal indult, hogy a VB-titkár (Sebők István) és a tanácselnök (Stocker István) megkértek, hogy kezdjek valamit a fiatalokkal. Mivel akkor a faluban nem volt népművelő, így rám osztották a fiatalok összefogását, a falusi ünnepélyek, műsorok megszervezését. Itt dönt el, hogy a tanítóság mellett népművelő is leszek ebbe a faluba, ami két gyerek és egy vidéken dolgozó férj mellett nem volt egyszerű feladat.”* – mondta Gizi néni egyik visszaemlékezésében.³

3. kép: Menettánc

Az 1962-es seregszemplén már ötvenfős népi együttesel léptek fel, soraikban zenekarral, iskolás- és ifjúsági korú tánccsoporttal, egyéb hagyományörzőkkel. A kezdeti sikerek után nem volt megállás, az egyedülálló falusi kezdeményezés híre bejárta a megyét és a fél országot, a falu és a csapat hamar egyfajta módszertani központtá nőtte ki magát. Az eredmények innentől komplex népművelői feladatokat és komolyabb összefogást sürgettek, mivel a színpadra lépések egy idő után már eredeti feldolgozásokat és ruhát kívántak. Így jelentek meg a faluban elismert néprajzi gyűjtők (pl. Erdélyi Zsuzsa, Morvai Péter, Együd Árpád), akik rengeteget segítettek Gizi néninek az igényes műsorszámok és megjelenés összeállításában. Kapcsolata sokukkal évtizedeken át szoros és baráti maradt.

³ Kövesdiné Panyi Antónia (2005): *Volt egyszer egy iskola*. [Szakdolgozat]. 5. p.

A repertoárjukat Somogyi táncokkal kezdték el, majd utána jöttek a szatmári és a dél-alföldi táncok. A somogyi táncokat eleinte átadták, majd ez a szokás elhalványult. Az első korosztály – a táncsoport tagjai – minden héten, naponta munka után mentek próbára. A fellépőruháikat maguk és a családjuk, barátaik segítségével készítették.

4.3. A második generáció a '70-es években

Gizi néni mint tanító folyamatosan gondoskodott az utánpótlásról, akik a '70-es évek elejére már kezdték átvenni a stafétabotot. A '60-as, '70-es években végzett aktív közreműködési munkának és talán nekik is köszönheti Mesztegyő a ma is működő Művelődési Házat, a „Kultúrt”. A Művelődési Ház ünnepi műsorát a Népi Együttes adta. A fellépés után az együttes meghívást kapott Csehszlovákiába, majd 1970-ben Lengyelországba. A csapat fő támogatója a KISZ-bizottság volt. A KISZ két garnitúra (24 főre) szatmári és somogyi ruhát csináltatott, és 24 pár csizmát ajándékozott az együttesnek. Azonban az együttesnek volt egy jellegzetesége, hímzett tulipán a fiúk mellényén és a lányok blúzán. A MESZÖV 14 napos utat ajándékozott Lengyelországba, a Parasztszövetség az ellátást fedezte, ami két hét gondtalan, felejtethetlen, csodás kirándulást jelentett 45 embernek. Ekkor készült az első TV-adás az együttesről, „Szüret Mesztegyőn” címmel. Készítője az a Jávorai Béla volt, aki sok évig a Somogyi Hírlap főszerkesztőjeként is dolgozott. Neki köszönhető a kapcsolat a görög néptáncsoporttal is.⁴

4. kép: Fellépés a '70-es évekből

⁴ Uo. 12. p.

A koreográfiák elsajátítása akkor is úgy működött, mint ma. Akkoriban a kaposvári Somogy Néptánc Egyesülettől járt koreográfus. Gizi néniüket rengeteg helyre hívták, köztük seregszemlékre, falunapokra és hasonló városi és falusi programokra. Sok szép sikert értek el, külföldi, országos, területi és sok más fellépésen. Szaporodtak a díjak, kitüntetések, elismerések. A csapat egyedülálló sikereinek egy személyes tragédia vetett véget 1976-ban, ekkor ugyanis Gizi néni egyetemista lánya, az együttes oszlopos tagja egy balesetben életét veszítette.

Ezek után nem vállalta tovább a csapat vezetését, amely rövidesen feloszlott, viszont a gyerekekkel való foglalkozás továbbra is megmaradt, sőt, eztán indult be igazán.

4.4. A harmadik generáció

5. kép: Gyermek táncosok a '90-as években

A falusi gyerekeket Gizi néni elsősorban a hagyományok gyűjtésébe, gyakorlásába, így az épp aktuális táncsoportokba, valamint a helytörténeti gyűjtemény állandó bővítésébe vonta be, és ez lehetőséget biztosított neki még a leghátrányosabb helyzetű családokból származó fiatalok megszólítására is.⁵

Gizi néni továbbra is lelkesen dolgozott a gyerekekkel. Mindig új dolgokat vezetett be. Például nyári tánc táborokat szervezett, ahol koreográfus segítségével sajátíthatták el az új táncokat.

⁵ Péntekné Kövesdi Kata – Kövesdi Tiborné (2018): *i. m.* 5. p.

4.5. A negyedik generáció

2005-ben Gizi néni meghalt. Gizi néni után Kövesdiné Panyi Antónia vette át a faluház vezetését és minden mást. Vezetésével újra megalakult a táncsoport, azonban sok változáson ment keresztül. Például a táncsoport neve is megváltozott. A régi neve Marcali ÁFÉSZ Mesztegyői „Berzsenyi” Ének-Zene és Táncegyüttes volt, míg a mostani neve Mesztegyői HONI Néptáncegyüttes. A létszám akkor még elég magas volt, de sajnálatos módon ez évről évre csökken.

6. kép: A legújabb generáció

Az ezt követő generáció az én generációm. A mostani helyzet kicsit másabb, mint akkor. Ma már saját népviseleti leltárral büszkélkedhetünk, jelenleg én vagyok a leltárfelelős. Régen mindenkinek 3-4 alszszoknyája lehetett, mára ez azért változott. A kezdők nálunk 3 alszszoknyával indítanak, viszont aki 2 hónapnál több ideje tartozik táncsoportunkhoz, annak akár lehet 4-5 is. Nekem személy szerint 5 db alszszoknyám van. A lányoknak van minimum egy kékfestőszoknyájuk és 3 alszszoknyájuk, ez általában a kezdőknek van. A fiúknak ez persze könnyebb, mivel nekik van csizmanadrágjuk, kalapjuk, ingjük, egy fekete mellényük, na és persze csizmájuk. A leltárban lévő ruhák megőrzése érdekében van egy leltárkönyvünk, amely arra szolgál, hogy személyenként felírjuk, kinél milyen és mennyi ruha vagy kiegészítő van. Viszont a ruhánkkal kapcsolatban, Gizi nénitől átvettem volna azt a tulipános mellényt, csak én hímzés helyett valami praktikusabbra csináltam volna, hogy blúzra is ugyanúgy lehessen rakni (pl.: kitűző). A koreográfiánkat a nyári tánc táborban tanuljuk. Most is jár ki hozzánk tánctanár, aki

betanítja a táncot. Sok helyre járunk fellépni, és még a magyar határt is átlépjük. Természetesen járunk néptáncversenyre is. Tavaly az Együd Árpád Néptáncverse-nyen vettünk részt, amelyen ezüst minősítést szereztünk. Remélem egyre több és több táncos érkezik hozzánk.

5. A hipotézisek igazolása

Az első feltevés az volt, hogy Kövesdi Tiborné Gizi néni előtt volt már néptánc csoport. Ez a feltételezés csak részben igazolódott, mert csak szóbeli közlés alapján tudtam meg, hogy volt régebben is tánc csoport, de nem volt megfelelően szervezett, és a működése csak időleges volt. Erről írásos dokumentumot nem találtam.

A második esetben azt feltételeztem, hogy a táncosok száma folyamatosan csökkent. Ez a hipotézisem sajnos beigazolódott, mert a kezdeti 40-50 fős csoport mára már 14-15 főre zsugorodott.

6. Összegzés

Összegezve megállapíthattam, hogy a néptánc csoport az 1960-as évek elején alakult Kövesdi Tiborné tanítónő vezetésével. Eleinte elsődlegesen a Somogyi táncokat tanulták, de azóta a repertoár már szinte a teljes magyar néptánc hagyományokra kiterjed. A több mint ötven év alatt nagyon sokan, száznál többen vettek részt a csoport munkájában. Azt is megállapítottam, hogy napjainkban már egyre kevesebben jelentkeznek a csoportba, kevesebben hajlandók vállalni az ezzel kapcsolatos folyamatos munkát. Arányaiban kevesen folytatták oktatóként, miután befejezték az aktív táncolást. A jövőben azt szeretném vizsgálni, miért lett kevésbé népszerű a fiatalok körében ez a hagyományörző tevékenység, illetve akik néhány év után abbahagyják a táncot, milyen okból teszik.

7. Irodalomjegyzék

- » Gál József (1993): *Marcali Várostörténet diákoknak*. Marcali: Múzeumi Alapítvány.
- » G. Jáger Márta (1998): *Mesztegnő*. Budapest: Száz magyar falu könyvesháza Kht.
- » Gáborján Alice (1969, 1974): *Magyar népviseletek*. Budapest: Corvina kiadó.
- » Kövesdiné Panyi Antónia (2005): *Volt egyszer egy iskola*. [Szakdolgozat].
- » Marti György (1974): *A magyar nép táncai*. Budapest: Corvina kiadó.
- » Péntekné Kövesdi Kata – Kövesdi Tiborné (2018): *Egy mesztegnői tanítónő és népművelő munkásságának bemutatása*. [Kézirat].

Internetes források

- » Szerző nélkül (Évszám nélkül): Somogyi értékek honlap. [online]. URL: www.somogyiertekek.hu [2019. 02. 10]

SOHLER JUDIT¹

A kéthelyi Hunyadyak Sisi udvarában

1. kép: Sisi. Forrás: Unterreiner, Katarin (2012): Sisi Kaiserin Elisabeth von Österreich Wien. Pichler Verlag, borítólap.

„A történelem alapiskolája ugyanis a helytörténet. Meséig nyúló szárait közvetlen környezeted, családod történetén keresztül ismered meg először. Az események, fogalmak, folyamatok ott íródnak fel a „tiszta lapra”, a mindenre kíváncsi gyermekfejekbe. A világos, egyszerű képletek bővülnek azután falu, város, megye vagy ország – még később – világtörténeté.”²

¹ Mesztegyői Bárka Alapítvány, 7. osztályos tanuló (oszjanos51@gmail.com). Mentortanára: Ósz János (oszjanos51@gmail.com).

² Gál József (1993): *Várostörténet diákoknak*. Marcali: Múzeumi Alapítvány.

1. Bevezetés

Hetedik osztályos tanuló, a Mesztegyői Bárka Alapítvány „Tudósklubjának” tagja vagyok. Idén kezdtem el a kutatómunkát. Azzal szeretnék foglalkozni, hogy a történelem hogyan kapcsolódik a mához. Olvastam a történelemtankönyvemben egy Erzsébet királynőről (Sisiről) szóló kiegészítő anyagot. Erről a témáról többet szerettem volna megtudni, és egy Sisi életéről szóló könyvben találkoztam a „*Caroline, »Lilly« Hunyady*” névvel. A könyv szerint ő volt Sisi kedvenc udvarhölgye. Ennek rögtön utánaolvastam, mert az ismeretségi körünkben is él egy Hunyady-leszármazott. Egy másik könyvben még az is szerepelt, hogy a kéthelyi Hunyady családhoz tartozott Karolina. Mivel Kéthely csak pár falura van tőlem, és Mesztegyő, ahol lakom, régen Hunyady-birtok volt, ezért kutatásba kezdtem. Az előzetes információk alapján a következő kérdéseket fogalmaztam meg:

- Van-e köze az általam ismert Hunyady Józsefnek Karolina Hunyadyhoz?
- Ha van, akkor még hány Hunyady került kapcsolatba Sisivel?
- Hogy került Hunyady Karolina és testvére, Imre kapcsolatba Sisivel?
- Mesztegyőn hány Hunyady-családtag lett kriptába helyezve?
- Imre miért Mesztegyőn lett kriptába helyezve? (Miért nem Kéthelyen?)
- Hol temették el Karolinát?
- Igaz az, hogy Imrének viszonya volt Sisivel?

2. Kutatás menete

Először meghatároztam, hogy a kutatásom mely tudományterületeket érint. Ezek a következők: történelem, az egyes országok története (helytörténet) és az életrajzírás.³ Majd a könyvtárban és az interneten kerestem a témával kapcsolatos könyveket, folyóiratokat. Továbbá felkerestem a szomszéd településen, Kelevízen élő és gazdálkodó Hunyady Józsefet, akiről tudtam, hogy grófi leszármazott, de ezt a címet már nem viseli, és elbeszélgettem vele. Lehetőséget kaptam a nála fellelhető családi dokumentumok tanulmányozására is.

Az eddig összegyűlt kutatási anyag alapján a következő hipotéziseket fogalmaztam meg:

- Feltételezem, hogy Hunyady Caroline-nak (magyarul: Karolina) rokoni kapcsolata van az általam ismert Hunyady Józseffel.
- Úgy gondolom, hogy a kéthelyi Hunyady-ághoz tartozó legtöbb embert a mesztegyői templom kriptájába temették.

³ Schranz András (szerk.) (1995): *A Tudomány Térképe- Kisenciklopédia a tudomány egészéről*. Budapest: Keraban Kiadó.

3. Sisi, a magyarok királynéja

2. kép: Sisi. Forrás: Unterreiner, Katarin (2012): Sisi Kaiserin Elisabeth von Österreich Wien: Pichler Verlag,

„A Magyarországon rendszerint csak Sisiként emlegetett Erzsébet királyné tragikus sorsa jól ismert. Bár szerelmi házasság révén került a Bécsi udvarba, annak szigorú légköre szinte megfojtotta az ifjú császárnét. Erzsébet igyekezett is kitörni díszes börtönéből, ezért élete második felét az osztrák fővárostól távol különféle utazásokkal töltötte”⁴

Wittelsbach Erzsébet 1837. december 24-én, Münchenben született. Bad Ischlben, 1853 nyarán találkozott unokatestvérével, Ferenc Józseffel, akinek Erzsébet testvérét kellett volna elvennie. Helyette beleszeretett az alig 15 esztendőes Sisibe, és megkérte a kezét. Hatalmas pompa közepette 1854. április 24-én került sor Bécsben az esküvőjükre.

A gyermekkorában szinte szűk családi körben és nagy szabadságban felnövő Erzsébet számára drasztikus változást jelentett a bécsi császári udvar rideg világa. A szigorú etikett, az uralkodással járó reprezentációs feladatok sokasága teljesen is-

⁴ Lados Tamás (2018): A vérvő szívű császárné – Sisi utolsó napjai. In: *Múlt-kor Történelmi Magazin*, 2018/Tél, 50. p.

meretlen volt Sisinek. Az ifjú császárné és anyósa már a kezdetektől sem kedvelték egymást, de az igazi konfliktust Sisi gyermekeinek születése hozta el, mivel szinte semmiféle hatással nem lehetett a gyermekek nevelésére. Ezt a feladatot Zsófia főhercegnő és az általa kijelölt nevelők végezték. Igaz, nemcsak Zsófia főhercegnő szívtelenségével, hanem Erzsébet fiatal korával és az akkori uralkodói szokásokkal is indokolható, hogy első három gyermeke nevelésében nem vehetett részt Sisi. Erzsébet első gyermekét 18 évesen szülte, majd még három gyermekük született.

„Az udvari élet fojtó légköréből Erzsébet egy idő után természetesen megpróbált kitörni, és ennek lehetőségét az utazásban találta meg. Első hosszabb távollétére 1860-ban került sor, amikor előbb családja bajorországi otthonába, Possenhofenbe utazott, majd egészségügyi problémái miatt orvosi tanácsra Madeira szigetére költözött fél évre. Ezt követően ezek az »egészségügyi nyaralások« egyre csak szaporodtak. Kedvelt utazási célpontjai közé tartozott például a görögországi Korfu szigete, gyakran járt vadászni Angliába és Írországba, illetve különösen kedves volt Gödöllő is.”⁵

Erzsébet ki nem állhatta az anyósa által kiválasztott és rákényszerített udvarhölgyeit, ezért is érdekes, hogy sikerült kiharcolnia, hogy új, általa kiválasztott személyzet kísérhesse el már Madeira szigetére is, melynek tagja volt Caroline Hunyady és testvére, Hunyady Imre.

Hunyady Karolina 1836. december 26-án született Bécsben, mint akkoriban a legtöbb Hunyady családtag. Karolina nagy valószínűséggel édesapja, Hunyady József kéthelyi gróf (II.) (1801–1869) császári és királyi kamarás ajánlására került Erzsébet mellé első magyar udvarhölgyként.

3. kép: Hunyady Karolina és Imre

Forrás: sternenkaiserin.com/tag/graf-imre-von-hunyady [2019. 11. 06.]

⁵ Uo. 53. p.

Mivel majdnem azonos korúak voltak, ezért valószínű, hogy a több helyen említett szinte barátnői viszonyuk igaz lehetett. Karolina 1871. október 10-én férjhez ment Otto Wilhelm von Walterskirchen grófhoz, aki diplomata volt. Az akkori udvari szokás alapján az az udvarhölgy, aki férjhez ment, már nem maradhatott az udvarban. Nem találtam bizonyítékot arra, hogy tartották-e utána egymással a kapcsolatot. Erről nem maradt fent levelezés, vagy csak még nem kutatta fel senki. Két gyermeke született, Ida Henriette (1877. 05. 13.) és Josef Wilhelm (1879. 05. 10.). Bécsben halt meg, és Wolftahlban temették el.

Hunyady Imre, Caroline testvére 1827. január 13-án született Bécsben. Császári-királyi kamarás, titkos tanácsos, császári-királyi alezredes, aki 1860-ban ugyancsak a császárné kíséretének tagja volt.

„Tanítója, Hunyady Imre gróf percek alatt beleszeretett a császárnéba. Mielőtt perze bármi is kialakulhatott volna – bár Erzsébetet, az akkori (!) Erzsébetet ismerve úgysem lett volna semmi a dologból – Bécsben is megneszelték a dolgot, és azonnal hatállyal visszarendelték a grófot.”⁶

Mivel köztudott volt Zsófia főhercegnő magyargyűlölete, így az is lehet, hogy Sisi azért tanult magyarul, hogy anyósát ezzel is bosszantsa.

Több helyen is azt olvastam, hogy Sisi rettegett az öregségtől, mindig fiatal akart maradni, amiért szinte mindenre képes volt. Azért, hogy karcsú maradjon, szinte éhezett, csak annyit evett, hogy ne haljon éhen. Csodálatos hajzuhatagát naponta órákig fésültette. Azt gondolhatnánk, hogy hiú volt, de találtam egy gondolatát, amely talán megmagyarázza, hogy ezek a külsőségek miért is voltak fontosak neki annyira.

„Az emberek elvárják, hogy mindig szép és elegáns legyek. – mondogatta gyakran. – Sokszor sajnálom, hogy az uralkodók manapság nem élnek olyan pompában, mint a mondák királyai és királynői éltek egykor.”⁷

Túlzásba vitte a sportolást is. Szenvedélyes gyalogló volt: napjai nagy részét nyáron és télen egyaránt négy-öt órányi séta töltötte ki. Sőt, különösebb fáradság nélkül akár kilenc-tíz órát is képes volt gyalogolni. Imádott esőben gyalogolni, bár lehet, hogy azért, mert nem szeretett emberekkel sem találkozni. Gyermekkorától lovagolt. Európa legjobb, legbátrabb lovasa akart lenni. 1867. június 08-án magyar királynővé koronázzák, majd a koronázásukat követően a Gödöllői kastélyban sok időt töltött. Itt lovas vadászatokon, hajtásokon vett részt. Mivel a lovaglás nekem is a hobbim, ezért nagyon érdekes volt olvasni, hogy Sisinek is ez volt az egyik szenvedélye.

⁶ Nemere István (2015): *Erzsébet királyné magánélete. A senki asszonya*. Budapest: Csengőkert Kiadó. 48. p.

⁷ Marie Luise von Wallersee-Larisch (2017): *Sisi udvarában*. Budapest: Európa Könyvkiadó. 60. p.

4. kép: Sisi és családja Gödöllőn

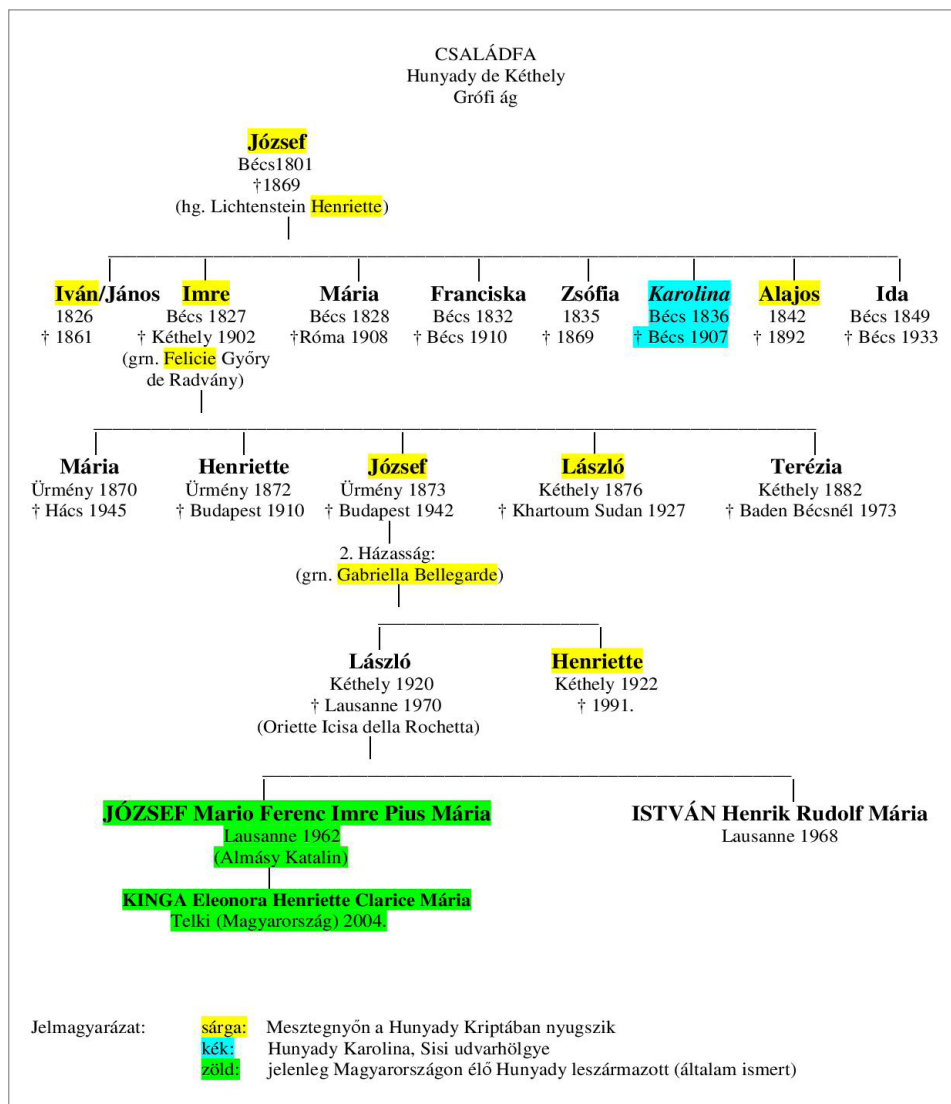
Forrás: www.origo.hu/tudomany/20180910-szazhusz-eve-esett-merenylet-aldozataul-ferenc-jozsef-felesege-erzsebet-csaszarne.html [2019. 01. 12.]

Gyűlölte, hogy folyton kémlelik, ezért még lovaglás közben is nála volt egy legyező, amellyel azonnal el tudta takarni arcát a kíváncsiskodók elől. Furcsa és legendákkal teli élete hirtelen és érdekes módon fejeződött be. 1893. szeptember 10-én az anarchista Luigi Lucheni kezei által lett merénylet áldozata Genfben.

4. A Hunyady család

A Hunyady család Erdélyből, Hunyad városából származik. Onnan 1607-ben Felső-Magyarországon telepedtek le, majd az 1700-as évektől már Somogy megyében, a Balaton déli részén jelentős birtokkal rendelkeztek. Hunyady Antal 1745-ben nyerte el a Kéthelyi előnevet. 1753-ban bárói, majd 1797-ben szentbirodalmi grófi címet kaptak. Gróf Hunyady József (I) (1773–1822) gróf Széchenyi Istvánnal közösen korszerű telivértényészetet alapított. A lóversenyezés hazai meghonosítása nagyrészt az ő nevéhez fűződik.

A huszadik századforduló környékén a Hunyadyak mint kitűnő gazdálkodók szereztek hírnevet, melyet a lótenyésztés, juhászat és a kéthelyi bortermelés alapozott meg. Gróf Hunyady József (III) (1873–1942) a második világháborúig Dél-Balaton legnagyobb bortermelője volt. A kéthelyi birtokhoz tartozott Sáripuszta, ahol a családi kastély is áll, bár ez sajnos ma egy rom.

5. kép: A kéthelyi Hunyady-ág családfája. Forrás: saját készítésű családfa

Karolina Bécsben született, ezért ha járt is Magyarországon, valószínűleg nem Kéthelyen, hanem csak a család ürményi birtokán, amely akkor még Magyarországhoz tartozott. Eddigi kutatásaim nem igazolták, hogy Sisi életében később, a kiegyezést követően Karolina és Imre szerepet játszott volna. Hogy Gödöllőn lehettek-e együtt, az további kutatást igényelne. Ennek ellenére szerintem abban lehetett szerepük, hogy Erzsébet királyné a magyarokkal kapcsolatba került, és országunkat, népünket az ő hatására is jobban megismerte, talán nekik is köszönhető, hogy meg is szerette hazánkat.

6. kép: Hunyady Henriette, Hunyady József János Nepumok Antal Zsigmond (Imre és Karolina szülei)
Forrás: a kép Hunyady József tulajdona

Karolina testvére, Hunyady Imre (szül. Bécs, 1827.) 1869. január 23-án vette el feleségül Felicie Győry de Radvány grófnőt, aki 1913. november 5-én hunyt el Bécsben. Imre 1902-ben Kéthelyen hunyt el, és mindketten Mesztegyőn, a családi kriptában nyugszanak. Hunyady Imre 1882-'83-ban Balatonberényben építette meg a Balaton mellett a legelső kimondottan csak pihenésre szolgáló nyaralót, ezzel a balatoni fürdőkultúra kialakításában úttörő szerepet játszott. Később a tavi kiránduláshoz egy propelleres gőzhajót is vásárolt. Ezzel megelőzte a siófoki strandfürdő 1893-as megnyitását.

7. kép: Hunyady Imre Joachim Ferenc, Hunyady Felicie Győry de Radvány
Forrás: a kép Hunyady József tulajdona

Mindketten a mesztegnyői altemplom kriptájában nyugszanak. Több forrásban megtalálható, hogy Mesztegnyő mindennapjaiban és ünnepeiben is részt vettek.

Hunyady József (IV.) a vele folytatott beszélgetés során elmondta, hogy közel 200 éven keresztül (1948-ig, a II. világháborút követő államosításig) a Hunyady-uradalomhoz tartozott Mesztegnyő is. Ezt a birtokot általában bérbe adták, vagy saját maguk intéző segítségével művelték meg. A Hunyady család a falu életében nagy szerepet játszott. Jótékony hatással volt, hogy szerzetesrendet telepítettek a faluba. Valószínű, hogy a férfinévben szereplő Mária is a mariánus rendtartományra utal, de ez is további kutatást igényelne. Bár a család Kéthelyen lakott, a Mesztegnyőn épült templom nagyobb, jelentősebb volt, mint a kéthelyi. (Mesztegnyőtől Balatonszemesig a Hunyady család építette/újította fel a templomokat.) A mesztegnyői templom már korábban is temetkezési hely volt, ide lettek eltemetve ferences szerzetesek. Régen az uralkodók, így a nemesek is azt hitték, hogy ezek a temetkezési helyek különleges „isteni védettséget élveznek”, ezért később is ezeket a helyeket választották temetkezési helyül. Ezért valószínű, hogy a családi kriptá is így került Mesztegnyőre. A templom szentélye alatt a Hunyady család sírboltjában a feliratok alapján 14 személy nyugszik. Az általam kutatott személyek közül Imre és szülei lettek ide eltemetve. Hunyady József (III.) és mindkét felesége is itt nyugszik. Ő a most itt élő Hunyady József (IV) nagyapja.

8. kép: Kutatás a Hunyady családi kriptában Mesztegnyőn
(saját kép)

A II. világháború alatt, majd azt követően a család minden tagja emigrált. A rendszerváltozást követően Hunyady József (IV.) Olaszországból hazatelepült, a kárpótlás során a mesztegnyői határban visszaváltotta az ősi birtokok egy részét, és jelenleg a Kelevízhez tartozó Lehner-pusztán lakik családjával. Velem majdnem egykorú lánya is Magyarországon született. Ő Hunyady Kinga.⁸

4. Hipotézisek igazolása

Az első hipotézisemben azt fogalmaztam meg, hogy Hunyady Caroline-nak (magyarul: Karolina) rokoni kapcsolata van az én általam ismert Hunyady Józseffel.

Hunyady József és Hunyady Karolina előnevében is szerepel a „de Kéthely” előtag. Továbbá a családfa vizsgálata alapján egyértelműen beigazolódott, hogy Karolina testvére, Hunyady Imre ükapja az általam ismert Hunyady Józsefnek. Az elmondottak alapján a hipotézisem beigazolódott.

A második feltételezésem, hogy a kéthelyi Hunyady-ághoz tartozó legtöbb embert a mesztegnyői templom kriptájába temették. Lementünk a templom kriptájába, megszámláltuk a sírköveket, és kiderült, hogy 14 Hunyady nyugszik a mesztegnyői kriptában.

Hunyady Karolina nem itt nyugszik, viszont Hunyady Imre itt lett kriptába helyezve. Így a feltételezésem csak részben igazolódott.

5. Összegzés

A kutatásom során megtudtam, hogy a kéthelyi Hunyady Karolina grófnő Sisi udvarhölgye volt, amíg meg nem házasodott. Karolinának volt egy testvére, a kéthelyi Hunyady Imre gróf, aki egy ideig szintén a császári udvarban szolgált, és mint huszárkapitány ott volt Sisi kíséretében Madeirán 1860-ban. Ő kezdett el Sisivel magyarul tanulni.

Történelmi pletykák keringenek róla, hogy viszonya volt Erzsébettel. A kutatásom során nem találtam arra bizonyítékot, hogy volt-e közelebbi kapcsolata (viszonya) Sisinek és Hunyady Imrének.

A család ma élő egyik Hunyady-leszármazottjával készített interjú során sok érdekes dolgot tudtam meg a Hunyady család kéthelyi ágáról, valamint a mesztegnyői tevékenységükről. Mindezek alapján úgy gondolom, hogy minden fölött kérdésemre választ kaptam.

⁸ Hunyady József elbeszélései alapján. [2018.december]

6. Önreflexió

Sok kutatómunkával sikerült az előzetes terveimet megvalósítani, de sajnos az idő rövidsége miatt nem juthattam el Ürménybe a levéltárba, ahol a Hunyady család dokumentumait őrzik.

Szeretném folytatni a kutatómunkát ebben a témában. A Hunyadyak mesztegnyői szerepével szeretnék foglalkozni.

7. Irodalomjegyzék

- » Fucskár Ágnes – József Attila (2012): *Magyarország*. Pécs: Alexandra Kiadó.
- » Gál József (1993): *Várostörténet diákoknak*. Marcali: Múzeumi Alapítvány.
- » G. Jáger Márta (1998): *Mesztegnyő*. Budapest: Száz magyar falu könyvesháza Kht.
- » Grössing, Sigrid-Maria (2000): *Erzsébet-királyné és a férfiak*. Budapest: Gabo Kiadó.
- » Gudenus János József (1999): *Magyar Főnemesség XX genealógia*. Budapest: Magyar Mezőgazdasági Kiadó.
- » Horváth Péter (2015): *Olvasmányos történelem* (történelem az általános iskolások számára) Debrecen: OFI.
- » Nemere István (2015): *Erzsébet királyné magánélete*. A senki asszonya. Budapest: Csengőkert Kiadó.
- » Pataki Allison (2015): *Sissi – Az ifjú császárné*. Budapest: Kelikon Kiadó.
- » Romsics Ignác (2017): *Magyarország Története* Budapest: Kossuth Kiadó.
- » Schranz András (szerk.) (1995): *A Tudomány Térképe* : Kisenciklopédia a tudomány egészéről. Budapest: Keraban Kiadó.
- » Unterreiner, Katarin (2012): *Sisi Kaiserin Elisabeth von Österreich*. Wien: Pichler Verlag.
- » Lados Tamás (2018): A vérző szívű császárné – Sisi utolsó napjai. In: *Múlt-kor Történelmi Magazin*, 2018/Tél, 50–58 p.
- » Wallersee-Larisch, Marie Luise von (2017): *Sisi udvarában*. Budapest: Európa Könyvkiadó.

Internetes források

- » Lichtscheidl, Oliva (2019): *Életrajz*. [online]. A Sisi-út – kulturális útvonal c. honlapon. URL: <http://www.sisi-strasse.info/hu/eletrajz.html> [2019. 02. 25.]
- » Nagy Iván (2018): *Magyarország családjai* : Grófi ág. [online]. Arcanum Adatbázisban. URL: <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/Nagyivan-nagy-ivan-magyarorszag-csaladai-1/> [2018. 11. 07]
- » Szerző nélkül (2018): *Count Hunyady – Somogy Count, Hungary* honlap. [online]. URL: www.hunyady.hu [2018. 11. 06.]

II. KÖZÉPISKOLÁSOK TANULMÁNYAI

Benkovics Donát a Kacs Kovics-kúria makettjét készíti

Hiphop

1. Bevezetés

Dolgozatom témájául a hiphop táncstílus hazai megítélésének, ismertségének felmérését, vizsgálatát választottam. Azért készítettem el ezt a tanulmányt, mert már másfél éve táncolok, és úgy gondoltam, jobban meg kellene ismernem még nekem is ezt a stílust. Tanulmányomban azonban most a táncstílust nem feltétlenül művelők ismereteire és megítélésére fókuszáltam. A tánctanárom és a csapattársaim többségének a véleményét már hallottam, de szerettem volna megkérdezni azokat az embereket is, akik kevésbé ismerik ezt a stílust.

Azt szeretném bemutatni, hogyan viszonyulnak azok az emberek a hiphophoz, akik csak részben értik, ismerik ezt a táncot. Kíváncsi vagyok, hogy mennyire alapos vagy felszínes a tudásuk, vajon mi alapján mondanak véleményt. Szeretném megmutatni, mennyire fontos, hogy egy könyvet ne a borítója alapján ítéljünk meg. A téma szakirodalma magyar és angol nyelven is meglehetősen szegényes. A legtöbb azokból is angolul jelent meg. Ezzel ellentétben sok film készült a hiphopról, mint például a Step Up (szerintem ez a legismertebb mind közül), a Stomp the Yard, a You got Served, a Street Dance és a Beat the World. Ezek mind hozzájárultak ahhoz, hogy a hiphop ismerete világméretűvé váljon.

A téma feldolgozásához készítettem egy űrlapot a Google segítségével, és felraktam az egyik legnépszerűbb közösségi oldalra. Az űrlap összeállításában a következő szempontokat vettem figyelembe:

– Legyen lényegre törő: ez azért fontos, mert azt tapasztaltam a környezetemben élőkön és magamon is, hogy csak átpörgetjük a hírfolyamokat és a közösségi oldalakat, a hosszabb, bonyolultabb cikkek olvasásába pedig bele se kezdünk, mert tudjuk, hogy úgyse olvasnánk végig őket.

¹ A Kaposvári Táncsics Mihály Gimnázium 9. osztályos tanulója (baloghnebiromaria@gmail.com).
Mentortanára: Baloghné Bíró Mária (baloghnebiromaria@gmail.com).

– Legyen érthető: ha szakszavakat használtam volna az úrlap készítésénél, akkor valószínűleg nem sokan értették volna a kérdéseket, ebből kifolyólag pedig válaszolni sem tudtak volna.

– Több feleletválasztós legyen, mint kifejtős: a kifejtős kérdéseken el kell gondolkodni, és szavakba kell önteni a gondolatainkat. Ez nem egy egyszerű feladat, főleg ha egy olyan témáról van szó, amelyen még nem nagyon gondolkodtunk.

– Fontos az anonimitás: nem tettem fel olyan kérdést, amelyben felismerhettem volna az ismerőseimet. Ez szerintem azért fontos, mert ha nem teljesen anonim lett volna, akkor nem válaszoltak volna őszintén. Összesen 54-en töltötték ki a kérdőívet.

2. A hiphop története

A hiphop az Egyesült Államokból, Bronxból indult. Ez elsősorban egy szubkultúra, mivel van saját zenei stílusa, a rappelés. Van saját táncművészete is, ez a break, rajz-/festői stílusa a graffiti, valamint rengeteg sport, amely még hozzá köthető, pl. a kosárlabda és a streetball. A hiphopzene fő történelmi kora az úgynevezett „Old school” kor 1970 és 1985 között. Ezután következett az úgynevezett aranykora a hiphopzenének 1985 és 1995 között. Bronxban az előző nyugodt évekhez képest fordulat állt be 1929-ben. Ennek a tetőzése az 1970-es években történt meg. A beruházások következményeként a felsőbb rétegek elköltöztek, az ott maradó alacsonyabb rétegeknek viszont egyre nehezebb lett a sora. Számos munkahely megszűnt, a fiatalok között is hatalmas volt a munkanélküliség aránya. A bandák már valós veszélyt jelentettek. Ezekben a nehéz időkben indult hódítóútjára a hiphop. Az emberek kezdték megelégedni a folytonos bandaháborúkat, a kilátástalan életet, és valami újban próbáltak értelmet, önkifejezést keresni.

A hiphop megalakulásánál három nevet kell megemlíteni: Bambaataa, Kool Herc és Grandmaster Flash². Ebben a stílusban ők voltak az első úttörők. Jamaikából származott Kool Herc, aki a hetvenes években Bronxban (New York feketenyegyedében) voltaképpen létrehozta a rapzenét. Bambaataa egyesítette a belvárosi punkkultúrát a hiphoppal. Lényegében jórészt neki köszönhetjük, hogy az egész hiphop műfaj kijutott Dél-Bronxból.³

Hamarosan akadt valaki, aki Kool Hercnél jobbnak bizonyult: a még nála is legendásabb Grandmaster Flash gyorsabban, pontosabban és ütősebben kevert. Állítólag az ő „tanítványa”, Grand Wizard Theodore találta fel a scratchelést, vagyis

² Szerző nélkül (Évszám nélkül): Hip Hop. [online]. Táncprojekt Kft. honlapján. URL: <http://www.tanc.hu/tancstilusok/hip-hop/> [2019. 02. 13.]

³ Szerző nélkül (Évszám nélkül): Egy kis hip Hop történelem. [online]. A Magic Dance Tánciskola honlapján. URL: <http://magicdanceschool.hu/egy-kis-hip-hop-tortenelem/> [2019. 02. 13.]

azt a technikát, amikor a lemezt az ember kézzel előre-hátra húzogatja, így állítva elő az oly jellemző hangokat.

3. Break

Az utcákon kialakult egy sajátos táncstílus is, amelyet a tánc jellege, látványa, mozgássorai alapján breaknek neveztek el. A breaktáncos – egyedül vagy csoportosan – a legfantasztikusabb pózokba, figurákba tekeredik, „török” bele. Ma már ez a szabad táncforma is művészetté alakult át. Számos stílusváltozata létezik, melyekből világbajnokságokat is rendeznek.

Kezdetben azonban a break sem aratott osztatlan sikert.⁴ 1980-ban például le tartóztatták a High Times Crew banda tagjait, mert a washingtoni metró területén mutatták be tánc tudásukat a közönségnek.

A breakből fejlődhetett ki a hiphop és a funky. A funky sokkal inkább „fekete” zene és tánc, míg a hiphop ma már inkább a fehérek stílusa. A funky lágyabb, kicsit lassabb zenéjét tükrözi a tánc is: lágyabb, kerekesebb, lazább mozdulatok alkotják, a hangsúly lent van, kevés benne az akrobatikához közelítő elem. Ezzel szemben a hiphop egy keményebb, szögletesebb változat, ahol a mozdulatok hangsúlya fent van, a táncosok ugrálnak, alkalomadtán a földön fetrengenek.

Mint a breaknek, ugyanúgy a hiphopnak is megvan a versenyző változata. A hivatalos versenyeken a táncosok több kategóriában indulhatnak.

4. A magyar hiphop

Ha a magyar hiphop gyökereihez akarunk visszanyúlni, akkor két nevet kell megemlíteni: Geszti Péterét és Fenyő Miklósét. A breakdance meghonosítása hazánkban tagadhatatlanul Fenyő Miklós nevéhez fűződik.⁵ Németországi turnéja alkalmával figyelt fel az utcán táncoló fiatalokra, melynek hatására azonnal úgy döntött, hogy hazatérve ezt meghonosítja nálunk is. Először német táncosokkal lépett színpadra, majd nem sokkal később tánciskolát hozott létre a Budai Táncklubban, ahol az első magyar breakes nemzedék kiművelhette magát némi amerikai segítséggel. Később még egy albumot is készített erről a műfajról.

Hasonló volt a helyzet Geszti Péterrel is, mivel az Első Emelet az 1984-es lemezére megírta a Dadogós break című számát. Ezekkel a dalokkal vált ismertté

⁴ Szerző nélkül (Évszám nélkül): Dance Universum táncverseny honlapja. [online]. URL: http://danceuniversum.com/stilus_leirasok/ [2019. 03. 12.]

⁵ Horváth Tamás (2018): Egy kis Hip Hop elmélet. In: PTE: Táncoló Egyetem. [online]. A Pécsi Tudományegyetem honlapján. URL: http://tancolo.pte.hu/hu/hip_hop_elmelet/ [2019. 03. 12.]

először a break, aztán az egész stílus hazánkban. Rajtuk kívül még mások is készítették számokat, de ők voltak az úttörők.

A magyar hiphopot az Animal Cannibals vitte nagyobb közönség elé folyamatos szereplésével és tehetségkutató versenyekkel, napjainkig. Létezik az úgynevezett underground (földalatti) hiphop. Általában kiadatlanok, így leginkább az interneten terjednek. Néhány előadó felsorolása napjainkból: Akkezdet Phiai, Tezsvíír, Dózis.

Az ország számos pontján nagy színvonalas hiphoptáncsal foglalkozó iskolák találhatóak, pl.: Art Kingdom Dance Community, R3d One. Ma már a hiphop mint zenei és mint táncstílus is nagyon népszerű a fiatalok körében, ezért most már ez az egyik legdivatosabb módja a testmozgásnak.

5. Öltözködés

Az Adidas és a Nike mellé az 1970–1980-as években megalakultak sportruházati és divatmárkák, mint például a Fila, a Pony vagy a Kangol, és összekapcsolódtak az éppen felemelkedő hiphopiránnyal.⁶

Az 1980-as évek hiphopikonjai, mint Run-DMC és LL Cool J báránybőr vagy bőr bomberdzsekit vagy élénk színű nevekkel ellátott melegítőt, Clarks cipőt, Dr Martens bakancsot és edzőcipőt (főként Adidas) viseltek. Kurtis Blow volt az, aki közkedvelté tette az arany nyaklánc viseletét a korai 1980-as években. Kris Kross elkezdte a ruháját fordítva viselni. Az 1991-es Chanel őszi kollekcióján is észrevehetőek a hiphop jegyei.

5.1. Öltözködési elemek a hiphop kedvelőinél napjainkban

Hajviselet: Amerikában (ittthon is látni azért) divatos a hiphop kedvelőinél a fonott, valamint a rövid haj. Felsőruházat: pár számmal nagyobb póló vagy mez, pl.: NBA- (kosárlabda), NFL- (amerikai futball) vagy MLB- (baseball) mezek.

Nadrág: Szintén pár számmal nagyobb, kissé letolt bő nadrág.

Cipő: Népszerűek a Nike, Lacoste krokodil bőrcipők, Adidas, Dada, Jordan és Reebok kosarascipők (főleg fehér színben), vagy pedig a Timberland (főleg sárga) bakancsok, DC, Element cipők.

Kiegészítők, ékszerek: Majdnem minden hiphopkedvelő ún. fitted capet (Magyarországon fullcap) hord, fejkendőt (du-rag), vagy fejpántot. Elő szoktak kerülni a csuklószorítók is. Az ékszerek tekintetében a gazdagabbak bling-blinget (hosz-

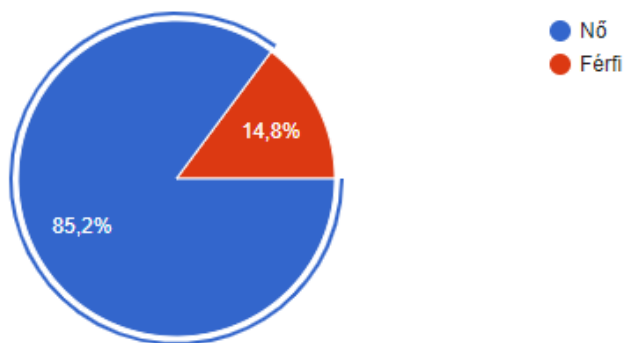
⁶ Horváth Tamás (2018): i. m.

szú, esetleg kövekkel kirakott drága nyaklánc, amelyet valamilyen medállal (pl.: kereszt, monogram vagy valamilyen felirat) viselnek) hordanak. Nem mindenki figyel oda a hiphopban a márkákra és az öltözködésre, az underground körökben mozgóink inkább deszkás ruhákat hordanak.

6. Kérdőív

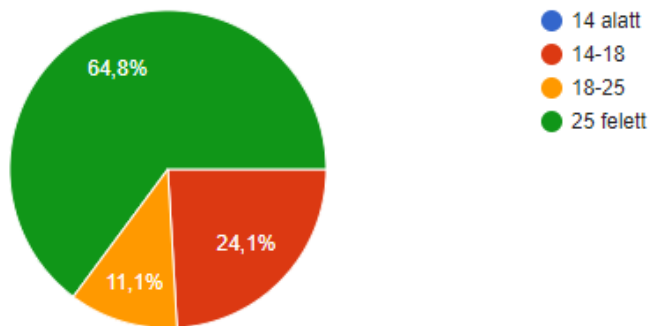
A tanulmányom ezen részében elemzem, értékelem az általam készített kérdőívet és az abban feltett kérdésekre kapott válaszokat.

Az 54 válaszadónak 85,2%-a nő és 14,8%-a férfi (lásd 1. ábra). A válaszadók nemi megoszlása véletlenszerű, hiszen a válaszadás önkéntes volt ismerőseim körében.

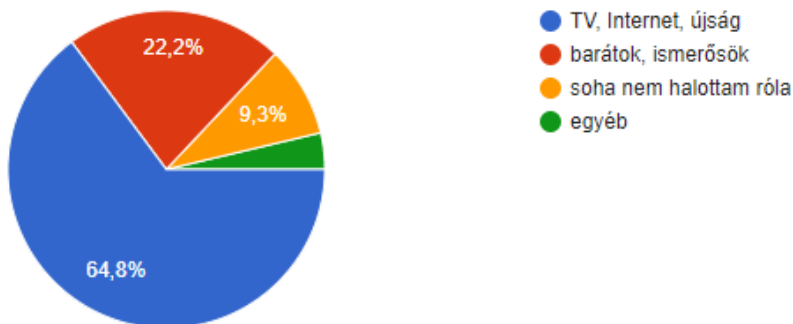
1. ábra: A válaszadók nem szerinti eloszlása

Egyértelműen többségben vannak a 25 év felettek. Ők valószínűleg rendelkeznek előzetes ismeretekkel erről a témáról. A 14 év alatti kategóriába senki sem sorolta magát. Ez abból is következhet, hogy a közösségi oldalon, amelyen megosztottam ezt a kérdőívet, csak 13 éves kortól lehet regisztrálni. A maradék 2 lehetőség pedig az én korosztályom volt. Ők is rendelkezhetnek valamennyi háttér tudással a témáról, viszont nem biztos, hogy ez hiteles is. Az interneten sok cikk és videó terjeng a hiphopról. Ezek nem biztos, hogy a stílus valós értékeit közvetítik. A hiphopnak népszerűsége miatt létrejött egy populáris változata is. Ez eltér az eredeti hiphoptól, mivel nem feltétlenül közvetít valamilyen értéket. Ebben az újabb változatában az emberek ötvözik a jelenleg legnépszerűbb zenéket és a felkapottabb, divatosabb technikákat (lásd 2. ábra). Így az életkorok szerinti válaszadás megoszlása érdekes aránytalanságot mutat, és ez várhatóan befolyásolja majd a vélemények megoszlását is.

2. ábra: A válaszadók kor szerinti eloszlása

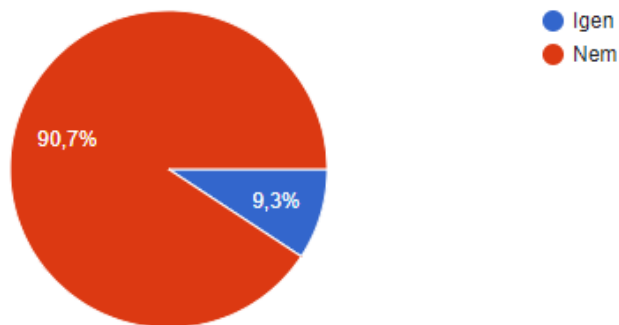
Következő kérdésben arra kerestem a választ, hogy ki honnan szerzett eddig ismereteket a táncstílusról. A válaszadók 64,8%-a televízióból, internetről vagy újságból ismeri a hiphopot. Valószínűleg inkább az interneten találkoznak vele. A TV-ben vagy az újságokban nem igazán írnak erről a stílusról. Természetesen ez függ a csatornától és az újság fajtájától is. 22%-uk azt válaszolta, hogy a barátoktól, ismerősöktől hallott erről a táncstílusról. Őket valószínűleg nem igazán érdekli a közösségi média. Meglepő módon a válaszadók 9,3%-a még nem hallott a hiphopról. Szerintem ők képviselhetik az idősebb korosztályt, mivel a TV-ben inkább csak a híradót és a sorozatokat nézik, az interneten pedig nincsenek fenn. A válaszadók maradék 3,7%-a, vagyis 2 személy jelölte be az egyéb kategóriát. (Lásd 3. ábra.)

3. ábra: A válaszadók információforrása

Az 54 személy közül, akik válaszoltak a kérdőívemre, csak 5-en tudtak megnevezni egy vagy több híres hiphoptáncost. Voltak, akik nem táncost, hanem csapatot neveztek meg.

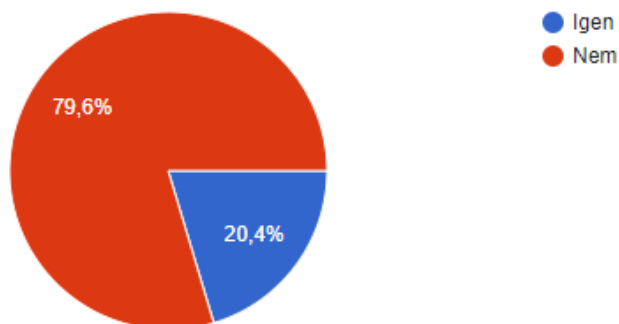
Ezt nem tekintem rossz válasznak, mivel igazából maga a kérdés volt hiányosan megfogalmazva. A hiphopban azonban formailag inkább a szólótáncosok és a csapatok jellemzőek. (Lásd 4. ábra.)

4. ábra: Hiphoptáncosok megnevezése

A következő táncosokat/csapatokat írták a válaszadók: Chaning Tatum, Royal family, Fikshun, Vas-Imre Norbert, Rostás Csilla, Jung Hoseok.

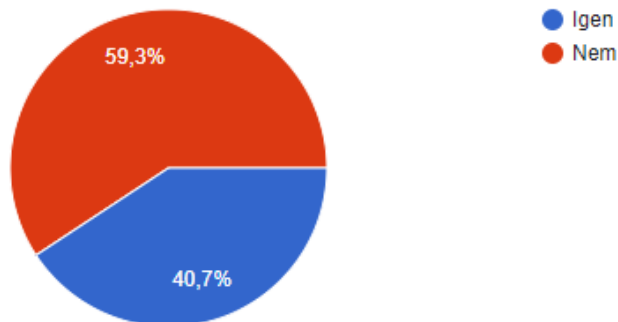
A válaszadók 20,4%-a hallgat hiphop stílusú zenét, ez 11 embert jelent. Valószínűleg ők az én korosztályom, mivel az ilyen típusú zenékben sok rap és trágár beszéd van (lásd 5. ábra), bár a csúnya beszéd nem igazán hallatszik benne, mert legtöbb esetben olyan gyorsan beszélnek, hogy nem értjük. Természetesen nemcsak azok a hiphop stílusú zenék, amelyekben van rap. Ez a 11 személy mind más előadót nevezett meg – magyarok is vannak közöttük –, ez is mutatja, hogy milyen sokszínű a zenei világa is. A többi 79,6% pedig egyáltalán nem hallgat ilyen zenét. Ezt meg is tudom érteni, mert van néhány populáris, de ezek általában elvont témájúak.

5. ábra: A válaszadók zenehallgatási szokásai

A válaszadók 66,7%-a táncolt valamit (lásd 6. ábra). Ezt a lehetőséget a legtöbben valószínűleg nem önkaratukból választották, mivel az általános és a középiskolában is meg kell tanulni egy-egy társastáncot valamilyen esemény keretében. A válaszok között ismétlődik a bécsi keringő, a latin, a standard és a néptánc. 6 ember táncolt már hiphopot. Ők vagy 1-2 alkalom erejéig csak kipróbálták, vagy hobbiszinten táncolták. Ezt a kérdést azért tettem fel, hogy pontosabb képet kapjak arról, hogy a válaszadók milyen táncokat táncoltak már ezelőtt.

59,3%-a a válaszadóknak nem kezdene el semmilyen táncot, még ha lenne is rá lehetősége. Ők azok, akik még semmit nem táncoltak. Szerintem ez elég szomorú, mivel itt nincs stílusbeli megkötöttség, és nem feltétlenül versenyszinten kell tanulni egy táncot. Nyilván vannak olyan emberek, akiknek az ízlésétől ez messze áll, de javasolnám nekik is, hogy legalább egyszer kipróbálják. Nekik valószínűleg már magával a táncsal vannak problémáik, lehet, ez a mozgásforma nem illik az életmódjukba. A további 40,4% valamilyen modern táncot kezdene el, mint például hiphop, vagy valamilyen társastáncot, mint például a keringő (lásd 6. ábra).

6. ábra: A válaszadók táncolási szokásai

A kérdőívben a következő kérdésben a válaszadóknak kellett 1-2 olyan tulajdonságot írni, amely szerintük jellemző a hiphopra. Ez elég sokszínű, viszont voltak jellemzők, amelyeket többször is megemlítettek. Ezek a következők voltak: laza, pörgős, dinamikus, szabad, nagy ruhában táncolnak, töredezett mozgás, akrobatikus mozdulatok és kifejezések. Az akrobatikus mozdulatok alatt vélhetőleg a breakelemeket értik. A legtöbb hiphoptáncra igaz, hogy pörgősek, viszont az kevésbé ismert, hogy vannak lassú, líraibb produkciók is. A lazaságot a nagy/túlméretezettnek tűnő ruha is sugallhatja.

7. Interjú

Készítettem egy interjút is a tánctanárommal, Vas-Imre Norberttel. Ő a Nita Dance Club Egyesület egyik hiphop- és houstáncos tanára. Nála tanulók már lassan 2 éve. Kíváncsi voltam, hogy neki mit jelent a hiphop, és szerinte milyen a helyzet ezzel a stílussal hazánkban. A tanulmányomban úgy írtam a hiphopról, mint egy stílusról, mert hazánkban nincs ennek a táncnak kultúrája. Erre ráerősít Norbi is az interjúban. Norbit N betűvel fogom jelölni, magamat pedig egy V-vel a következőkben.

V: Mióta és miért táncolsz?

N: Már több mint 12 éve része az életemnek a tánc, ami teljesen komolytalanul kezdődött, és nem is gondoltam volna még akkor, hogy teljesen e köré fog épülni az életem. Az oka főként a társaság volt.

V: Mit jelent számodra a hiphop?

N: A hiphop és az Urban stílusok a szabadságot jelentik főként, hiszen nagyon szélsőséges tud lenni, nincsenek igazi korlátai sem zenében, sem mozgásban, és amit kevesen tudnak, hogy a hiphop egy kultúrát jelent, nem csak a zenét vagy csak a táncot, és minden eleme spontán született, majd fejlődött valami hatására, kint az utcán, vagy a nagyvárosok klubjaiban.

V: A kezdetekben itthon hogyan fogadták el a hiphopot?

N: Itthon nincs igazi kultúrája a hiphopnak, nincs meg az az afroamerikai réteg, mint Amerikában vagy Európa nagyvárosaiban, akiktől indult ez az egész, így nem is igazán tudott még ma sem kibontakozni, és csak pár felszínes dolgot érzekelve – mint például a laza öltözködés vagy a szókimondó szövegek a zenékben – nem lehet megérteni.

A hiphop New York legszegényebb feketék lakta részéről indult, a kilátástalanságból, az elnyomásból, a zene volt az egyetlen kiút a rosszból, a rap, amivel ki tudták fejezni, amit éreznek, amihez párosultak az utcai getdown bulik, így a tánc is, a bandák közötti kommunikálás miatt a graffiti, és mozgás kiteljesedése miatt pedig a sport is, a Streetball és a kosár. Minden területnek megvoltak a saját bandái, saját zenei irányzatai, saját táncstílusa.

V: Ezzel kapcsolatban manapság mi a helyzet? Esetleg van valami elképzelésed arról, hogy milyen lesz ez a jövőben?

N: Nagyon sok tánciskola működik jelenleg az országban, hiszen egyre „trendibb” a hiphop a zenei csatornák miatt, és egyre több populáris előadó is használja az elemeit, egyre több háttértáncost használnak más műfajokban is a hiphop világából.

Ezért picit fel is hígul, elvesznek a régi értékei néha, az autentik stílusok, a mi-értek. De egyre jobban kezdik elfogadni magát a táncot, ami jó, ma már egyáltalán nem ciki, ha egy fiú nem focizik, hanem „hiphopra jár”, ami egy 5 éve még biztosan nem így volt, annak ellenére, hogy ez egyáltalán nem egy „lányos” táncstílus, gondoljunk csak a breakre vagy a rengeteg férfi előadóra a zenei világból is.

V: Miért döntöttél úgy, hogy a táncnak szenteled az életed?

N: Ahogy egyre többet tudtam meg a táncosvilágról, egyre jobban beszippantott. Hihetetlen, mennyi embert ismertem meg a tánc által, mennyi helyre eljutottam, mennyi mindent megtapasztaltam általa. Maga a mindennapos mozgás már egy szuper dolog, ehhez jön az állandósult zenehallgatás, ami nekünk, táncosoknak teljesen mást jelent, mint egy „hétköznapi embernek”. Mást jelentenek az ütemek, a hangok, a hajlítások, minden zene kiszélesedik, megelevenedik. A koreografálás külön varázslatos, teremteni valamit egy gondolatból indulva, varázslóként moz-

gatni a testrészeinket, kutatva a korlátokat, játszani a zenével, az alakzatokkal. És ami az egyik legfontosabb: a közösség, a rengeteg kapcsolat, a pozitív légkör, ahol mindig vannak célok, egyénileg és kollektíven is, mindig van mire készülni, van miért küzdeni és van hova fejlődni. Jó érzés ebben a világban létezni.

8. Összegzés, következtetések

A tanulmányom megírása alatt arra a következtetésre jutottam, hogy itthon másként ismerik a hiphopot, mint ami valójában. A legtöbben rossz következtetéseket vonnak le a zenéről és magáról a táncról, mert csak erről a két dologról tudnak véleményt mondani, mivel sajnálatosan hazánkban nincs kultúrája, ezért az emberek csak a felszínt látják. A Vas-Imre Norberttel készített interjú is alátámasztja ezt.

9. Irodalomjegyzék

- » Horváth Tamás (2018): Egy kis Hip Hop elmélet. In: PTE: Táncoló Egyetem. [online]. A Pécsi Tudomány-egyetem honlapján. URL: http://tancolo.pte.hu/hu/hip_hop_elmelet/ [2019. 03. 12.]

Internetes források

- » Szerző nélkül (Évszám nélkül): Dance Universum táncverseny honlapja. [online]. URL: http://danceuniversum.com/stilus_leirasok/ [2019. 03. 12.]
- » Szerző nélkül (Évszám nélkül): Hip Hop. [online]. Táncprojekt Kft. honlapján. URL: <http://www.tanc.hu/tancstilusok/hip-hop/> [2019. 02. 13.]
- » Szerző nélkül (Évszám nélkül): Egy kis hip Hop történelem. [online]. A Magic Dance Tánciskola honlapján. URL: <http://magicdanceschool.hu/egy-kis-hip-hop-tortenelem/> [2019. 02. 13.]

BENKOVICS DONÁT¹

Jákó helytörténete

A Kacskovics-kúria rekonstrukciós makettjének elkészítése

1. Bevezető

Szülőfalum, Jákó története iránti kíváncsiság, ezen belül az épített környezet értékeinek (kúriák, úrilakok, templomok, síremlékek stb.) jelenlegi és múltbeli állapotának leírása, az egyes objektumok megőrzésének lehetősége keltette fel az érdeklődésemet. A faluban öt nemesi lakóház is található. Az általam választott kúria jelenlegi lakóival régebb óta barátságban vagyok, ők meséltek először a korábbi tulajdonosokról, életmódjukról.

Első közelítésben az önkormányzatnál lévő információkból tudtam meg az eredeti tulajdonos nevét – Gróf Kacskovics Margit –, majd a fellelhető fotódokumentációkat kerestem meg. Ezután kértem segítséget a Klebelsberg Kollégium rajztanárától, Gáspár Boldizsártól, aki a Magyar Nemzeti Levéltár Somogy Megyei Levéltárában és a Műemlékvédelmi Hivatal információs bázisában való további kutatást, valamint az általános és a korszak kastélyépítészeti ismereteiben való elmélyedést javasolta (*Borovszky Samu: Magyarország vármegyéi és városai, Somogy vármegye, valamint Kelényi György: Kastélyok, kúriák, villák, illetve Pogány Frigyes: Festészet és szobrászat az építőművészetben című munkák alapján*).

Ezután került sor a helyszíni állapot felmérésére, és az ebből nyert adatok felhasználásával a rekonstrukciós makett megtervezésére, kivitelezésére. Itt elsősorban az eredeti külső falak és a hajdani belső, reprezentatív terek bemutatására szeretnék koncentrálni, ami lehetőséget ad az egykori lakók életmódjának a megismerésére is.

¹ A Kaposvári Klebelsberg Középiszkolai Kollégium projektje, MGSZKI Móricz Zsigmond középiskola és kollégium 1. osztályos tanulója (gaspar.boldizsar@freemail.hu). Mentortanára: Gáspár Boldizsár (gaspar.boldizsar@freemail.hu).

Folytatni szeretném szülőfalum további építészeti értékeinek számbavételét és kutatását, mert gazdasági tanulmányaim befejezésével a jövőmet is itt képzelem el.

2. Kacskovics-kúria

A képanyagok utáni kutatás elsődleges célpontja természetesen az internet volt, mert a „kastély” mai tulajdonosának (Kovács Csaba) közlése szerint a család hagyatékából származó fotográfiák elkallódtak. Amikor Kacskovics Margit elhunyt, a korabeli közállapotok nem kedveztek a fotografiai anyag megőrzésének, pontosabban nem ismerték fel az anyag „történelemhordozó” szerepét.

Mivel ezek a fényképek elvesztek, a fellelhető forrásmunkákban kezdtem el kutatni, így például a Borovszky-féle monográfiában, de ott Jákó település kúriáiból csak egyet (Bíró-kúria) közölt a könyv. A kutatás egyéb, a megközelítőleg abban a korban keletkezett sajtófotók, képeslapok felé irányult.

1. fénykép: Kacskovics-kúria. Forrás: Darabanth aukciósház

Ekkor találtam meg a fenti, a Darabanth aukciósház által 6000 Ft-ért elárverezett korabeli képeslapot, amely a Kacskovics-kúriáról készült, és az úri élet néhány elemét volt hivatott reprezentálni. Itt jöttem rá, hogy a képen látható hölgy maga vezette négylovas hintáját, és kúriája lépcsőjén férjével és kutyáival volt látható. Ő csakis a grófnő lehet (gróf Kacskovics Margit), mert a falumban régóta ismert volt

az a szóbeszéd, miszerint az úrnő maga járt el a hintaján a papért, hogy a híveknek misét tartson. Így tehát azonosíthatóvá vált maga a kúria is. Nem kis meglepetésre egészen más karakterű terasza volt (fából készült lapos nyeregtetővel, németes beütésű vadászházjellegű adva a kastélynak), mint a mai, téglával, üveggel beépített és a nagy tetőhöz igazított manzárdtetős szerkezet. Ezt a teraszt még az eredeti tulajdonosok építették át a téglából épült, nyitott manzárdtetős változáttá. A második világháború utáni megváltozott lakásigények miatt belső bejárati ajtókkal alakították át, valamint a belső falak helyzete is megváltozott. Később a helyszínen végzett előzetes felmérés is ezt igazolta.

2. kép: A Kacs Kovics-kúria jelenleg. Saját fotó

Megmaradtak viszont a kastély eredeti ablakmezői és ablakszerkezetei, így felmerhetővé vált az alaphelyzet az összehasonlító elemzéshez, és ezzel párhuzamosan a tervezett szemléltető jellegű rekonstrukciós makett megépítéséhez is.

A lenti hozzávetőleges, photoshopban készült previzualizációban már némi fogalmat alkothattam a régi képből, így könnyebb volt eltervezni a következő lépéseket.

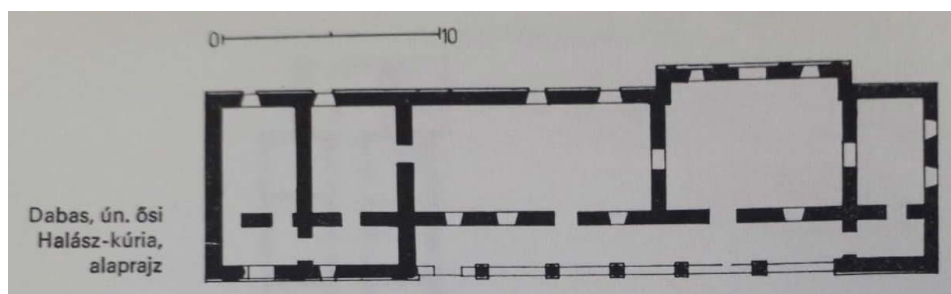
3. kép: A korabeli kastélyok berendezése photoshopban készült previzualizációban

Ezután kezdtem el a történeti, építészeti forrásmunkákban keresni a korabeli uradalmi élet szokásai alapján kialakított építészeti sémákat, törvényszerűségeket.²

A Kacskovics-kúria nem tartozott az arisztokraták (Festetics, Zichy, Inkey) gazdagabb életnívóját reprezentáló látványosabb épületek közé. A Múemlékvédelmi Hivatal megállapítása szerint stílus nélküli épületről van szó. A Kacskovics-kúria a visszafogott eleganciát és józan értelmet, a korabeli szükségleteknek megfelelő funkcionalitást mégis tükrözi, sőt, a kilencven fokban elforduló hátsó épületszárny impozáns méreteivel mégiscsak sugallja a megnövekedett igényeket, a gazdagságot.

A kúria mint úrilak kategóriáról részletesen is ír Kelényi György a Kastélyok, kúriák, villák című munkájában:

„A kúriák alaprajzában (...) is több típust különböztethetünk meg. Az egyszerűbb formálású épületek L alakúak, egytraktusúak. Az egyetlen szobasorból álló épület egyik helyisége – mely a díszterem szerepét tölti be – boltíves. E megoldás legtöbbször tornáccal egészül ki. A legáltalánosabb alaprajzi típus a kéttraktusos: a téglány alakú épületben két sorban helyezkednek el a helyiségek. Számuk változó, leggyakoribb az 5-6 osztású alaprajz. A lakószobák helye, száma, a konyha, kamra vagy pítvar száma és helye alapján számos csoportot különböztethetünk meg. Gyakori, jellegzetes elrendezésként a sokféle változat közül kiemelhetjük a nagykorösi **Mocsy-kúria** alaprajzát. Az udvari oldalon három szoba nyílik, köztük a középső a legnagyobb: a háromablakos ebédlő. Külső homlokzatát is falpillérek hangsúlyozzák. A portikusz mögött, az udvari oldalon nyílik a konyha, két oldalán előszobák, ahonnan az utcai traktus helyiségei megközelíthetők. A kúriaépítészetben a legegyszerűbb építőanyagokat használták: a falak téglából készültek, a tetők szalma- vagy nádfedelesek. A leírások szerint Kisfaludy Sándor vagy Berzsenyi Dániel házai is ilyen puritán, egyszerű építmények voltak, s nem különbözött tőlük a reformkor többi köznemesének udvarháza sem.”³

4. kép: Kúria alaprajza. Forrás: Kelényi György (1980): i. m.

² Fekete J. Csaba (2005): Főúri lakóhelyek reprezentatív térrendszerének fejlődése a 19. sz. második felében. In: *Építés – Építészettudomány*, 33 (1–2). 45–81.

³ Kelényi György (1980): *Kastélyok, kúriák villák*. Budapest: Corvina Kiadó. 32–33. p.

3. A kúria makettjének építése

Ezután került sor a kastély makettjének méretbeli meghatározására, mert a legkisebb ábrázolandó részletek határozzák meg a makett végső arányait, hiszen egy általános szintű és részlegesen mozgatható szemléltetőeszközt is szerettem volna tervezni. Itt dől el, hogy csak a legfontosabb részleteket emeljük ki, például a főhomlokzat plasztikáit, a zsalugátereket, a manzárdtető ácsszerkezetét, a valószínűleg az eredetihez közelítő belső szobaelrendezést. Tanulmányoztam néhány speciális építészeti makett stílusát, és a sajátomnak mint műszaki modellnek a meghatározását.

5. kép: A makett első része

6. kép: A homlokzat

A makett fejlesztésének következő fázisában első körben meghatároztuk az eredeti belső tér lehetséges módozatait, amelynek a valósághoz illeszkedő megoldása még csak ezután következik. A következő képeken láthatóvá vált például a régi fürdő helyzete és formája, valamint a főépület néhány szobájának téri viszonyai. Itt a már megépített terasz helyzete és a cselédfolyosó arányai eleve kijelölték a szobák alapvonalait. Továbbá a kert felé néző falon, a cselédfolyosón megnyitottunk egy

kétszárnyú ajtót, amely a hátsó, először szintén faszerkezetes udvari, nyitott teraszra vezetett.

Itt az építész közli az eredeti építészeti szerkezetet, a tetőácsolat megoldásait, a keresztboltozat pontjait, a belső tér viszonyait, további részletektől eltekintve.⁴

Természetesen egy múzeumba szánt makettől elvárható a hangulat, az atmoszféra visszaadása is, a járófelülettől az ablaktokokon át a tapétáig és bútorokig, vagy méretarányos figuráig. Erre ezen a fórumon értelemszerűen még nem volt időnk, de talán ez sem marad el a későbbiekben.

Ezt követően kerülhet majd sor a korabeli (1860–1945) időszak további kutatására, melynek elengedhetetlen része a belső kialakításon túl a stilisztikai, bútor- és textilművészeti rekonstruálás, illetve az eredeti belső, korabeli fényképfelvételek híján (mint korábban említettem, ezek elvesztek vagy elpusztultak) a korra jellemző kastélybelső újjáteremtésére. Ezen a felvételen is jól látszik az elérhető legnagyobb részletességig bemutatott belső világ.

7. kép: Az ablakok

8. kép: Ablakok a maketten

⁴ Sisa József (2004): *Kastélyépítészet és kastélykultúra Magyarországon a historizmus korában*. [Doktori értekezés]. Budapest.

Még a makett és a dolgozat befejezése előtt került elő egy másik fotográfia a „kastélyról” és tulajdonosáról, amelyen a régi favázas terasz helyén már az újabb, manzárdtetős, kőből és téglából épített, de még – a régi, nyitott terasz funkcióját és alapterületét meghagyva – szellős, oszlopos tornác áll.

9. kép: Kacsovics-kúria – korabeli fotó

Ez egybevág azzal, hogy a hátsó szárny eredetileg rövidebb volt, ott szükségszerű, de már merőben gazdasági jellegű bővítést hajtottak végre. A favázas terasz, mely eredetinek tekinthető, jellegzetesen vadászkastélyjellegűt adott az épületnek, vagyis egyfajta ideiglenes tartózkodási helyet a tulajdonosoknak. Ez megfelel az úgynevezett nyárilakfunkciónak. Mint tudjuk, például a Kacsovics család másik ágának a nyári laka, amelyik szintén Somogyban található, Gyugyon, eredeti funkcióját tekintve is nyárilak volt.

10. kép: Gyugy, Kacsovics-kastély, 1922. Forrás: Hungaricana, Zempléni múzeum képeslapok

Majd a későbbi, fenti 1922-es kép is igazolja, hogy a kastély több átalakításon és kibővítésen esett át. A kastély szerepe is megváltozott, hiszen már nem nyári lakként funkcionált, hanem kúria szerepét is betöltötte. Ezenfelül fontos kiemelni, hogy ebben az időben a családnak Jákóban örökség révén 3 kúria is a birtokába került. Ekkor Kacs Kovics Margit grófnő nagyapai öröksége révén Jákóban az úgynevezett Csé pán-kúriában élt. A „nagy” kúriában legkedvesebb barátnője, Edit élt, aki később majd betöltötte a gazdasági feladatokat a kúria birtokán.⁵

11. kép: Csé pán-kúria (Jelenleg polgármesteri hivatal), Jákó (saját fotó)

A kastély birtokterületét egyébként Kacs Kovics Margit grófnő sok funkcióval bővítette, többek között gyümölcsössel, kerttel, különféle gazdasági épületekkel, istállókkal, illetve egy különálló angol stílusú parkkal. Tiszafák, japánakácok, liliumfák, amurmenti orgonák, jegenyefenyők, angol fuchsiák, gesztenyék és juharfásor maradványai árulkodnak a kert egykori gazdagságáról. A környéken ezzel igazi arborétumhangulatot teremtett.

Az angolkert vagy tájképi kert olyan nagyobb terület, amelyet szép fákkal, díszcserjékkel és virágokkal úgy ültetnek be, hogy a növények elrendezésében semmilyen szabályosság ne legyen. Eképp a virágokat sosem ültetik ágyásokba, hanem elszórtan díszítik a gyeplet; közöttük gyakoriak a hagymás növények. Az angolkert kialakításának ugyanis az a célja, hogy „ideális tájkot” mutasson – olyat, amely nem mesterkelt, hanem mintegy természetszerű.

Az angolkertben az utakat gondosan ápolják, de azok vonalvezetése nem szabályos; itt-ott útvesztők is vannak. A fákat ligetszerű csoportokban vagy nagyobb,

⁵ Szerző nélkül (Évszám nélkül): Jákó község története. [online] Wikipédián. URL: <https://hu.wikipedia.org/wiki/J%C3%A1k%C3%B3> [2019. 01. 23.]

gyepes területeken, egyenként ültetik. Az angolkert szépségét nagyban emelik a kisebb tavak, a kerten átfutó patakok. A honi fák és cserjék mellett előszeretettel ültetnek importált díszfákat és díszcserjéket; különösen kedveltek a platánok.

Régebben gyakran „angolkertnek” nevezték a vadaskerteket, mivel először az angol vadaskerteket alakították valódi művészettel idealizáltan szép tájakká.⁶

Jákóban szokatlanul sok nemesi birtok volt található, amelyek közül házassági kapcsolatok révén több is a Kacskovics család birtokai közé tartozott. A Kacskovics-kúria méreteit is tekintve a legnagyobb volt a községben.⁷

4. Összegzés

A tervezett kismonográfia későbbi megírásához sok további képet és írott forrást szeretnék felhasználni, ez a gyűjtőmunka még folyamatban van. Ízelítőül néhány természetszerűen adódó illusztrációt mutatok be, melyek tükrözik a kastélyok, kúriák életformáját és környezetét, továbbá a falvak lakóinak szokásait és életét.

A korabeli kastélyépítészet szokások alapján megrajzolt építészeti terve azért került ebbe a helytörténeti, néprajzi témakörbe, mert jól elkülönítve láthatók rajta a kastélynak egymástól határozottan megkülönböztethető funkcionális terei.

Mind a férfi- és női dolgozószoba és női szalon (hálószoza, fürdő), mind a közösségi élet reprezentációs terei felismerhetők rajta, amelyet az eredeti elnevezések is megerősítenek. Ugyanakkor a kép egy jóval nagyobb és a magasabb társadalmi körbe tartozó felső arisztokrácia igényei számára épült kastélyt ábrázol. A kastélybeli élet rekonstrukcióját illetően szeretném bővíteni a kutatást az életmódról, a szokásokról, a ruházatokról, az ételekről és a történet végét ideiglenesen lezáró, a második világháborút követő eseményekről a kastély és a benne lakók sorsát illetően.

Mind a makett fejlesztése, mind a helytörténeti kutatás kiterjesztése megkívánja, hogy a még fellelhető képzőművészeti és fotográfiai dokumentumokat is a monográfia részévé emeljük.

5. Irodalomjegyzék

- » Borovszky Samu (2015): *Magyarország vármegyéi és városai, Somogy vármegye*. Budapest: Országos Monográfiai Társaság.
- » Fekete J. Csaba (2005): Főúri lakóhelyek reprezentatív térrendszerének fejlődése a 19. sz. második felében. In: *Építés - Építészettudomány*, 33(1–2). 45–81.

⁶ Sisa József (2004): i. m.

⁷ Szerző nélkül (Évszám nélkül): Jákó község története. [online]. i. m.

- » Kelényi György (1980): *Kastélyok, kúriák villák*. Budapest: Corvina Kiadó.
- » Sisa József (2004): *Kastélyépítészet és kastélykultúra Magyarországon a historizmus korában*. [Doktori értekezés].
- » Tobiás László – Tobiás Loránd (1960): *Ács szerkezetek*. Budapest: Tankönyvkiadó.

Internetes források

- » Reiszig Ede: Somogy Vármegye története. In: Borovszky Samu (szerk.): *Magyarország vármegyéi és városai : Somogy vármegye*. Budapest: Országos Monografia Társaság. [online] Arcanum Adatbázisban. URL: <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/Borovszky-borovszky-samu-magyarország-varmegyei-es-varosai-1/somogy-varmegye-153D7/somogy-varmegye-tortenete-irta-reiszig-edo-dr-15DBA/> [2018. 01. 23.]
- » Szerző nélkül (Évszám nélkül): Jákó község története. [online] Wikipédián. URL: <https://hu.wikipedia.org/wiki/J%C3%A1k%C3%B3> [2018. 01. 23.]
- » Zempléni múzeum – képeslapok. [online] Hungaricana Adatbázisban. URL: <https://gallery.hungaricana.hu/hu/SzerencsKepeslap/> [2018. 01. 23.]

A buzsáki hagyományos népművészet

Hímzés- és tánc történet

1. Bevezetés

A kutatás célja, hogy a magyar hímzés hagyománya iránti tiszteletet megőrizzük. A kutatás kiterjedt a motívumkincsre, bemutatjuk a háromféle hímzésfajtát, amelyet a mai napig is használunk Buzsákon. Kitérünk a készítési mód múltjára és a színek kombinációk fontosságára, bemutatjuk, hogy az évtizedek alatt milyen változások mentek végbe, illetve rávilágítunk a buzsáki hímzés fontosságára életközösségünkben, amelynek mai szerepét kérdőíves módszerrel vizsgáltuk. A fentiekhez szorosan kapcsolódik a buzsáki néptánc kultúra, hiszen a néptáncgyűttes ruháit, kellékeit (terítő, párna stb.) a buzsáki asszonyok hímzése díszíti. Így művészeti kincsként tartják őket számon. A tánc történetéről, népi hagyományokról és a Buzsáki Népi Együttes „Örökségünk Somogyország Kincse” című díj megszerzésének folyamatáról interjút készítettünk Madarászné Marianna művészeti vezetővel.

2. Buzsák

Buzsák a Balaton déli partján található, a Balatontól kb. 15 km-re, Somogy megyei kisközség. Szomszédos települései Lengyeltóti és Táska. Hosszú évszázadok örökségét őrzi, amelyet a település közössége folyamatosan ápol. Múltja, néprajza, népművészete, kulturális emlékei a mai napig vonzzák az érdeklődőket hazánk és a környező országok minden részéről. Évszázadokra visszamenőleg nyomon követ-

¹ Kaposvári Klebelsberg Középiskolai Kollégium, 11. osztályos tanulók (hajducsege13@gmail.com). Mentortanáruk: Hujber Tamásné (hujbergabi@gmail.com).

hető népművészete. A különböző tájegységeknek a hímzése egyénileg alakult. Más az alapanyag, a fonal, az öltéstechnika, a színezés és a minták. Buzsák községben három hímzésfajta ismert, a vézás, a boszorkányos és a rátétes. A hímzett ruhákat főleg a magasabb társadalmi pozícióban lévő emberek viselték, de a szegényebb rétegekben élőknel is megjelent különböző használati tárgyakon, pl: terítő, lepedő, párna. A különböző rendezvények lehetővé teszik a kiállítások megtekintését, ahol szőttesek, hímzések, fafaragások láthatóak.²

Buzsák hagyományörző csoportjai is hosszú évtizedek óta feladatuknak tartják a népszokások megőrzését. A falu közössége az esztendő jeles ünnepeit tiszteletben tartva a hagyományok bemutatásával színesíti és teszi emlékezetessé az ezekhez kapcsolódó rendezvényeket. Ezek közül a legkiemelkedőbbek a farsang, a nagyböjt, a húsvét, az egyházi jellegű szokások: a tojásfestés hagyománya, a májusfaállítás, a pünkösöd, a búcsú és a szüret.³

2. A kutatás célja

A kutatásunk során arra kerestünk választ, hogy a buzsáki hímzés milyen ismertséggel rendelkezik, mennyit változott az évtizedek során. Kíváncsiak voltunk, hogy a Buzsákhoz kötődő emberek milyen viszonyban állnak a néphagyományokkal, népművészettel, és ez mennyire kapcsolódik a helyi néptánc kultúrához.

Feltételezések:

- Úgy gondoljuk, hogy a buzsáki népi hímzés ismert a megkérdezettek körében, vannak érdeklődők a kulturális értékek iránt.
- Feltételezzük, hogy a néptáncgyűttesekben végzett tevékenységek tágitják érdeklődési körüket, ami megnyilvánul a mindennapi életben.
- Feltételezzük, hogy a néptáncelőadások pozitív kulturális élményekkel gazdagítják az abban résztvevőket és a község lakosságát.

3. A kutatás módszerei

A kutatás elsődleges módszere a kérdőív volt, ezen kívül interjúkat készítettünk. Úgy gondoljuk, hogy a buzsáki népi hímzés ismert a megkérdezettek körében, vannak érdeklődők a kulturális értékek iránt.

² Szerző nélkül (2012): Buzsák a somogyi népművészet egyik fellegvára. [online]. Felsőfokon.hu Szakmai Magazin honlapon. URL: <http://felsőfokon.hu/oktatas/buzsak-a-somogyi-nepmuveszet-egyik-fellegvara/> [2019. 02. 14.]

³ Buzsáki Istvánné (1998): *Ötszáz év öröksége (Buzsáki népszokások)*. Buzsák: Buzsáki Önkormányzat.

4. A vizsgálathoz kapcsolódó ismeretek

4.1. Hímzés

A legújabb kutatások szerint a buzsáki hímzés formakincse a régi takácsmesterségek formavilágából és a fehér hímzésből alakult ki.

Régebben a buzsáki asszonyok ellátták a háztartást kézimunkáikkal. Napjainkban ezek a kézimunkák elsősorban előadásra készülnek, egyre inkább figyelembe veszik a készítő a vevők igényeit. Emiatt már egyre gyakrabban találkozunk fehér, illetve színes napszövetre fehér vagy az eredetitől eltérő színes fonallal vert hímzésekkel is.

Buzsákon három hímzésfajta ismert: a vézás, a boszorkányos és a rátétes, más néven „bécsis” hímzés.

Az eredeti vézás hímzés vászonra készül, piros-fekete, illetve piros-kék fonallal töltik ki az előzőleg grafitceruzával megrajzolt motívumokat. A községben több úgynevezett „rajzolóasszony” van, akik a hímzőasszonyok részére megrendelésre előrajzolják a motívumokat. A vézás hímzés leggyakoribb motívumai a rózsa, a katykaringó, a hajó, a csibeláb, a lánc és a legyező.

A boszorkányos hímzés eredete a régi úri hímzésre vezethető vissza. A kézimunkát előrajzolt minta szerint a rajzolás vonalán láncöltésekkel körbevarrják, utána töltik ki magát a mintát „boszorkányos” öltéssel. Valamikor fehér vászonra varrták a tulipán-, rózsa-, bimbó-, nefelejcs-, levélmintákat különböző színű fonallal, az alapot pedig kitöltötték fekete színnel, szintén „boszorkányos” öltésekkel. Így a kézimunka úgy nézett ki, mintha fekete alapra készült volna. Rengeteg időt és fonalat igényelt, emiatt napjainkra csak egy-két darab lelhető fel a szekrények mélyén a fekete háttérrel kivarrt kézimunkák közül.

A rátétes, vagy ahogy itt hívják, „bécsis” az egyik legismertebb buzsáki hímzésfajta. A motívum előrajzolás nélküli kivágása, valamint a kivágott anyag ráfércelése és a másik anyagra apró, szinte láthatatlan öltésekkel való rávarrása nagy figyelmet és szakértelmet igényel. Az alkalmazott motívumok nagyon sok változáson estek át az elmúlt évtizedek során. Kezdetben halotti és gyermekágyas lepedőkön találkoztunk ezzel a hímzéstechikával. A régi hímzéseken a motívumok igen esetlegesek, az alkalmazott minták esztétikai megjelenése közel állt a régi konyhák polcainak papírkivágásos csíkdíszzeihez. A régi piros csigavonalas hímzés a XIX. század végére szinte teljesen feledésbe merült, a korábbiakkal ellentétben ruháikon sem alkalmazták sehol. A XX. század elején már csodálatos darabok láttak napvilágot, amelyek már a vágóasszonyok finom ízlésvilágát tükrözik. Az egyszerű mintákat felváltották a bonyolult, művészi kidolgozású virágok, levelek, indák, melyek az ágyterítő mellett a megrendelésre készülő tüll alapanyagú sálakra, ruhákra is felkerültek. A rátét anyagát – mely piros, kék vagy fehér színű – batisztszimmetrikusan

összehajtják kettő, esetleg négy részre, majd előrajzolás nélkül, ollóval virág-, esetleg állatmotívumokat vágnak ki. Aztán kiterítve a rávarrandó alapra, vászon, sifon, vagy tüll anyagra fércelik, majd a tüvel aláfördítött mintaszéleket finoman, gondosan, apró öltésekkel körülvarrják. Leggyakoribb motívumai a szegfű, labdarózsa, árvácska, tulipán, cakni, levél, katykaringsók, páva, szarvas. Ma már nagyon kevesen készítik, hiszen nagyon kevesen élnek már az úgynevezett „vágóasszonyok”.⁴

4.2. Néptáncmozgalom

Buzsák hagyományaihoz tartozik a néptáncmozgalom elindítása, vagyis a néptánc csoportok folyamatos megalakulása.

A buzásági néptánc hagyományok nagy múltra tekintenek vissza. Már 1930-tól Kollár Péter vezetésével rendszeresen részt vettek a Budapesten megrendezett Gyöngyösbokréta bemutatókon. 1947 telén Fraiss Olga megalakította a Buzásági Népi Együttest. 1948-ban ez az együttes nyerte el a „Gyöngyösbokréta” mozgalom megalakulását követő első megmérettetés I. díját a Gyulai Néptánc Fesztiválon paraszt-tánc kategóriában. Az együttesnek ma is élnek olyan tagjai, akik annak idején táncoltak Gyulán ezen a fesztiválon. Napjainkban Buzsákon három néptánc csoport van.

A *Bokréta Hagományőrző Együttes* elsősorban régi, népi, kiemelkedően buzásági hagyományok ápolását, feldolgozását és az utókor számára történet átadását tűzte ki céljául. Feldolgozták többek közt a nyársdugást, a lakodalmast, az „áldomásívást”, a húshagyó farsangoló hagyományát is. Az együttesnek jelenleg 35 tagja van. Néhányan közülük még csak iskoláskorúak, de 80 év feletti tagok is vannak közöttük. Sokszor lépnek fel – falunkon kívül – a környékbeli települések rendezvényein. Gyakran hívják őket az ország távolabbi részeibe is.

A *Buzásági Boszorkányos Néptánc Egyesület* – korábban Buzásági Népi Együttes – 1998-ban feloszlott, de az együttes 50. évfordulójára 2008-ban újjászerveződtek. Az együttes létszáma akkor még csak 20 fő volt. Azóta azonban sikerült felkelteniük a helyi és a környékben élő néptánc iránt érdeklődő fiatalok figyelmét, így folyamatosan bővült létszámuk. Az együttes 2009-ben alakult egyesületté, jelenleg 52 tagot számlál. Vezetőjük az egyesület egyik alapítótagja, Madarász Attila Csaba, koreográfusuk Takács László János.

Koreográfiájukban nemcsak a hagyományos buzásági táncokat – a libegőst, kopogóst –, hanem más tájegység táncait is feldolgozzák, pl: sárközi, szatmári, rábaközi, dél-alföldi, mezőségi és kalotaszegi táncokat. Nagy sikerrel szerepeltek az elmúlt évek, évtizedek során, hisz több nívódíjat hoztak már haza Buzsákra. Nemcsak a helyi és a környékbeli települések rendezvényein, de az ország más részein

⁴ Szerző nélkül (Évszám nélkül): Népművészetünk. [online]. Buzsák honlapján. URL: <http://buzsak.hu/nepmuveszetunk/> [2019. 02. 14.]

és külföldön is mindig sikert arattak. Legutóbb Horvátországban, majd Lengyelországban voltak vendégszereplésen, ahol az ottani lakosság elragadtatással szemlélte csodálatos ruhájukat és műsorukat. Buzsák minden kiemelkedő és elsősorban hagyományőrző rendezvényének színvonalát az együttes fellépése még magasabb szintre emeli.

A „*Katykaringó*” utánpótláscsoport csupán három éve alakult. Vezetőjük szintén Madarász Attila Csaba, a koreográfus Takács László János. A csoportban 6–14 éves gyermekek táncolhatnak, hogy miután elérték a megfelelő életkort, „a nagyoknál” folytathassák a táncot. Az utánpótlás is fellép a környező falvakban, és versenyeken is megmérettetik magukat. Számos díjat tudhatnak magukénak, az egyik legkiemelkedőbb díjat a Balatonberényi Alapfokú Művészeti Fesztiválon nyerték el: kiemelt aranyat és a legszebb ruhának járó különdíjat.⁵

5. Az interjúk elemzése

Madarászné Marianna különösen közel áll a buzsáki hagyományokhoz. Az interjú során hosszasan mesélt Buzsákhöz való kötődéséről (2. melléklet). Nagyanyja a hímzés, annak testvére a faragás terén jeleskedett. Mindketten tagjai voltak a Gyöngyösbokrétás csoportnak. Mariann tőlük és szüleitől tanult táncolni, hímezni. Véleménye szerint Buzsákon még mindig található kezdeményezések az élő néphagyomány folytatására. Maga is végzett kutatásokat ezen a téren. Számos alkalommal hívta fel a figyelmet Buzsák népdal- és néptáncörökségére.

Az interjú során mind a néptánc, mind a hímzés történetéről hosszasan mesélt. A bevezetőben elmondottakon kívül megemlíti, hogy „a mostani hímzésmotívumok sokkal aprólekosabbak, kifinomultabbak, mint régen.” A motívumok lazább szerkezetűek, a színek is változtak kismértékben, a piac igényeihez igazodva. A néptáncegyüttesben végzett munkájában kötelességének érzi, hogy a megszerzett tudást továbbadja a jövő nemzedékének.

Összeségében megerősítést kaptunk arról, hogy a néptáncegyüttesekben végzett tevékenységek mind a fiataloknak, mind az idősebbeknek a mindennapi élet részeként jelennek meg. Közösen és lelkesen folytatják a hagyományokat, miközben újabb régi értékeket fedeznek fel és visznek tovább.

Zsuzsa néni mint buzsáki hímzőasszony nehezményezte, hogy már az idősebbek közül nincs, aki továbbvigye a hímzés művészetét, és a fiatalok sem fogékonnyak rá. Hiányolja a családi átörökítést is. További kutatás része lehet célzottan csak a fiatalok körében végzett vizsgálat a megszerzett ismeretekről és azok feldolgozásáról, az értékek megbecsüléséről.

⁵ Uo.

6. A kérdőív elemzése

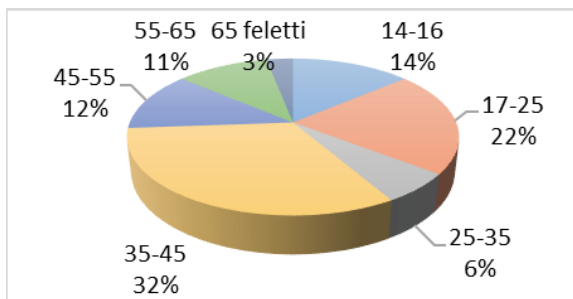
A kutatásban résztvevők elsősorban Buzsák lakossága, másodsorban a községhez kötődő emberek csoportja. 100 kérdőívet osztottunk ki a buzsaíki lakosok, illetve az ott dolgozók, valamilyen tevékenységben ott részt vevők között. A visszaérkezett, értékelhető kérdőívek száma 65. A kérdőív visszaérkezése igazolta azt a feltevésünket, hogy többségében nők vesznek részt a kutatásban. Részünkről jelentőséggel bír, hogy a kitöltők kicsit több mint egyharmada férfi. Számunkra ez megerősítés abban, hogy a buzsaíki emberekre általánosságban jellemző a népi hagyományok és kultúra iránti érdeklődés. A dolgozatban szereplő diagramok saját készítésű munkáink.

1. ábra: Nemek aránya

6.1. Az életkor megoszlása

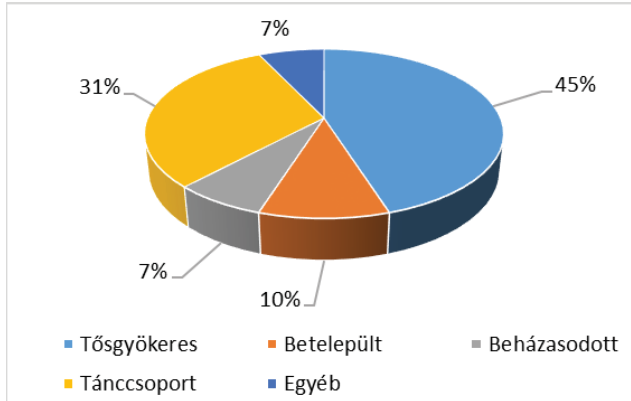
Életkor szempontjából jellemzően a 35 és 45 év közöttiek domináltak. Feltehetőleg ez a korosztály az, aki leginkább felismerte, mennyire fontos a hagyományok ápolása, a visszatekintés a régmúlt időkre. Nagy valószínűséggel ebben a korosztályban tudatosult, hogy ápolni kell nemzeti kultúránkat. A másik legnagyobb csoport a 14 és 25 év közöttieké, akik komolyan vették, hogy ezzel a kérdőívvel kimutassák a hagyományokhoz való kötődésüket. Összesen a kitöltők 36%-a tartozik ebbe a csoportba, ami biztatóan hat az értékeink továbbvitelére.

2. ábra: Az életkor eloszlása

6.2. Buzsákhoz való kötődés

Az életkoron kívül meghatározó, hogy a kitöltők több mint fele tősgyökeres buzsa-ki lakos, 15% valamilyen külső tényező hatására került a községbe.

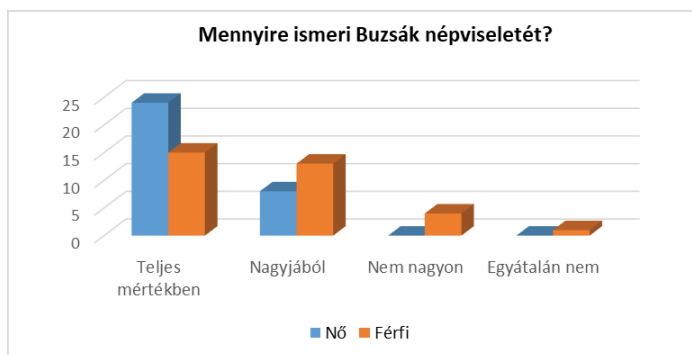

3. ábra: Buzsákhoz való kötődés

A 4. kérdésben többségük ehhez kapcsolódóan kifejti, hogy szeret itt élni, jó és aktív a közösség, és előtérbe helyezik a néphagyományok ápolását.

(Például: „Közösségi élet nagyon sokrétű”, „Szeretem a tánccsoport tevékenységét, a közösség összetartó erejét és a buzsa-ki hímzés különlegességét”, „A népművészete, a története miatt, friss levegője és hímzései”, „Néphagyományai magával ragadóak, nem eresztenek”, „Beleszülettem a kultúrájába, és azóta is magával ragad”, „Gyönyörű a falu. Hagyományai, hímzései példaértékűek”, „Ápolom és tiszteltem hagyományokat”, „Szeretem a falumat”.)

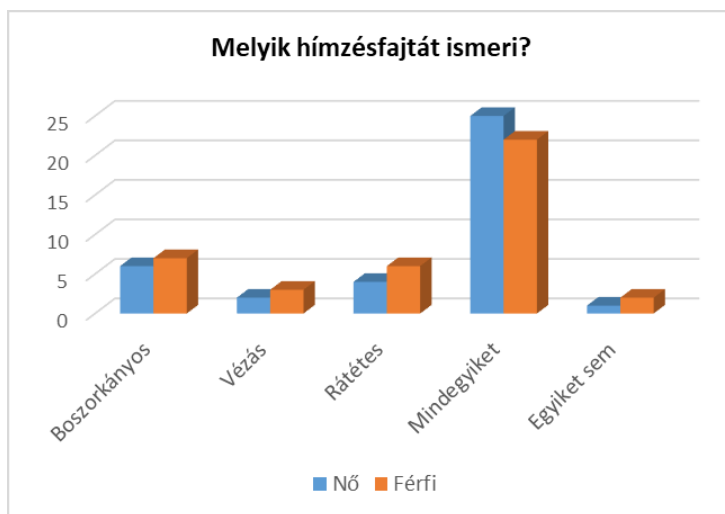
6.3. A buzsa-ki népviselet ismerete

4. ábra: A népviselet ismerete

A népi hagyományokhoz és a tánc történetéhez kapcsolódóan vizsgáltuk a megkérdezettek körében a buzsáki népviselet ismeretét. „Teljes mértékben” a nők 50%-a ismeri, míg a férfiaknál a „nagyjából” és a „teljes mértékben” választ jelölték meg többen. Nem volt olyan, aki egyáltalán ne ismerte volna. Feltételezhetjük, hogy a hímzés miatt tájékozottabbak a népviselet terén is. A hatos kérdésben adott női válaszok is alátámasztják a hímzésfajtákkal való összefüggést, a nők több mint fele hivatkozik rá. Majdnem mindenki említi az egyediségét, „csak Buzsákra jellemző” különlegességét. Ugyanezek a válaszok jellemzők a férfiakra is, bár a hetes kérdésből kiderül, hogy ők kevésbé tájékozottak a hímzésfajták terén. Ami egyértelműen látható, hogy a nők többsége mindegyik hímzésfajtát ismeri. A számadatokból láthatóvá vált, hogy a három hímzésfajta közül a boszorkányos a legismertebb.

A hímzésfajták és a népviselet ismeretére vonatkozóan korrelációs vizsgálatot végeztünk. Azt találtuk, hogy 0,55 érték alapján egymással szignifikánsak, mert 0.4 és 0.7 közötti értéknél közepes a korreláció, jelentős a kapcsolat. Nem feltétlenül, de nagy valószínűséggel a hímzésfajták ismerete maga után vonja a népviselet ismeretét is, hiszen ezek a motívumok megjelennek a buzsáki népviseletben is. Ez megerősíti, hogy a Buzsákon élő vagy a községhez kapcsolódó emberek az ottani népművészeti értékekkel tisztában vannak.

5. ábra: A hímzésfajták ismerete

6.4. A háztartásban megjelenő buzsáki hímzések

A 9. kérdésben arra voltunk kíváncsiak, milyen buzsáki hímzéssel ellátott tárgyak találhatóak a kitöltők háztartásában. A legnépszerűbb a terítő és a párna. Többen említették még a függönyt, játékokat, kerámiákat, telefontokot és a faragott eszköz-

zőket. Kevésbé népszerű, de több háztartásban megtalálható a könyvjelző, a népviselet és a lepedő.

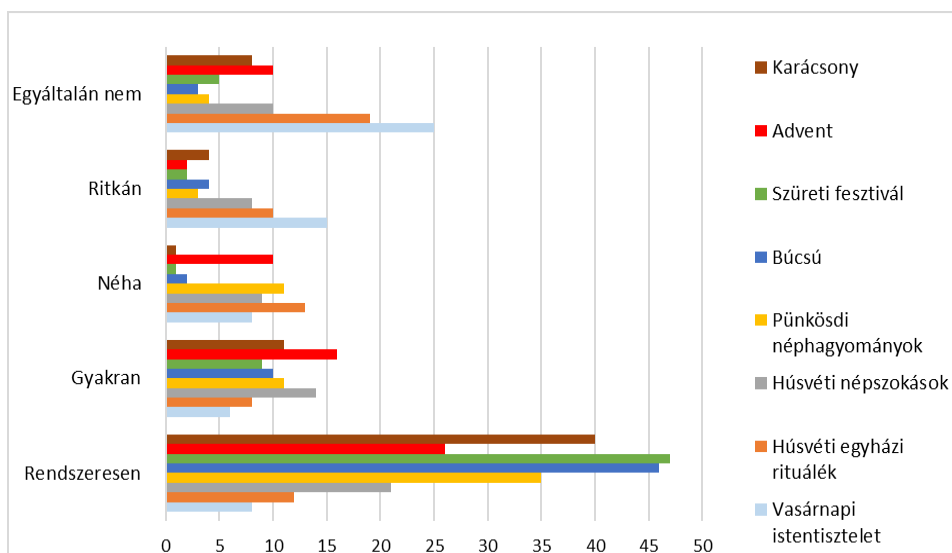
6.5. Ünnepek és rendezvények iránti érdeklődés

Kutatásunk egyik célja a néphagyományok és néptánckultúra közösségre való hatásainak vizsgálata. Ezt legkönnyebben a buzsáki néphagyományokhoz és vallási szertartásokhoz kötődő ünnepek részvételével tudtuk vizsgálni.

A vallási ünnepeken a kitöltők nagyobb része egyáltalán nem vagy ritkán vesz részt. Kivételt képez a pünkösöd, advent és a karácsony, amelyek vegyes tartalmúak, vallási és népi hagyományaik is vannak. Ezeken kívül rendszeresen látogatott rendezvények a búcsú és a szüreti fesztivál. Az utóbbi eseményeken a népi kultúra előtérbe kerül, néptáncgyűttesek fellépésével, népi kézművestermékek bemutatójával, árusításával.

Utóbbiaknál megvásárolhatóak a mindhárom hímzésfajtaival ellátott helyi készítésű termékek (párnahuzat, terítő, könyvjelző, hímzett ékszerek, telefontokok stb.). Az augusztusi buzsáki búcsú rendezvényei lehetővé teszik a régi népművészeti emlékek bemutatását, ilyenkor az iskola több termét, a faluházat megtöltik a szebbnél szebb szöttesek, hímzések, fafaragások. A betérő vendégeket szemet gyönyörködtető látvány fogadja.

A jó hangulatú események látogatottsága alátámasztja feltételezésünket, miszerint a falu és környéke érdeklődést mutat a buzsáki népi kultúrát bemutató események iránt.

6. ábra: Az ünnepek és rendezvények iránti érdeklődés

7. Összefoglalás

Úgy érezzük, hogy a magyar nép értékei, hagyományai és kultúrája háttérbe szorult az utóbbi időkben, a fiatalabb generáció kevesebb érdeklődést mutat ezek iránt. A nemzeti identitás kérdése egy újabb kutatás része lehet. Szerencsére a buzsáki közösség megfelelő teret enged a fiatalabb generációnak ezek megismerésére, az ezekben való tevékenykedésre. A 14–25 éves korosztálytól visszakapott kérdőívek megerősítettek minket abban, hogy nemcsak ismerik, de alkalmazzák is a helyi szokásokat mind a hímzés, mind a néptánc terén. A kérdőív igazolni látszott, hogy a többség mindhárom hímzésfajtát ismeri, de a boszorkányos a legismertebb. A vásárok, szüreti és egyéb multságok a község legnagyobb részét vonzzák, ami elősegíti a kulturális műsorok és vásárok által az értékek megismerését és továbbadását. Az interjúban is megerősítést kaptunk arra, hogy minden korosztályt sikerült közelebb vinni a buzsáki népi értékek megismeréséhez és megbecsüléséhez. Sőt, ma már ez túljutott a község határain is, amelyet számos díj és elismerés igazolt a megye és az ország különböző megmérettetéseiben.

Mindenki szíves figyelmébe ajánljuk kis falunk értékeinek megtekintését!

8. Irodalomjegyzék

- » Buzsáki Istvánné (1998): *Ötszáz év öröksége (Buzsáki népszokások)*. Buzsák: Buzsáki Önkormányzat.
- » Füzes Endre (1987): *Tájház – Buzsák*. Budapest: TKM Egyesület. (Tájak – Korok – Múzeumok Kiskönyvtára, 298.)

Internetes források

- » Szerző nélkül (2012): Buzsák a somogyi népművészet egyik fellelvára. [online]. Felsőfokon.hu Szakmai Magazin honlapon. URL: <http://felsofokon.hu/oktatas/buzsak-a-somogyi-nepmuveszet-egyik-fellegvara/> [2019. 02. 14.]
- » Szerző nélkül (Évszám nélkül): Népművészetünk. [online]. Buzsák honlapján. URL: <http://buzsak.hu/nepmuveszetunk/> [2019. 02. 14.]

TAKÁCS BÁLINT LEVENTE¹

Áramlatok a 21. századi kortárs fotográfiában

1. Bevezetés

Roland Barthes médiakutató szerint „a fénykép gépiesen megismétli azt, ami a valóságban sohasem történhetne meg újra”. Az ismétlés ilyen értelemben feltétlenül a másolat, a reprodukálás a világnak másolatban való létezését jelenti, ugyanakkor a mimézis, az alakoskodás, a valami máshoz hasonulni vágyás érzetével is társul. Így tehát sohasem lehet igazán igazi, mint céltárgya, a valóság (a minket körülvevő teljes tárgyi és jelenségvilág).

Azt kell kutatnunk tehát, hogy a technikai kép az emberi beavatkozás által lesz filozófiai értelemben is mesterséges produktum, főleg ha célja és értelme a többlet, a művészi szándék kifejezése. Így tehát mindjárt az elején leszögezhetjük, hogy a kortárs (művészi) fotográfia a nemes alkotói szándék eredményeképpen speciális képzőművészet, attól függetlenül, hogy milyen technikai eszközzel született. (Régen természetesen a hagyományos művészeti technikák álltak az alkotók rendelkezésére, mint a festés, a faragás, az építészet.) Nem állíthatjuk teljes bizonyossággal, hogy a művészi fénykép nem igazi művészet, mert nem a technika dönt, hanem az eredmény, a tartalmi és esztétikai szubjektum, a jelentés, a jelenség, és még sorolhatnám. A mai (20. század végi és 21. század eleji) fotóművészek talán erre is gondolhatnak, amikor teljes öszinteséggel vállalják alkotásaik készülésének körülményeit, illetve magát a fényképezést. Vállalják és vállalniuk kell, mert akkor maradhatnak hitelesek a mai mediatisált világban. Alapértelmezésben szoktuk használni a kifejezés-képzőművészet párosítást, így tesz a fotó is, azaz annak igazán inspiráló, jelentéseiben gazdag és esztétikumként is helytálló része, ez az,

¹ Kaposvári Tánacsics Mihály Gimnázium 9. osztályos tanulója, Klebelsberg Középiskolai Kollégium diákja (gaspar.boldizsar@freemail.hu). Mentortanára: Gáspár Boldizsár (gaspar.boldizsar@freemail.hu).

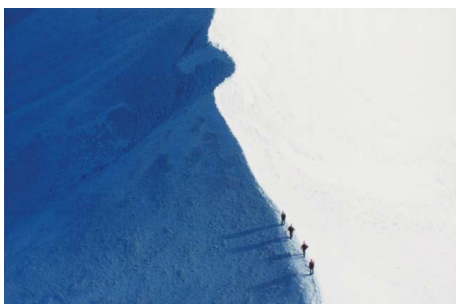
ami időn túlivá, korokon túlmutató általános jelentőségű művészetté emeli a maradandó opuszokat.

A fotográfia modern világunk egyaránt oda- és visszaható nagy horderejű jelensége, vele csak a mozgókép állítható párhuzamba, sőt, mint majd kifejtem, a mai fotó a film eredetéként rendre vissza-visszauntil később keletkezett testvére, amelyik szintén szétválík világláttató és világteremtő szándékra. A mozgókép elemi momentumaként tehát a mai fotó erre is mutat, és igyekszik kifejezni annak fény-, mozgás-, időbeliségjelenségeit, az igazi, a konkrét mozgás nélkül. Ugyanakkor tudjuk, hogy a mozgókép is csak emberi (látószervi) gyengeségünk miatt illúzió, tehát a valóságban nincs igazi mozgókép, mint ahogy a látensképből kialakuló fénykép is csak a síkra (a papírra vagy a falra) vetített illúzió.

A fénykép is mint műtárgy szerepel a fotográfia-képgyűjtemények meghatározásában, amelyeken csak a mi gondolataink, vágyaink és értelmezési univerzumunk teremt rendet. Ezek után a felvázolt néhány közös momentumot a világ különböző pontjain egymástól függetlenül alkotó művészek életművében jelentkező szellemi azonosságokra szeretném felhívni a figyelmet.²

2. Szabó Dezső fotográfus

A képzőművészeti fotográfia és a kreatív fotográfia képviselője, a Moholy-Nagy-féle konkrét fotográfiai irányt követi. A BKF (Budapesti Képzőművészeti Főiskola) fotó alapszakán végzett, egyetemi oktató. Hamis világokat teremt, a makettjeivel már-már a sajtó világához hasonlatos képeket alkot.

1-2. kép: A makettek hamis világa. Források: Tillman, J. A. (mozgóképes vonatkozások)

A makettekkel megkonstruált fotográfiai kép elmosza a határokat a kreált világ, a kulissza (a film mint mozgókép) és a bennünket körülvevő valóság között, mint ahogy azt a televízióknak még a realitás oldalát közvetítő híradójellege is teszi,

² Uo.

amely ugyanakkor merően konstruált, kiválasztott, kiválogatott témákkal, előtérbe helyezett valóságklisékkel ugyancsak illúzió, nem beszélve az explicit módon kifejezett (ál)valóságshow-król és fantáziavilágokról. E legutóbbi terület egyébként a legőszintebben mesei funkciójú elem. Így tesz Szabó Dezső is, képei az illuzionisztikus képivilágok teljes és visszavonhatatlan hatalomátvételéről szólnak az eszméletünkben.

Egyesíti a legfantasztikusabb képzelgéseket a valósággal (itt a bennünket körülvevő teljes *jelenségvilág* értendő), mert a technikai kép úgyis, mint esetünkben a fotográfia, ráüti a hitelesség pecsétjét (Tillman, Fraser, André Bazin) a technológia legújabb kori további fetiszizálódása által. (...) ³

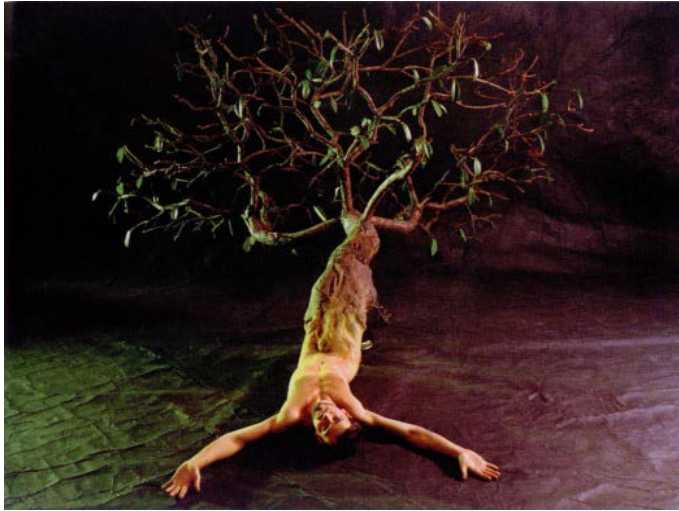
3. kép: A fantasztikus képzelgések egyesítése a valósággal

3. Gyenis Tibor fotográfus

Eredetileg szobrász és festő, akárcsak Szabó Dezső, ő is a Képzőművészeti Főiskolán tanult. Képein koncepcionálisan megtervezett tájak, oda nem illő, szokatlan elemekkel kiegészülve és a fénykép terében egyesítve nemcsak egyedi jelentéstartalmakat hoznak létre, hanem magát a képjelenséget is módosítják a szemlélő fejében. Így hoz létre elraktározandó és már külön nem választható emléknymokat. ⁴

³ Horányi Attila (2000): Egy megnyert tét, Szabó Dezső, Black box című sorozatáról. In: *Balkon*, 2000/3-4. 1–3.

⁴ Koronczy: Pszichotabló (tabló-táblakép-történetmesélés-narratíva-festészet-fotográfia-mozgókép) fogalmi hálózatában)

4. kép: Gyenis Tibor alkotása

5. kép: Gyenis Tibor - Női cipő

A női cipő először fel sem tűnik, a kontempláció előfeltételezésével azonban megtörténik a katarzis, ha nyitottak vagyunk, ha nem zárkozunk el a váratlannak, a meglepőnek, a képtelennek a befogadásától. Képtelen képekkel lehet az ábrázolás szintjén maradó, másféle értelemben tárgyiatlan képi textúrát létrehozni, ahogy Gyenis teszi. A dolgok jelenvalósága mindig felderíthetetlen, rejtőző világok millióiból áll össze. Gyenis ezen túlmenően a képei kétféle összetevőiben, opuszaiban (táj, valamint egy vagy több utólag hozzáadott elem) érzékeny temporalitást is elhelyez, mozgást, animációt hoz létre, anélkül, hogy ezt a szó hagyományos értelmében művelné. Szemlélődjünk.

4. Jokesz Antal

6. kép: Jokesz Antal – Bot (1984)

Jokesz Antal *Bot* című képén jól érzékelhető például a pillanatfelvétel esetlegesége, a nem fotózás érzetével, valamint egy filmfelvétel egyébként semmitmondó részének láttatásával teszi nyitottá, ambivalenssé művét. Hasonlítható ez az alkotói (akár utólagos) szándék például Andy Warhol fotós, filmes vállalkozásaihoz, ahol szándékosan antifotográfiát és antifilmet készít. Például az *Empire State Building* vagy az *Alvó* című filmjeiben nézhetetlen filmet látunk, ezzel is hangsúlyozva a világ és benne az ember tűnékenységét, pillanatszerűségét.

5. Tatsuya Tanaka

Leleményes és rendkívül szórakoztató világba kalauzol minket a japán alkotó, aki mindennapos használati tárgyainkat, ételeinket magasabb rendű, szinte szakrális dimenzióba emeli azáltal, hogy a nagy természethez való hasonlatosságukat rendre miniatűr játékalakokkal társítja. Egyfelől ezek a miniatűr tárgyak vesztik el eredeti méretrendszerüket a kis bábokkal való viszonyítási kényszerünk miatt, majd a következő lépésben az eredeti funkcióból is kiléptetnek, de mégis meghagynak egy vékony kapcsolódási pontot, a formai hasonlóságot. Mindez lehetne fotográfiai tréfa is, egyszerű filmes *gag*, de mégsem csupán erről van szó. A fetiszizálódás, a közönséges tárgyak szakralizálódása törvényszerű minden korban, amennyiben életünk kiüresedik, éppen a felgyorsult életszakaszok látszólagosan rövid ideig tartó észlelésével, ami elsősorban a megszokottsággal, a közönségessé válással, valamint az ebből fakadó unalommal is magyarázható.

Gondoljunk csak autóink enyhén szólva is hisztérikus fetiszizálására, annak ellenére, hogy egyébként szükségünk van rájuk. Jobb esetben kultuszaink megnevesedhetnek (gondoljunk például egy Andy Warhol-féle Campbell leveskonzerv keltette hatásra, vagy történetesen a már forgalomból kivont űrrepülőgép ikonikus jelszintjeire). De amit Tanaka csinál, az egyszerre elgondolkodtató és szórakoztató, valahol teljesen populáris, mégis elit művészet, ha ezekre az egyébként könnyen előásható meditatív tartalmakra koncentrálunk.

7-8. kép: Tanaka – Populáris, mégis elit művészet

Tanaka Szabó Dezsőhöz hasonlóan világláttató, azzal a lényeges kivétellel, hogy megmutatja, milyen eszközöket használ képeinél, míg Szabó megpróbálja valóságnak láttatni, ahhoz, hogy olyan képeket alkosson, amelyek azokat a pillanatok mutatják be, amelyeket szinte lehetetlen lenne valós helyzetben elkészíteni.

9. kép: Tanaka - Természetesből művi világ alkotása

Ezen a képen Tanaka megpróbálja bemutatni, hogy az emberiség a természetből művi világot alkot a saját kényelmének érdekében. Itt is, ahogy az ember megpróbálja felfűjni a szőlőt, többé már nem összeaszalódott és egészséges bogyókat látunk, hanem az eredeti jelentéstől elvált szubjektumként mutatkozik meg az emberi átalakító művelet a formai hasonlóság révén, mint a következő képen is. Ezt hangsúlyozzák a miniatűr emberi alakok, akik saját, öntörvényű univerzumukban a lehető legtermészetesebb módon élnek meg saját használati tárgyaikként a különböző anyagokat.

6. Tzuzuki Kyoichi

Japánt, és ezen túlmenően szerte a világban máshol is jellemző élettereinket, hajlékainkat tükrözi vissza a dokumentatívon messze túlmutató líraisággal. Kyoichi leginkább a magányt fogja meg képeiben, mellyel a mai világ legfontosabb jelenségeire hívja fel a figyelmet.⁵

Itt és itt élünk, a lakás, az otthonunk kísértetiesen változatlan képet mutat hároméves éve, mert itt következetesen nem a kivételezettek túldimenzionált birodalmait látjuk, hanem a bolygón élők többségének elérhető világát. Mondhatnánk persze, hogy ezek a belső terek még fényévekre vannak India, Afrika, vagy a dél-amerikai nyomornegyedek borzalmaitól, de azokhoz mégis sokkalta közelebbi rokonságban állnak, mint a gazdagokéi. Ebből a nézőpontból pedig kikövetkeztethető a művész eredeti elgondolása, hogy mind a szemlélő, mind a tulajdonos számára is mennyire torokszorító annak a küzdelemnek a felismerése, ami ehhez a minimális (általában egyetlen szoba, vagyis egy szingli magányos lakása) létnek a fenntartásához szükségeltetik. Borotvaélen táncolnak a világban milliárdok, hogy ebben az eltömegesedésben szinten tartsák életüket, amelynek nélkülözhetetlen feltétele a valahol lakás (itt a valahol tartózkodás értelmében használok ezt a kifejezést). Mert valljuk be, otthon csakis a szilárd családi állapotból lesz, gyerekekből, háztársból és mindennapjainkat felderítő életeseeményekből. Ennek nyomasztó hiánya is leolvasható a képekről, nem véletlenül hiányoznak az emberi alakok ezekből a belső terekből. Vannak ezek között a fotók között is kivételek, de azokon is, amelyeken a magányos lakó is látható, szintén kifejeződik a magány, a „*nagyvárosi ember tártalansága*”.⁶ Nem véletlenül kerül elő egyfelől Philip K. Dick regénye és Ridley Scott klasszikusa, hiszen mindkettőben hangsúlyos szerepet kapott az ember által elhagyott vagy a népességfogyás miatt elhagyatottá váló építészeti és lakásbelső, a

⁵ Kemesesi Zsuzsanna (2008): Nyomelemek, Nyomok és emlékezet a japán és ausztrál fotómédiában. In: Fotóművészet, 51(4), 81–88.

⁶ In: Filmvilág, 1988/7. 52–53. p.

maga nemében kísérteties zajaival, a csöpögő csapokkal, nyitva felejtett ablakok zörejeivel, az oszlás és enyészet fizikai kísérőjelenségeivel. Tulajdonképpen a párhuzam nyilvánvaló, ha csak azokat a pillanatokot idézzük fel magunkban, azt az érzést, amikor reggelente bezárjuk magunk mögött az ajtót, és ha csak egy napra is, de ott marad minden nélkülünk, értelem nélkül, alkotó nélkül, elhagyatva. Efféle szorongásainkat is erősíti Tzuzuki Kyoichi, ezért mindenképpen ott a helye a modern ikonfotográfálók kortársi soraiban.

10. kép: Tzuzuki Kyoichi – Ember által elhagyott lakásbelső

7. Irodalomjegyzék

- » Frazer, James G. (2005): *Az Aranyág*. Budapest: Osiris Kiadó.
- » Horányi Attila (2000): Egy megnyert tét, Szabó Dezső, Black box című sorozatáról. In: *Balkon*, 2000/3-4. 1–3.
- » Kemenesi Zsuzsanna (2008): Nyomelemek, Nyomok és emlékezet a japán és ausztrál fotómédiában. In: *Fotóművészet*, 51(4), 81–88.

III. SZAKKÉPZÉSBEN TANULÓK TAPASZTALATAI

Dienes Dóra munka közben

Gluténmentes briós

DIENES DÓRA¹

Kirándulás a gluténmentes világban

1. Bevezetés

Miért választottam ezt a témát? Azért, mert egyre több az allergiás ember, akiknek segíteni szeretnék, és nekik szeretném bemutatni a gluténmentes lisztből készült brióst. Íme e remek csoda, amelyet az allergiás emberek is bátran fogyaszthatnak.

2. A liszt

A liszt finom őrlemény, általában gabonából készítik. A lisztek közül leggyakrabban kenyér-, illetve lepényféléket készítenek, de egy másik lehetséges felhasználási módja is van, alkoholos itallá is lehet erjeszteni, vagy dísz tárgyakat, illetve ragasztót is készítenek belőle. A gabonaliszt a malomipar terméke, és jellemzően a sütőipar használja fel.²

3. A liszt előállítása

A gabonát aratás után gabonatórolókban, az úgynevezett silóban tárolják, majd innen szállítják a malmokba. A malmokban egy összetett művelet sor első részeként a szennyeződésektől megtisztítják, majd aprítják, azaz megőrlik, és osztályozzák, vagyis szitálják termékfajta és szemcseméret szerint. Azért őrlik meg a gabonát,

¹ Diószegi Sámuel Baptista Szakgimnázium és Szakközépiskola 10. osztályos cukrász tanulója (bacsurnebereczkieva@gmail.com). Mentortanára: Bacsrné Bereczki Ibolya Éva (bacsurnebereczkieva@gmail.com).

² Szerző nélkül (Évszám nélkül): A liszt. [online] Wikipédián. URL: <https://hu.wikipedia.org/wiki/Liszt> [2019. 01. 23.]

hogy a gabonaszemek két fő alkotóját, a héját és a magbelsőt a lehető legtökéletesebben szét lehessen választani. Ezután a további felhasználási célnak megfelelően adagolják és csomagolják a termékeket. A Magyarországon boltokba kerülő legalsó sikérlétszám 28%, amivel a magyar szabvány a világon a legszigorúbb követelményű. A farinográf – lisztminősítő műszer – Hankóczy Jenő és Brabender duisburgi mérnök találmánya.³

4. A sütőiparban használt kódok

A sütőiparban az alábbi kódokat alkalmazzák: **BL 55:** búzafinomliszt, **BL 80:** fehér búzakenyérliszt, **BL 112:** félféher búzakenyérliszt, **BFF 55:** búzarétesliszt, **BD:** étkezési búzadara, **BGL:** Graham-liszt; **BTL 50:** tésztaipari búzaliszt, **DSL:** durum simaliszt, **TDD:** tésztaipari durumdara, **TBL-70:** fehér tönkölyliszt (búza-), **TBL-300:** teljes kiőrlésű tönkölyliszt (búza-), **RL 60:** fehér rozsliszt (rozsláng), **RL 90:** világos rozsliszt, **RL 125:** sötét rozsliszt, **RLTK 190:** teljes kiőrlésű rozsliszt.⁴

5. Mi a glutén?

A glutént, hivatalos szaknyelven sikernek nevezik. Két fehérje, a gliadin és a glutenin keveréke. A búza, a rozs és az árpa magjaiban található a keményítővel együtt. A gliadin és a glutenin a búzaszemek fehérjetartalmának kb. 80%-át teszi ki. A vízben nem oldódnak, de tisztíthatóak a keményítő kimosásával.

Sok ember érzékeny a gluténra, és ezért nem fogyaszthatják, hiába szeretik a pékárukat. A lisztérzékenység autoimmun betegség, ami azt jelenti, hogy a szervezet valamilyen okból önmaga ellen termel egy anyagot, amely elpusztítja saját szöveteit. Ez egész életen át tartó gluténérzékenységet jelent. A betegség kiváltásáért a gluténnak egy speciális fehérjéje, a gliadin a felelős. A glutén egy természetes fehérje, amely a búzában és más hasonló gabonafélékben fordul elő. Ez azt jelenti, hogy minden olyan élelmiszerben is megtalálható, amely glutént tartalmazó gabonafélével készült.⁵

A következő gabonák eltérő mennyiségben mind tartalmaznak glutént: búza, rozs, tönkölybúza, árpa, aszalt tönköly, zab (kivéve, ha gluténmentes minősítést kapott), alapkor, tönkölykeményítő, kamut és tritikálé.

³ Uo.

⁴ Uo.

⁵ Szerző nélkül (Évszám nélkül): A glutén. [online] Wikipédián. URL: <https://hu.wikipedia.org/wiki/Glut%C3%A9n> [2019. 01. 30.]

6. Glutént tartalmazó élelmiszerek

Sok élelmiszer tartalmaz glutént, ezért nagyon körültekintően kell kiválasztani az alapanyagokat. Például glutén van a lisztben, búzakeményítőben, a zsemlemorzsában, a tésztafélékben, a müzliben. A péksütemények a kekszekről kezdve egészen a perecig mind tartalmaznak glutént. A glutén azonban az előállítás folyamata során és a kötőanyagokon keresztül számos élelmiszerbe belekerül. Habár a tápértéke jelentéktelen, kedvező fiziológiai és technológiai tulajdonságokat biztosít a lisztek feldolgozásánál. Hatásának köszönhetően lesz a lisztből ragacsos tészta, amikor vízzel összekeverik. Ezenkívül a glutén felel a tészta rugalmasságáért és összeállásáért, valamint ettől lesznek a kenyerek és a péksütemények ropogósak.

7. Miért olyan nehéz néhány embernek megemészteni a glutént?

Sokszor örökletes tényezők játszanak szerepet a gluténintoleranciában. Az immunrendszer, a fertőzések és az étrend is meghatározó lehet. Akárhogy is, nem minden érzékenység ugyanolyan. Általánosságban három típusú betegséget különítünk el: lisztérzékenység, glutén-/búzaérzékenység és búzaallergia. Ezeket a kifejezéseket sokszor szinonimaként használják, azonban teljesen különböző tünetekkel és kihívásokkal járnak az érintett személyek számára. Mielőtt egyből abbahagynánk a kenyérfélék és a pizza fogyasztását, a tüneteket minden esetben szakorvossal kell megbeszélni, szükség esetén kivizsgáláson kell átesni. Az orvos fogja kideríteni, hogy gluténintoleranciád van-e, és ha igen, milyen típusú. A három intolerancia-típusban egyetlen dolog közös: a gluténmentes életmód hatására bizonyítottan javulnak a tünetek.⁶

A gluténérzékenység tünetei lehetnek: a fogyás, a sápadt bőr, a puffadás, hasi fájdalmak, állandó fáradtság, vérszegénység, száraz bőr, fénytelen, töredezett haj, jellegzetes hólyagos, viszkető bőrtünetek. Gyakori a hasi fájdalom, hasmenés és fejfájás. A tünetek között előfordulhat még izomfájdalom és ízületi fájdalom is. Nincs bélboholy, ami megszűri a tápanyagot, ezért általában csak átáramlik a tápanyag a bélcsatornán. Az egészséges bélboholy megszűri a tápanyagokat, a szervezetünk fel tudja dolgozni azokat.⁷

⁶ Szerző nélkül (Évszám nélkül): Mi a glutén? [online]. Dr. Schär Corporate honlapján. URL: <https://www.schaer.com/hu-hu/a/mi-az-gluten> [2019. 01. 30.]

⁷ Szerző nélkül (2019): Ezek a glutén érzékenység tünetei. [online] A HáziPatika.com c. honlapon. URL: https://www.hazipatika.com/napi_egeszseg/belgyogyaszat/cikkek/ezek_a_glutenerzekenysseg_tunetei/20150319123145 [2019. 02. 22.]

8. Milyen lisztet használjuk otthonunkban?

A kukoricaliszt sárga színe és enyhén édeskés íze miatt nem minden főétel sűrítéséhez illik, ennek ellenére az egyik legjobb lehetőség az egyszerűbb kevert tésztájú receptekben a búzaliszt helyettesítésére. Előnye, hogy kiválóan alkalmazható sűrítésre, valamint kevert tésztájú süteményekbe is, például piskóta sütéséhez. Nehézséget okoz azonban, hogy a hajtogatást, nyújtást, kelesztést igénylő tésztákhoz önmagában nem elegendő.

A rizsliszt, barna rizsliszt színe, íze kevésbé intenzív, a barna változata magasabb rosttartalmú, ezáltal kedvezően hat az emésztésre. Előnye, hogy a kukoricaliszthez hasonlóan jól alkalmazható ételek sűrítéséhez, valamint kevert tésztájú süteményekhez. Hátránya, hogy önállóan kelt tésztájú péksütemények, kenyerek készítésére egyáltalán nem alkalmas.

A kölesliszt kedvező tápanyag-összetételű liszt, mely enyhén sárgás színű. A kukoricaliszthez, rizsliszthez hasonlóan felhasználható olyan receptek készítésekor, amelyeknél kevés lisztet kell csak felhasználni. Más lisztfélékkel keverve számtalan étel elkészítéséhez kiválóan alkalmazható.

8.1. Gluténmentes lisztkeverékek

A magyar és külföldi gyártók egyaránt készítenek ma már gluténmentes lisztkeverékeket: ilyenek a Mester Család lisztkeverékei, a Schär Mix B, a Spar Free From, a Glutenix Alfa Mix és a Mantler gluténmentes céllisztek. A felsoroltak a boltokban kapható különböző gluténmentes lisztek, keményítők, adalékanyagok felhasználásával készülnek, hogy minél jobban hasonlítson a belőlük készülő étel a hagyományos búzalisztes változathoz. Alkalmazásukkal gyakorlatilag bármilyen ételt elkészíthetünk. Kissé másképpen reagálnak, mint a hagyományos búzaliszt, de kellő gyakorlattal a megszokotthoz hasonló ízű ételt kaphatunk. Vannak általánosan használható lisztkeverékek, de kész, funkcionális GM lisztkeverékek is, például kifejezetten palacsintához, kenyérhez, kelt tésztához, muffinhoz vagy pizzatészta készítéséhez.

A rizsliszt barna és fehér rizsből is készülhet. Selymes állagú, gluténmentes. Sütéshez rendszerint más lisztekkel keverik. A rizsliszt porhanyós, omlós tésztákhoz, piskótához, palacsintához és sűrítéshez is kitűnő. Nagy előnye, hogy sütés során nincs szükség tojásra, ezért a rizslisztből készült süteményeket tojásallergiában szenvedők is fogyaszthatják. Bár rizslisztből készül a rizstészta is, ami a kínai ételek gyakori alkotója, gluténérzékenyek számára az utcai kínai jellegű kifőzdék ételei nem javasolhatók.

A rizsdara kiválóan felhasználható tejbedara és grízes tészta készítésekor. A natúr rizspehelynél a rizst gőzölik, majd pelyhekké alakítják. Megfőzhetjük vízben vagy

tejben, joghurtba vagy kefirbe belekeverve fogyaszthatjuk. A müzlikeverékhez is adhatjuk. Ízesítsük ízlés szerint mézzel vagy gyümölcsökkel. A natúr puffasztott rizst a rizspehelyhez hasonlóan használhatjuk.

A kölesliszt a hántolt köles alapos, finomra őrlésével készült gluténmentes liszt. Sűrítésre és sütéshez is kiválóan használható. Figyelni kell arra azonban, hogy amennyiben lisztkeverékként használjuk, a kölesliszt csak 25-30%-os legyen a keverékben. A kölesdara kásához, hurka készítésekor és tölteléknek is alkalmazható.

A kölespehely lapított hántolt köles, amely müzlikben található, kásának is elkészíthető. A puffasztott köles is a müzlik alkotórésze, vagy nassolásra kiváló.

A gyerekek kedvence, az extrudált kölesgolyó nassolásra kiváló, gluténmentes édes bevonással édességnek fogyasztható.

A kölesből azonban felnőtteknek sör is készülhet, Bulgáriában, Szerbiában, Nepálban is megkóstolhatjuk. Alacsony alkoholtartalmú, a musthoz, sörhöz hasonló állagú ital készül belőle boza néven.

A hajdinaliszt sötét és világos változatban is kapható, előnye, hogy gluténmentes. Kellemesen fűszeres aromát kölcsönöz az ételeknek. Más gluténmentes liszttel keverve kenyérfélékhez, pékárukhoz lehet használni, valamint ételek sűrítésére is megfelelő. Rosttartalma kétszerese a Graham-lisztének. Ezenkívül száraztészta vagy hajdinakását is készíthetünk belőle. A hajdinalisztból a franciák hajdinapalacsintát készítenek, ez a híres galette, és az oroszok népszerű tésztaétele, a blini. Gluténérzékenyek számára fontos a magas rosttartalom. Nagyon magas rost-, vitamin- (B1, B2, C, E) és ásványianyag- (cink-, réz-, magnézium-, mangán-, kalcium-) tartalma van.

A hajdina a gluténmentes étkezésnél legtöbbször a rizst helyettesíti a konyhákban, de készíthetünk köretet, levesbetétet, hajdinafasírtot vagy kását is belőle. A hajdinalisztet magasabb sikértartalmú lisztrel keverve használhatjuk kenyerekhez, piskótákhoz és más süteményekhez, száraztésztaételekhez. A hajdinapehelyből a tejberizshez hasonlóan kását főzhetünk.

A kukoricaliszt is gluténmentes. Több országban is fontos alapanyag, mivel a kukoricalisztól kissé édeskés ízűek lesznek az ételek. Kiváló mártások sűrítéséhez, galuskához, krémlevesekhez, hústöltelékek dúsításához. Édes ízű süteményekhez illik a legjobban. Ügyeljünk arra, hogy a kukoricaliszt friss legyen, mert míg frissen édeskés ízű, kellemes illatú, addig az állott kukoricaliszt könnyen megkeseredik. Belőle készül két híres népi étel, a puliszka és a prósza. A kukoricadara kiválóan felhasználható tejbedaraként, vagy a polenta – lepény – készítéséhez. A natúr kukoricapehely, natúr cornflakes készítésekor a kukoricaszemeteket gőzölik, majd pelyhekké alakítják. Megfőzhetjük vízben vagy tejben, joghurtba vagy kefirbe keverhetjük, müzlikeverékhez adhatjuk. Ízesítsük ízlés szerint mézzel vagy gyümölcsökkel. Ha összetörjük, használhatjuk panírozáshoz, ropogós lesz tőle a sült hús és a zöldség.

Az amaránt növény magjából nyert liszt magas nedvességtartalma miatt jól használható olyan receptekben, amelyek kevés folyadékot igényelnek. Készülhet belőle kenyér, pizza és édességek. Alternatív neve: afrikai spenót, kínai spenót, indiai spenót, elefántfüle, disznóparéj.

A chia Mexikóban és Guatemalában őshonos növény, amelynek a magját őrlik lisztté. A chiamag nagyon tápláló, sok omega-3 zsírsavat tartalmaz rosttal, kalciummal és fehérjével. Chialisztet otthon is elő lehet állítani, a magokat egyszerűen le kell darálni. Ha sütéshez chialisztet használunk, a folyadék mennyiségét és a sütési időt növelni kell a recepthez képest.

A tápiókát a trópusi manióka gyökeréből kivont keményítőlisztből készítik, nagy szénhidrát-, de alacsony tápértéktartalma van. A tápiókagyöngy felhasználható levesbetétnek vagy desszertnek. A belőle készült lisztet kenyerekhez, ételek sűrítésére használják, legfeljebb fele-fele arányban másfajta lisztekkel. Egy a búzában, rozsbán, árpában, és bizonyos esetekben zabban megtalálható fehérje. A kenyerekben, tésztákban vagy adalékanyagként aromaanyagokat, stabilizálószereket és sűrítőszereket tartalmazó termékekben is megtalálható, pl. ketchup, fagyalt. Ezek „helyettesítik” a glutén szerepét, azonban sajnos nem lehet olyan rugalmas süteményeket készíteni belőlük, mint a mi lisztünkben. ⁸

9. A gluténmentes briós receptje

Készítettem a lisztkeverékek ajánlásai alapján – amelyet ki is próbáltam - egy briósfésztát, amelyhez kétszeres mennyiségű lisztet használtam.

Az első lépés a gluténmentes eszközök lisztmentesítése. Lisztmentesítés után elkülönített időpontban nekiállhatunk kimérni az alapanyagokat.

Alapanyagok

- 0,5 kg gluténmentes lisztkeverék
- 10 dkg margarin
- 10 dkg cukor
- 5 dkg élesztő tejben felfuttatva
- 5 ml citromlé
- 2 púpos kanál görög joghurt
- 2 csipet só
- szóráshoz rizsliszt használata.

⁸ Szerző nélkül (Évszám nélkül): Alaplisztek a gluténmentes diétában – mit mire használjunk? [online]. A glutén-intolerancia információs portálján. URL: <https://glutenerzekeny.hu/alap-lisztek-a-glutenmentes-dietaban-mit-mire-hasznaljunk/> [2019. 03. 01.]

A tészta készítése

Az első lépés az alapanyagok és járulékos anyagok előkészítése (liszt, vaj, só, élesztő, tej). Járulékos anyagok a görög joghurt és a citromlé. A következő lépés a kovászkészítés: Az alapanyagból vett liszt, élesztő, tej és cukor keveréke. A kovászt 25 percig kell 40 °C-on érlelni.

A lisztet a vajjal elmorzsoljuk, hozzáadjuk a cukrot, a kovászt, a járulékos anyagokat és ízlés szerint sót. Az összegyúrást követően pihentetni kell, majd szellőztetés következik, alapos átgyúrással. A pihentetés, kelesztés újból 20 perc 40 °C-on.

A formázás során az első lépés a kihengerelés, majd ezt követi a fonás és a kelesztés 15 percig 40 °C-on. Megkenjük tojássárgájával, és sütőben, 180-200 °C-on papíros lemezen kisütjük. 12,5 dkg-os darabokat vágtam le belőle, így sütési veszteséggel 10 dkg-os süteményeket kaptam.

A tészta állaga lágy, nyújtható, sodorható. A gluténmentes lisztben nincs siker, mint például a rizslisztben. Az egyéb lisztek nem tartalmazzak sikért, ezért nehezebb vele dolgozni. Azért is, mert porlik. Ezért használunk több olyan adalékanyagot, ami a tésztánkat összefogja. Ilyenek például a több zsiradék, a több tojás, a keményítő, a tej, a tejszármarazékok, melyek dúsító hatással vannak a tésztára, ettől tudjuk lazább szerkezetűvé tenni a tésztánkat.

Dúsíthatjuk még olajos magvakkal – dió, mogyoró, szezám – és gyümölcsökkel is (konzerv- vagy natúr gyümölcs: eper, málna, barack). Sütés előtt a tésztába vagy sütés után díszítésre használjuk. A fő cél, hogy csak gluténmentes alapanyagokat használjunk fel.

Fontos odafigyelni arra, hogy akik lisztérzékenyek, azok lehetnek másra is allergiások – mint például a mogyoróra. Ha olyan vásárlóval találkozunk, aki gluténmentes süteményt szeretne vásárolni, akkor időt kell szakítani arra, hogy a vevőt kikérdezzük arról, nincs-e más tényező, amire allergiás (tej, tojás), illetve diabéteszes ételmiszereket fogyaszt-e. A búzafehérliszt sikért tartalmaz, ami irritálja az érzékenyek bélműködését, mert nem tudják lebontani.

10. Összegzés

Az a tapasztalatom, hogy a gluténmentes briós hamarabb kiszárad, hamarabb kel meg, foszlósabb. Ezért meg kell vizsgálni, hogy szépen megült-e, illetve hogy jól megkelt-e, valamint az ízére is figyelni kell.

Aki nem kényszerül ennek evésére, annak nem ajánlom, akinek meg muszáj, ízletes desszert. Sajnos a gluténmentes lisztek ára nagyon magas, akár tízszerese is lehet a hagyományos lisztnek.

11. Irodalomjegyzék – internetes források

- » Szerző nélkül (Évszám nélkül): Alaplisztek a gluténmentes diétában – mit mire használjunk? [online]. A glutén-intolerancia információs portálján. URL: <https://glutenerzekeny.hu/alap-lisztek-a-glutenmentes-dietaban-mit-mire-hasznaljunk/> [2019. 03. 01.]
- » Szerző nélkül (Évszám nélkül): A glutén. [online] Wikipédián. URL: <https://hu.wikipedia.org/wiki/Glut%C3%A9n> [2019. 01. 30.]
- » Szerző nélkül (Évszám nélkül): A liszt. [online] Wikipédián. URL: <https://hu.wikipedia.org/wiki/Liszt> [2019. 01. 23.]
- » Szerző nélkül (2019): Ezek a glutén érzékenység tünetei. [online] A HáziPatika.com c. honlapon. URL: https://www.hazipatika.com/napi_egeszseg/belgyogyaszat/cikkek/ezek_a_glutenerzekenyseg_tunetei/20150319123145 [2019. 02. 22.]
- » Szerző nélkül (Évszám nélkül): Mi a glutén? [online]. Dr. Schär Corporate honlapján. URL: <https://www.schaer.com/hu-hu/a/mi-az-gluten> [2019. 01. 30.]

KOVÁCS LÁSZLÓ¹

Mesterséges színezőanyagok

1. Bevezetés

Miért is választottam ezt a témát? Azért, mert most, hogy szakácsszakmámat tanulom, nagyobb betekintésem van abba is, hogy milyen összetevők alkotnak egy adott ételt. Ebből adódóan azt is tudhatom, hogy melyek azok az anyagok, amelyek rossz, illetve jó hatással lehetnek a szervezetre. Így arra gondoltam, hogy az egyik leggyakoribb anyagról írok, amely sok ételben megtalálható, és nem feltétlen egészséges hatású a szervezetre. Ezek pedig nem lehetnek mások, mint a mesterséges anyagok.

Mit is kell tudnunk róluk? Az élelmiszeriparban a nyersanyagok feldolgozása, a termékek tárolása alatt fellépő színvesztések és színváltozások kiegyenlítésére színezékeket használnak. Különböző színeket különböző anyagokkal lehet előállítani, ezek az alábbiak: a sárga szín intenzitásának növelésére a kinolinsárga és a tartrazin, a narancssárga színűre festéskor a gelborange, míg piros színt neukocin, azorubin és eritrozín használatával kapunk. Húsipari termékek pácolásakor nitrátot és nitritet használnak. A hús piros színét a hemoglobin nevű fehérje adja, amely azonban hő hatására megbarnul. A kék színezésére az indigókarmin és a patentkék V használható, cukrok fehérítésére az indantrénkék és ultramarinkék. Élelmiszeripari célokra a fekete szín kialakítására brillantfekete, szénpor is használható.²

Az előzőekben felsorolt színezékekből az alábbi színkeverékek állíthatóak össze:

- Zöld szín: sárga + kék
- Ibolya szín: vörös + kék
- Narancssárga: vörös + sárga
- Csokoládébarna: vörös + sárga + fekete
- Rumbarna szín: vörös + sárga + kék

¹ A Debreceni SZC Kereskedelmi és Vendéglátóipari Szakgimnáziuma és Szakközépiskolája 9. osztályos szakács tanulója (zbacsur@gmail.com). Mentortanára: Bacsur Zoltán (zbacsur@gmail.com).

² Szerző nélkül (Évszám nélkül): Mesterséges színezékek. [online] Sapiientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem honlapján. URL: www.em.sapiientia.siculorum.ro [2019. 03. 02.]

Nagyon sok kérdés felmerül napjainkban az egészséges életmóddal kapcsolatban. Fontos, hogy próbáljunk tudatosabban táplálkozni, és ne essünk abba a hibába, mint az 1950-es években, mikor gyakorlatilag az egész világ népessége adalékanyagokat tartalmazó étrenden élt. Azonban a mesterséges színezékekért nem kell messzire menni, elég egy reggeli fogmosás, és már vittünk be a szervezetünkbe. A tervem most jelenleg az, hogy elvégezzem az iskolát, hogy megszerezsem a szakácsszakmát, és hogy minél több ismerettel rendelkezem az egészséges ételek elkészítéséről.³

2. A színezékek

Olyan festékanyagok, amelyek más anyagok felületén közvetlenül megtapadnak. Felosztásuk többféle szempontból történhet. Eredetük szerint lehetnek természetes alapú (indigó, alizarin stb.) és szintetikus színezékek. Ez utóbbiak mindig úgynevezett kromofor (színhordó) atomcsoportot tartalmaznak, amely sokféle lehet, de általában telítetlen. A színezékek csoportosíthatók aszerint is, hogy hogyan kell őket felvinni (pl. a direkt színezékek közvetlenül kapcsolódnak a szálhoz, a pác-színezékek fémkomplexen keresztül kapcsolódnak, a reaktív színezékek a szállal kémiai kötést létesítenek stb.).⁴

3. Természetes színezékek

Ezeket elsősorban növényekből vonják ki, és az eredeti növény színét átalakítás nélkül használják fel. Nagyon érzékenyek a környezeti tényezőkre, és a feldolgozás,

1. kép: Cékla, természetes piros színezőanyag

2. kép: Spenót, természetes zöld színezőanyag

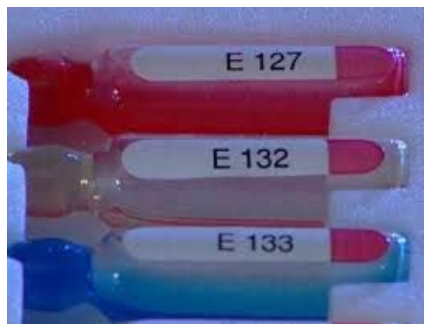
³ Bádonyi Mihály (2017): *Korszerű ételkészítési ismeretek*. Budapest: KIT KFT.

⁴ Szerző nélkül (Évszám nélkül): Színezékek. [online szócikk]. In: Kislexikon.hu. URL: <http://www.kislexikon.hu/szinezek.html> [2019. 02. 14.]

tárolás során könnyen károsodnak, ezért általában sokba kerülnek. Az egészségre elvileg nem ártalmasak, sőt többnek pozitív – például trombózisgátló, daganat-megelőző – hatása is van: ide tartozik a kurkumin, a riboflavin, a karotinok és származékaik, valamint a betanin és az antociánok.

4. Színezékek csoportosítása színek szerint

A színezékeket a színek szerint a következő kategóriákba sorolhatjuk: sárga, narancssárga, piros, kék és lila, zöld, barna, fekete és egyéb.

3. kép: Mesterséges színezékek számozása

4.1. Narancssárga színezéktípus

Narancssárga mesterséges színezék-típusok a következők: E-110 alkanna, E-110 narancssárga S (allergén), E-110 Narancssárga FCF (allergén, szintetikus, jól bírja a hőkezelést), E-111 Orange GGN.

4.2. Piros színezéktípus

A piros mesterséges színezék-típusok a következők: E-120 kárminsav, ez egy vörös színezék, ritkábban allergén, a *Dactylopius coccus* nevű rovarból állítják elő. E-120 Kosnil, E-121 Citrus Red 2 (vörösesbarna színezék, zuzmóból állítják elő, az EU-ban tiltott), E-122 Azorubin, E-122 Karmazsin, ez szintetikus, jól bírja a hőkezelést, ritkábban allergén, egyes országokban tiltott.

4.3. Egyéb színezéktípusok

Sokféle lehetőség van még az ételek vonzóbbá tételére. További ételszínezék-típusokat is alkalmaznak még a szakácsok és a cukrászok, például az E-160 növényi

eredetű színezéket és az E-161 Xantofillt, amely növényi eredetű. Az E-162 Cék-lavörös és az E-162 Betanin nitráttartalma miatt veszélyes lehet a csecsemőkre. Az E-163 Antociánok és az E-163 Szőlőhéjkivonat növényi eredetűek, és végül az E-164 Krocin is alkalmazható ételek megfestésére.⁵

5. Kozmetikumokban használt színezékek⁶

Nem ismerik az emberek, de tudományos tény, hogy a bőrünkön át kétszer olyan könnyen szívódnak fel a veszélyes anyagok, mint a tápcsatornán keresztül. Van egy olyan mondás, hogy „Biztonságosabb lenne a kozmetikumainkat megenni, mintsem magunkra kenni.” A táplálkozás során elfogyasztott ételek egy része a kiválasztódás során kiürül a szervezetünkéből. Nagyon sok anyag azonban, amelyet a kozmetikumokkal, krémekkel és a különböző kozmetikai anyagokkal viszünk fel a bőrünkre, a káros anyagokat olyan molekulaszervezetben tartalmazza, hogy közvetlenül a véráramba juthatnak. Megdöbbenő számomra, hogy sok-sok kutatás bizonyította ezt a tényt, és mégsem történik semmi, folyamatosan reklámozzák a mesterséges anyagokat tartalmazó termékeket annak érdekében, hogy minél többen megvásárolják. A bőrnyálkahártyánk a legaktívabb, hiszen ott nagyon gyorsan szívódik fel minden anyag. Ezért alkalmazzák a nyelv alá való szívgyógyszereket, lázcsillapítókat, görcsoldókat.

6. Élettani hatások összefoglalása

A mesterséges színezékek sok embernél okozhatnak allergiát, csalánkiütést, torz látást. Megzavarhatják az idegrendszer működését, magas hő hatására jódtartalmú melléktermékek keletkezhetnek. Zavart okozhatnak a hemoglobin működésében, hiperaktívvá teheti főként a gyermekeket. Bizonyított rákkeltő hatásuk, és különösen veszélyesek lehetnek a mesterséges ételadalékok a csecsemőkre nitráttartalmuk miatt. A nitrátok a szervezetben nem szívódnak fel, károsítják az idegrendszert, idegrendszeri zavarokat okozhatnak.⁷

⁵ Szerző nélkül (Évszám nélkül): Mesterséges színezékek. [online] i. m.

⁶ Szerző nélkül (Évszám nélkül): Veszélyes anyagok. [online] Fehér Cédus Kozmetika honlapján. URL: <https://www.fehercedrus.hu/blog/veszelyes-anyagok> [2019. 03. 21.]

⁷ Uo.

7. Általános dolgok, melyekben szintén lehet mesterséges színezékanyag

A bennünket körülvevő világban nem tudjuk megakadályozni, hogy ne érintkezzünk a különböző káros hatású színezékekkel. Például színes ruháink vannak, a WC-papír is mintás, papírzsebkendőnk is színes, a mosószerek, az öblítők mind-mind tetszetősebbek színes formában. Bőrünkkel közvetlenül érintkezve azonban még károsabbak is lehetnek, mint amit megesszünk.

McDonalds

A WebOrvos honlap közzététele szerint 578 alkalommal végzett mintavétel elemzése azt az eredményt hozta, hogy a legnépszerűbb hamburgercég legnagyobb menüje 78 mesterséges adalékot tartalmaz. Ez azt jelenti, hogy „fogásonként” átlagosan hét „E” található az ételsorban. Habár a cég állítása szerint a húspogácsa szintiszta darált marhahús, a zsemle, a sajt és a szósok már közel sem ennyire természetesek. Bizonyos adalékok hozzájárulhatnak a gyermekek figyelemzavaros tünetegyüttesének súlyosbodásához. Az általuk vizsgált anyagok közül a gyorsétteremlánc az E110-es és E104-es sárga, az E 124-es vörös ételszínezékeket, valamint a nátrium-benzoátot (E211) használja.⁸

8. Irodalomjegyzék

» Bádonyi Mihály (2017): Korszerű ételkészítési ismeretek. Budapest: KIT KFT.

Internetes források

- » Szerző nélkül (Évszám nélkül): Mc Donald's menü: 78 adalék. [online] Weborvos.hu honlapon. URL: https://weborvos.hu/hirek_nagyvilagbol/mcdonalds-menu-78-adalek-104675 [2019. 02. 14.]
- » Szerző nélkül (Évszám nélkül): Mesterséges színezékek. [online]. Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem honlapján. URL: www.em.sapientia.siculorum.ro [2019. 03. 02.]
- » Szerző nélkül (Évszám nélkül): Színezékek. [online szócikk]. In: Kislexikon.hu. URL: <http://www.kislexikon.hu/szinezek.html> [2019. 02. 14.]
- » Szerző nélkül (Évszám nélkül): Veszélyes anyagok. [online] Fehér Cédrus Kozmetika honlapján. URL: <https://www.fehercedrus.hu/blog/veszelyes-anyagok> [2019. 03. 21.]

⁸ Szerző nélkül (Évszám nélkül): Mc Donald's menü: 78 adalék. [online] Weborvos.hu honlapon. URL: https://weborvos.hu/hirek_nagyvilagbol/mcdonalds-menu-78-adalek-104675 [2019. 02. 14.]

